

Operacija "OTKOS-10" (Oslobodilačka operacija hrvatskih oružanih snaga u zapadnoj Slavoniji, jesen 1991. godine)

Samardžija, Ivan

Master's thesis / Diplomski rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Department of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Hrvatski studiji**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:768717>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-03**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

HRVATSKI STUDIJI

ODSJEK ZA POVIJEST

IVAN SAMARDŽIJA

OPERACIJA *OTKOS-10*

**(OSLOBODILAČKA OPERACIJA HRVATSKIH
ORUŽANIH SNAGA U ZAPADNOJ SLAVONIJI,
JESEN 1991. GODINE)**

DIPLOMSKI RAD

Mentor: izv. prof. dr. sc. Ante Nazor

Zagreb, 2017.

Sadržaj:

1. Sažetak	3
2. Summary	4
3. Uvod	5
4. Događaji u Hrvatskoj prije operacije <i>Otkos-10</i>	7
4.1. Društveno-politički odnosi i položaj Hrvata u SFRJ	7
4.2. Situacija u Hrvatskoj 1989. i 1990. godine	9
4.3. Situacija u Hrvatskoj i grubišnopoljskoj općini početkom 1991. godine	16
4.4. Događaji u proljeće i nakon proljeća 1991. godine	20
4.5. Pregled događaja u zapadnom, sjevernom i istočnom dijelu zapadne Slavonije uoči početka operacije <i>Otkos-10</i>	24
4.6. Planovi JNA i djelovanje <i>Bilogorskog odreda</i> prije operacije <i>Otkos-10</i>	27
5. Operacija <i>Otkos-10</i>	28
5.1. Počeci planiranja operacije	33
5.2. Raspored i jačina hrvatskih i neprijateljskih snaga uoči početka operacije	44
5.3. Napadna djelovanja hrvatskih snaga u operaciji	49
5.4. Plan produžetka operacije i mirovne konferencije	61
5.5. Događanja nakon 10. listopada 1991. godine i provedba druge faze operacije	64
5.6. Hrvatske postrojbe u operaciji i omjer sukobljenih strana	66
5.7. Uspješnost operacije i saniranje posljedica	67
6. Zaključak	77
7. Popis priloga	79
8. Popis literature	80

1. Sažetak

Politička situacija u Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji (SFRJ) i Hrvatskoj zaoštrena je potkraj 1989. i tijekom 1990. i 1991. godine. Položaj hrvatskog naroda u SFRJ bio je nepovoljan, a svojim položajem nisu bili zadovoljni ni drugi narodi, poglavito Srbi. Cjelokupna situacija u SFRJ odrazila se na područje Slavonije i njezina sjevernog dijela, odnosno prostora Bilogore. U Grubišnom Polju politička je situacija od kraja 1989. godine bila sve napetija. U drugoj polovici 1991. godine počeli su oružani napadi pobunjenih Srba na bilogorskom području. Vojna djelovanja hrvatskih snaga postala su nužna.

Vojno-redarstvena operacija *Otkos-10* prva je uspješno pripremljena i realizirana akcija hrvatskih snaga, odnosno snaga Zbora narodne garde, hrvatske policije i Odreda narodne zaštite. Odvijala se u dvije faze: prva od 31. listopada do 4. studenoga 1991. godine, a druga 11. i 12. studenoga 1991. godine. U operaciji je sudjelovalo 2847 hrvatskih branitelja koji su snage pobunjenih Srba odbacili s prostora Bilogore u smjeru istoka prema Papuku. S neprijateljskim snagama povukla se većina srpskog stanovništva s područja Bilogore.

Nakon operacije *Otkos-10* uslijedile su operacije *Orkan-91.* i *Papuk-91.* na području zapadne Slavonije. Njima su snage pobunjenih Srba i JNA potisnute prema južnom dijelu zapadnoslavonskog bojišta. Operacije su prekinute stupanjem na snagu Sarajevskog primirja 3. siječnja 1992. godine. Nakon njihove provedbe pod okupacijom je ostalo oko 699 km² teritorija zapadne Slavonije. Nakon operacija uslijedio je dolazak mirovnih snaga UN-a 1992. godine. Ostatak okupiranog prostora konačno je oslobođen operacijom *Bljesak* 1995. godine.

Ključne riječi: Bilogora, Grubišno Polje, *Otkos-10*, Zbor narodne garde, Specijalna jedinica policije Omega, pobunjeni Srbi, JNA

2. Summary

The political situation in the Socialist Federal Republic of Yugoslavia (SFRJ) and Croatia aggravated in 1989 and during 1990 and 1991. The position of the Croats in the SFRJ was unfavourable, and other peoples, especially Serbs, were also dissatisfied with their position. The whole situation in the SFRJ reflected on the Slavonia area and its northern part, namely the area of Bilogora. In Grubišno Polje, the political situation since the end of 1989 was more tense. In the second half of 1991 armed attacks by Serbian rebels in the Bilogora area began. The military activities of Croatian forces became necessary.

Military-police operation *Otkos-10* was the first successful and well prepared action of the Croatian forces, i.e. the forces of the Croatian National Guard, the Croatian Police and the National Defense Detachment. The operation took place in two phases: the first one lasted from October 31st to November 4th 1991 and the second one from 11th to 12th November 1991. The operation involved 2847 Croatian defenders, who dismissed the forces of the rebel Serbs from Bilogora in the east direction to Papuk. The majority of the Serb population in Bilogora withdrew with hostile forces.

After the *Otkos-10* operation, the operations *Orkan-91* and *Papuk-91* followed in the area of western Slavonia. The forces of the rebel Serbs and Yugoslav National Army (JNA) were repressed towards the southern part of the West Slavonian battlefield. The operations were interrupted by the entry into force of the Sarajevo Truce on 3th January 1992. After the implementation of those operations there were still about 699 km² of territory of Western Slavonia under occupation. The operation was followed by the arrival of UN peacekeepers in 1992. The rest of the occupied area was finally released by the *Bljesak* operation in 1995.

Key words: Bilogora, Grubišno Polje, *Otkos-10*, Croatian National Guard, Omega Police Special Unit, Serb rebels, Yugoslav National Army (JNA)

3. Uvod¹

Tema ovoga rada je vojno-redarstvena operacija *Otkos-10* hrvatskih oružanih snaga, odnosno snaga Zbora narodne garde, hrvatske policije i Odreda narodne zaštite u listopadu i studenom 1991. godine. Rad počinje događajima u Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji s naglaskom na Hrvatsku i zapadnu Slavoniju u razdoblju od kraja 1989. godine do kraja listopada 1991. godine, odnosno do početka operacije *Otkos-10*. Nakon toga slijedi raščlamba spomenute operacije u bilogorskom kraju.

Rad je, koliko je to bilo moguće, pisan kronološkim slijedom. Kronološki slijed samo je povremeno prekidan i to ondje gdje je to potrebno radi lakšeg razumijevanja teme. U radu se, osim uvoda i zaključka, nalaze dvije tematske cjeline podijeljene na manje jedinice, a na kraju se nalazi popis izvora i korištene literature.

Prilikom pisanja rada korištena je recentna stručno-znanstvena literatura. Dvije najvažnije knjige o operaciji *Otkos-10* objavljene do trenutka pisanja ovog rada su knjige Ivice Debića i Antuna Delića „OTKOS“ te Anđelka Mijatovića „Otkos-10“. Osim spomenutih knjiga važnu ulogu u pisanju ovog rada imala je doktorska disertacija Natka Martinića Jerčića „Oslobodilačke operacije hrvatskih snaga u zapadnoj Slavoniji u jesen i zimu 1991./1992. godine“. Osim navedenoga, korišteni su mnogi stručno-znanstveni članci na temu operacije *Otkos-10*, događaja prije i nakon nje, ali i nekih općenitijih tema vezanih uz SFRJ i Hrvatsku kako bi se dobila kompletna slika i kontekst u kojem je došlo do spomenute operacije. Za potrebe pisanja rada također je korišteno arhivsko gradivo iz Hrvatskoga memorijalno-dokumentacijskog centra Domovinskog rata, dokumentarni filmovi, internetski članci, znanstveno-povijesne knjige te jedan dosad neobjavljen izvor.

Važnu ulogu u pisanju ovoga rada imao je susret s gospodinom Antunom (Antom) Delićem, zamjenikom zapovjednika operacije *Otkos-10*. Antun (Ante) Delić bio je osoba na mnogo važnih dužnosti prije i tijekom operacije što ga čini vrlo relevantnom osobom za davanje informacija vezanih za situaciju na prostoru Grubišnog Polja i bilogorskog kraja općenito u vrijeme prije, tijekom i nakon operacije *Otkos-10*. Kontakt s njim redovito je održavan tijekom pisanja rada, a razgovor je obavljen prilikom posjete Grubišnom Polju 27.

¹ Najzaslužniji za uspješno pisanje ovoga rada bili su gospodin Antun (Ante) Delić, sudionik vojno-redarstvene operacije *Otkos-10*, koji je dao mnoge korisne savjete u vezi s literaturom i korisne podatke te moj otac Marko Samardžija koji je zaslužan za ideju o temi ovog rada i koji je bio velika potpora prilikom pisanja rada. Velika im hvala!

listopada 2017. godine. Toga dana s njim smo posjetili dio područja na kojemu se odvijala operacija te su dobivene mnoge važne informacije od kojih neke vjerojatno nikada nisu niti objavljene.

U prvome dijelu rada rasvijetljeni su neki važniji događaji iz povijest SFRJ i Hrvatske s naglaskom na zapadnu Slavoniju i grubišnopoljsku općinu prije početka operacije *Otkos-10*. Naglasak u zapadnoj Slavoniji stavljen je na Grubišno Polje jer je iz njega praktički sve počelo. U njemu su uspostavljeni štabovi, kao i zapovjedništvo obrane u operaciji. Objašnjeni su mnogi društveno i vojno-politički važni događaji unutar općine, zapadne Slavonije, Hrvatske i šire (SFRJ).

U središnjem i najvažnijem dijelu rada temeljito se analiziraju događaji uoči operacije i operacija *Otkos-10* od početka listopada do kraja njezine druge faze. Analizirane su neke ključne vojne zapovijedi i naredbe, ali i kontekst u kojem su one nastale te njihovo značenje u datom trenutku. Analizirane su odgode operacije *Otkos-10* te njezin konačan početak posljednjeg dana listopada 1991. godine, kao i cijeli njezin tijek. Detaljno su analizirani svi provedeni i neprovedeni planovi hrvatskih snaga, snaga pobunjenih Srba i JNA. Napadna djelovanja hrvatskih oružanih snaga u operaciji odvijala su se iz triju smjerova prema okupiranom području te je svaki od njih obrađen zasebno kroz sve dane prve faze operacije. Druga faza operacije obrađena je skupno jer je u njoj zajedničkim snagama očišćen znatno manji dio područja negoli u prvoj fazi operacije. Objašnjene su važnosti provođenja operacije, posljedice koje je ona imala na neprijateljske snage, kao i važnost njezina uspješna završetka.

Glavna teza ovog rada jest da je operacija *Otkos-10* imala iznimnu važnost za Hrvatsku, hrvatske vojnike, hrvatsko stanovništvo 1991. godine, kao i za daljnji tijek Domovinskog rata, jer njome je oslobođen dio okupiranog teritorija Republike Hrvatske. Time je zaustavljeno presijecanje Hrvatske, osujećeni su planovi JNA, hrvatski su vojnici dobili potrebno iskustvo i podigli moral na zavidnu razinu, istočna i zapadna Slavonija nisu u cijelosti okupirane, Hrvatska je ubrzo međunarodno priznata itd. Razlozi koji su doveli do svega spomenutoga objašnjeni su u ovome radu.

4. Događaji u Hrvatskoj prije operacije *Otkos-10*

1. Društveno-politički odnosi i položaj Hrvata u SFRJ

Za potpunu sliku i kontekst u kojem se odvijala operacija *Otkos-10* potrebno je skrenuti pažnju na događaje koji su prethodili operaciji na području zapadne Slavonije, ali i čitave Hrvatske. Situacija u SFRJ od njezina početka bila je vrlo nepovoljna za Hrvatsku i hrvatski narod. Njezine prethodnice Demokratska Federativna Jugoslavija (DFJ) i Federativna Narodna Republika Jugoslavija (FNRJ) nisu bile ništa bolje u pogledu položaja Hrvatske i hrvatskog naroda u njima u usporedbi sa SFRJ. Na čelu SFRJ bio je Josip Broz Tito do svoje smrti u svibnju 1980. godine. Nakon njegove smrti kulminirale su gospodarska (ekonomska) i politička kriza u državi. Položaj Hrvata u SFRJ bio je popraćen nizom događaja koji su pokazivali kako Savez komunista Jugoslavije (SKJ), kao i njegova prethodnica Komunistička partija Jugoslavije (KPJ), nisu bili blagonakloni prema Hrvatskoj i Hrvatima koji su često stavljeni u neravnopravan položaj u odnosu na srpski narod. Neistomišljenici su često zatvarani, mučeni, pa čak i ubijani. Hrvatima je nametana jezična politika koju većina njih nije željela prihvatiti što je vidljivo već 1967. godine kada je objavljena Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika, rukovodeća mjesta u većim poduzećima i tvornicama u SFRJ bila su rezervirana znatnim dijelom za pripadnike srpskog naroda, dobro ekonomsko stanje Hrvatske redovito je iskorištavano na njezinu štetu, Hrvatska i hrvatski političari redovito su politički ignorirani i omalovažavani, vodeće dužnosti u Jugoslavenskoj narodnoj armiji (JNA)² bile su rezervirane (nadprosječno u odnosu na udio u ukupnom broju

² Jugoslavenska armija (JA) promijenila je naziv u Jugoslavensku narodnu armiju (JNA) 1951. godine. JNA je nastala u prosincu 1941. godine kao Narodnooslobodilačka vojska Jugoslavije (NOVJ). Prema količini oružja JNA je bila treća ili četvrta među komunističkim vojskama u Europi. JNA je nakon smrti Josipa Broza Tita bila pod zapovjedništvom Predsjedništva SFRJ, odnosno u ime Predsjedništva SFRJ Oružanim snagama SFRJ zapovijedao je predsjednik Predsjedništva s mandatom od godinu dana. JNA se može smatrati režimskom vojskom jer je bila jamac opstojnosti vladajućeg režima. Uz to, ona se može smatrati i militariziranim dijelom Komunističke partije Jugoslavije (KPJ), odnosno Saveza komunista Jugoslavije (SKJ). Za pokretanje snaga JNA zakonski je bilo potrebno pet glasova članova Predsjedništva SFRJ. Predsjedništvo je imalo osam članova. Od kolovoza 1991. godine neformalna skupina čelnika Srbije, Crne Gore i generala JNA obavljala je rukovodeću ulogu Predsjedništva SFRJ. Najkasnije od početka listopada JNA je *de facto* vojna sila Srbije i Srba u preostalom dijelu Jugoslavije.; vidi: Davor MARIJAN, *Jugoslavenska narodna armija – važnija obilježja*, *Polemos: časopis za interdisciplinarna istraživanja rata i mira*, FFZG, god. 9/br. 17, Zagreb, 2006., str. 25-33.; Davor MARIJAN, *Rukovođenje i komandovanje Oružanim snagama SFRJ: Vrhovna razina*, *Časopis za suvremenu povijest*, Hrvatski institut za povijest, god. 41/br. 3, Zagreb, 2009., str. 659-685.

stanovnika u SFRJ) za pripadnike srpskog i crnogorskog naroda³, broj pripadnika hrvatskog i srpskog stanovništva u miliciji nije bio u skladu s nacionalnom strukturom stanovništva na područjima na kojima su živjeli Srbi⁴, mnogi Hrvati katolici proganjani su u vrijeme SFRJ itd. Sve su to pokazatelji lošeg odnosa političkog vodstva SFRJ prema Hrvatskoj koje je trajalo od samoga početka tzv. Druge Jugoslavije do njezina raspada u početku devedesetih godina prošloga stoljeća.

Hrvatski narod u SFRJ većim dijelom živio je na prostoru Socijalističke Republike Hrvatske (SRH). Manjim dijelom živio je u SR Bosni i Hercegovini, SR Srbiji (odnosno u Socijalističkoj Autonomnoj Pokrajini Vojvodini) i SR Crnoj Gori. Događaji nakon Titove smrti vodili su raspadu SFRJ. Npr., oni na Kosovu 1981. i 1989. godine⁵, već spomenuta gospodarska kriza, raspad SKJ, jačanje velikosrpskog nacionalizma koji je težio stvaranju tzv. Velike Srbije⁶ u kojoj bi živjeli svi Srbi, raspad Saveza komunista Jugoslavije (SKJ) na 14. izvanrednom kongresu, višestranački izbori koji su promijenili političku sliku SFRJ, uspostava demokratske vlasti i raspad JNA.⁷ Dio srbijanskih političara predvođen Slobodanom Miloševićem polako je stvarao uvjete za realizaciju ideje o tzv. Velikoj Srbiji. Organizirali su masovne događaje poznatije kao „mitinzi naroda“⁸, 1988. srušili su pokrajinsku vlast u Vojvodini, a iduće godine organizirali prevrat u Crnoj Gori i udar na pokrajinsko vodstvo na Kosovu. Autonomija Vojvodine i Kosova ubrzo je *de facto* ukinuta.⁹ Srpskim pokušajima da preuzme svu vlast u SFRJ prva se usprotivila Slovenija. Ona je

³ Za detalje o nacionalnoj strukturi zapovjednog kadra JNA vidjeti: Davor MARIJAN, *Slom Titove armije – Jugoslavenska narodna armija i raspad Jugoslavije 1987. – 1992.*, Golden marketing-Tehnička knjiga, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2008., str. 63-68.

⁴ Marijan navodi kako je u hrvatskoj policiji u ljeto 1990. godine bilo oko 60% Srba. U nekim službama Srba je bilo čak 70 do 80%.; vidi: Davor MARIJAN, *Sudionici i osnovne značajke rata u Hrvatskoj 1990. – 1991.*, Časopis za suvremenu povijest, Hrvatski institut za povijest, god. 40/br. 1, Zagreb, 2008., str. 48.

⁵ Na Gazemistanu 28. lipnja 1989. godine Slobodan Milošević je pred mnoštvom održao svoj poznati govor na Kosovu polju u sklopu obilježavanja 600 obljetnice Kosovske bitke. Bio je to govor koji je ostao upamćen kao izravna najava raspada SFRJ.

⁶ Kad se govori o raspadu SFRJ i tzv. Velikoj Srbiji, važno je spomenuti Memorandum Srpske akademije nauka i umetnosti (SANU) koji je objavljen 1986. godine, a imao je velik utjecaj na Miloševića i pristaše ideje o tzv. Velikoj Srbiji. Ključna teza Memoranduma je bila teza o neravnopravnom položaju Srba unutar jugoslavenske Federacije.; vidi: Slaven RUŽIĆ, *Izravni demografski gubici na privremeno okupiranom području općina Daruvar i Grubišno Polje 1991. godine, na temelju arhivskog gradiva „RSK“*, Radovi zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru, HAZU, sv. 8, Bjelovar, 2014., str. 238.

⁷ Đuro ŠKVORC, *Zapadna Slavonija uoči i u Domovinskom ratu do studenoga 1991. godine*, Cris, Križevci, god. 11/ br. 1, 2009., str. 116.; Davor MARIJAN, *Zamisao i propast napadne operacija JNA u rujnu 1991.*, Časopis za suvremenu povijest, Hrvatski institut za povijest, god. 44/br. 2, Zagreb, str. 252.

⁸ „Mitinzi naroda“ često se nazivaju „događanjima naroda“, „antibirokratskim mitinzima“ i „jogurt-revolucijom“.; Dragutin PAVLIČEVIĆ, *Povijest Hrvatske* (II. izdanje), Naklada Pavičić, Zagreb, 2000., str. 499.

⁹ Trpimir MACAN, Željko HOLJEVAC, *Povijest hrvatskoga naroda* (IV. izdanje), Školska knjiga, Zagreb, 2013., str. 358.

amandmanima ojačala svoj položaj u odnosu na federaciju.¹⁰ Od svih višenacionalnih država u istočnoj i jugoistočnoj Europi koje su imale komunističko uređenje samo se raspad SFRJ dogodio u ratu. Od osam federativnih jedinica koliko ih je SFRJ imala, u polovici njih vođeni su oružani sukobi, odnosno ratovi.¹¹ Važno je znati da su se Oružane snage (OS) SFRJ sastojale od snaga JNA i Teritorijalne obrane (TO).¹² JNA je bila savezna i operativna komponenta, a TO slabije naoružana i predviđena za nadzor teritorija i gerilske borbe. TO je bila organizirana po republikama i pokrajinama. Za funkcioniranje TO zadužene su bile republike, a za zapovijedanje predsjedništvo SFRJ. TO u Hrvatskoj bila je ustrojena preko sustava štabova, od republičkog do općinskih. Na operativnoj razini regionalna zapovjedništva i Zagrebački korpus preimenovani su 1991. godine u šest zapovjedništava operativnih zona sa sjedištima u Osijeku, Bjelovaru, Zagrebu, Karlovcu, Rijeci i Splitu. Potkraj 1991. i početkom 1992. godine Oružane snage (OS) Republike Hrvatske (RH) imale su oko 200 000 naoružanih pripadnika.¹³ Snage SFRJ bile su vrlo dobro organizirane kako na području cijele SFRJ, tako i na području Hrvatske.

2. Situacija u Hrvatskoj 1989. i 1990. godine

Događaji koji su padom Berlinskog zida promijenili sliku Europe 1989. godine nisu zaobišli ni Hrvatsku. Iste se godine javljaju inicijative za političkim pluralizmom u Hrvatskoj.¹⁴ Dana 19. siječnja 1989. godine sastao se inicijativni krug Hrvatskoga demokratskog zbora na Plješivici kraj Samobora. Iz toga je zbora izrastao HDZ.¹⁵ Dana 17.

¹⁰ Davor MARIJAN, *Bjelovar i Bjelovarsko-bilogorska županija u Domovinskom ratu*, Radovi Zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru, HAZU, sv. 8, Bjelovar, 2014., str. 17-18.

¹¹ Ivica MIŠKULIN, *Srpska pobuna u općini Pakrac 1990. – 1991.: Uzroci, nositelji i tijek*, Scrinia Slavonica, god. 11./br. 1., Slavonski Brod, 2011., str. 355.

¹² Teritorijalna obrana bila je zamišljena kao oblik organiziranja radnih ljudi i građana, odnosno njihova pripremanja za oružanu borbu.; vidi: D. MARIJAN, *Rukovođenje i komandovanje Oružanim snagama SFRJ: Vrhovna razina*, str. 659.

¹³ Usporedbe radi, JNA je početkom 1990. godine imala 275 341 pripadnika, a u drugoj polovici 1991. godine na teritoriju RH 112 443 pripadnika. Milicija, odnosno kninski Sekretarijat za unutrašnje poslove (SUP) je imao u rujnu 1991. godine oko 2900 pripadnika.; vidi: D. MARIJAN, *Sudionici i osnovne značajke rata u Hrvatskoj 1990. – 1991.*, str. 47-51.

¹⁴ Ante NAZOR, *Pregled važnijih datuma u procesu stvaranja i obrane suvremene hrvatske države*, u: *Domovinski rat* (Katalog izložbe), Hrvatski povijesni muzej, Zagreb, 2013., str. 30.

¹⁵ Ante NAZOR, Zoran LADIĆ, *Povijest Hrvata – ilustrirana kronologija*, Multigraf, Zagreb, 2003., str. 396-398. Iste godine osnovana je i Hrvatska socijalno-liberalna stranka (HSL) pod vodstvom Slavka Goldsteina koja djeluje od svibnja 1989. godine.; vidi: D. PAVLIČEVIĆ, *Povijest Hrvatske* (II. izdanje), , str. 498-499.

lipnja 1989. osnovana je Hrvatska demokratska zajednica (HDZ).¹⁶ Na čelu HDZ-a bio je dr. Franjo Tuđman. U Hrvatskoj su u travnju i svibnju 1990. godine provedeni prvi višestranački izbori. Pobjedu na tim izborima odnio je HDZ. U Hrvatskoj je tada konstituirana demokratska vlast na čelu s dr. Franjom Tuđmanom.¹⁷ Do kraja 1990. godine komunisti su doživjeli poraze u Sloveniji, Bosni i Hercegovini i Makedoniji.¹⁸ U Srbiji je za predsjednika Predsjedništva Savezne Republike (SR) Srbije 8. svibnja 1989. godine izabran Slobodan Milošević, a potkraj 1990. godine na vlasti u Srbiji bili su predstavnici Socijalističke partije Srbije (SPS) na čelu s Miloševićem. Hrvatska je novoizabrana demokratska vlast od svojih prvih dana bila pod žestokim udarima politike Slobodana Miloševića i Jovana Raškovića (predsjednika Srpske demokratske stranke - SDS).¹⁹ Srpska demokratska stranka Jovana Raškovića osnovana je u Kninu 17. veljače 1990. godine.²⁰ SDS je bila politička grupacija koja je za cilj imala organiziranje srpskog stanovništva u Hrvatskoj. Zalagala se za ustroj Jugoslavije na federativnoj osnovi. U njihovom okviru bilo bi moguće osnivanje posebnih autonomnih jedinica. SDS je smatrao da bi se u Hrvatskoj mogao stvaranjem srpske autonomne jedinice poboljšati položaj Srba koji u njoj žive.²¹ Ubrzo potom stranka osniva svoje ogranke na području zapadne Slavonije. Prvi ogranak osnovan je u Grubišnom Polju 9. lipnja 1990. godine. Na osnivačkoj je skupštini navodno bilo oko 2000 ljudi. Mjesni ogranak stranke za Male Zdence i Velike Zdence osnovan je 15. lipnja 1990. godine.²² Dan poslije, 16. lipnja 1990. godine, osnovan je ogranak u Pakracu. U Okučanima je osnovan 27. srpnja, a u Novoj Gradiški 15. listopada. Veći dio Srba zastupnika i odbornika ubrzo je prešao iz redova SKH-SDP-a u redove SDS-a.²³ Treba napomenuti kako je pobjedu na prvim izborima u grubišnopoljskoj općini odnio SKH-SDP²⁴ te kako je srpsko biračko tijelo općine preferiralo komuniste što je imalo utjecaja na pobjedu spomenute stranke. SDS je na prvim višestranačkim izborima odnio pobjedu i na području sjeverne Dalmacije i dijela Like u

¹⁶ Đ. ŠKVORC, *Zapadna Slavonija uoči i u Domovinskom ratu do studenoga 1991. godine*, str. 116.

¹⁷ Đ. ŠKVORC, n. dj., str. 116.

¹⁸ D. MARIJAN, *Bjelovar i Bjelovarsko-bilogorska županija u Domovinskom ratu*, str. 18.

¹⁹ NAZOR, *Pregled važnijih datuma u procesu stvaranja i obrane suvremene hrvatske države*, str. 30.

²⁰ Đ. ŠKVORC, n. dj., str. 118.

²¹ P. BAŠIĆ, I. MIŠKULIN, *Grubišnopoljska kronika 1990. – 1991. (I. dio)*, Scrinia Slavonica, Slavonski Brod, god. 7/br. 1, 2007., str. 355.

²² Činjenici da se prvi ogranak osnovao u Grubišnom Polju u prilog govori sastav Općinskog komiteta Saveza komunista Hrvatske Grubišno Polje (OK SKH Grubišno Polje) u kojem su većinu činili pripadnici srpske nacionalnosti, iako su na razini grada i općine prema brojnosti bili druga nacionalnost. To je utjecalo negativno na međunacionalne odnose unutar grada i općine.; vidi: P. BAŠIĆ, I. MIŠKULIN, n. dj., str. 346-356.

²³ Đ. ŠKVORC, n. dj., str. 118-119.

²⁴ SKH-SDP odnio je pobjedu i u Daruvaru, a HDZ je pobijedio u Bjelovaru.; vidi: D. MARIJAN, n. dj., str. 24.; Većinu sastava SKH-SDP-a činili su Srbi i Jugoslaveni.; vidi: *Raščlamba operacije „Otkos-10“*, GS OS RH, listopad 1997., knj. IV., str. 4.

mjestima u kojima su pripadnici srpske nacionalnosti bili brojniji. SDS je 27. lipnja 1990. godine na prostoru općina u sjevernoj Dalmaciji i Lici osnovao „Zajednicu općina sjeverne Dalmacije i Like“.²⁵ Ubrzo nakon višestranačkih izbora JNA je razoružala Hrvatsku, odnosno preuzela pod svoj nadzor svu opremu i oružje bivše teritorijalne obrane SR Hrvatske do 22. svibnja 1990. godine.²⁶ To se dogodilo prema zapovijedi načelnika Glavnog stožera Oružanih snaga (GS OS) SFRJ Blagoja Adžića od 14. svibnja 1990. godine.²⁷ Time se hrvatski narod našao u vrlo nepovoljnoj situaciji uoči krvavih sukoba koji su uslijedili u vremenu nakon toga.

Srbi u Hrvatskoj pobunili su se u ljeto 1990. godine. Središte pobune bio je grad Knin. Kninski milicioneri, pripadnici srpske nacionalnosti, 3. srpnja 1990. godine otkazali su poslušnost Ministarstvu unutarnjih poslova (MUP) Republike Hrvatske. Pobunjeni Srbi ubrzo su organizirali straže koje su imale zadatak sprječavanja upada „ustaša“ na područje Knina. Hrvatske su vlasti reagirale i odlučile da se iz svih policijskih postaja u kojima je moguća pobuna Srba preuzme oružje pričuvnog sastava policije. Na taj su način željeli spriječiti mogućnost naoružavanja pobunjenih Srba što bi dodatno pogoršalo i otežalo situaciju. Spomenuta zadaća uspjela je, djelomično, policijskim snagama koje su poslone 17. kolovoza 1990. godine²⁸ u Liku i Benkovac. Ondje je preuzeto 70 automatskih pušaka. Policijske snage koje su poslone u Obrovac i Knin nisu uspjele izvršiti svoj zadatak. U tome su ih spriječili lokalni Srbi. Oružje je podijeljeno lokalnim srpskim civilima koji su u suradnji s pobunjenim srpskim policajcima organizirali naoružane straže. Također, kamenjem, drvećem i vozilima su blokirali prometnice koje su prolazile područjima Knina i Obrovca što se često naziva „balvan revolucijom“. Hrvatske su vlasti ponovno reagirale i poslale snage specijalne policije iz Zagreba. One su trebale ugušiti pobunu na spomenutim područjima. JNA se umiješala u tu akciju i spriječila snage specijalne policije iz Zagreba da uguše pobunu. Time je JNA *de facto* stala na stranu pobunjenih Srba u ljeto 1990. godine i prije početka Domovinskog rata dala jasnu sliku o tome što se od nje može očekivati i kako će se ponašati u nadolazećim kriznim vremenima na području Hrvatske.²⁹ Događaji u ljeto 1990. godine na području sjeverne Dalmacije produbili su krizu koja se na tom području pojavila već u svibnju 1990. godine u

²⁵ S. RUŽIĆ, *Izravni demografski gubici na privremeno okupiranom području općina Daruvar i Grubišno Polje 1991. godine, na temelju arhivskog gradiva „RSK“*, str. 238.

²⁶ Đ. ŠKVORC, *Zapadna Slavonija uoči i u Domovinskom ratu do studenoga 1991. godine*, str. 116.

²⁷ Mate RUPIC (ur.), *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990. – 1995.* (Dokumenti – Knjiga 1.), HMDCCR, Zagreb, 2007., str. 19-20.

²⁸ Dan prije Srpsko nacionalno vijeće (SNV) je odlučilo da se od 19. kolovoza do 2. rujna 1990. godine provede referendum o položaju srpskog stanovništva u Hrvatskoj što je bio glavni uzrok događajima koji su uslijedili 17. kolovoza 1990. godine na području sjeverne Dalmacije.; vidi: S. RUŽIĆ, n. dj., str. 239.

²⁹ Đ. ŠKVORC, n. dj., str. 117.

općinama s većinskim srpskim stanovništvom.³⁰ JNA je spriječila intervenciju specijalne policije iz Zagreba svojim zrakoplovima. Cijeli postupak opravdan je tvrdnjom da su helikopteri kojima su letjeli pripadnici hrvatskih snaga letjeli mimo najave i odobrenog koridora.³¹

Uoči „balvan revolucije“ Hrvatski sabor je 25. srpnja 1990. godine donio amandmane na republički Ustav kojim su ukinute ideološke odrednice iz doba socijalizma.³² Franjo Tuđman postao je predsjednik Republike. Socijalistička Republika Hrvatska (SRH) preimenovana je u Republiku Hrvatsku (RH).³³ Istoga su dana hrvatski Srbi u mjestu Srb izabrali Srpsko nacionalno vijeće (SNV). Vijeće je bilo glavna politička organizacija hrvatskih Srba.³⁴ U socijalističkoj je Hrvatskoj postojala podjela na Zajednice općina (ZO). One su svojevrsni preteča kasnije podjele na županije. U zapadnoj Slavoniji važna je Zajednica općina Bjelovar na čijem se području odvijala operacija *Otkos-10*. Bjelovar je od druge polovice 19. stoljeća konstantno bio središte županije ili drugih sličnih upravno-teritorijalnih jedinica. Zajednici općina Bjelovar pripadalo je 11 općina. To su: Bjelovar, Daruvar, Čazma, Đurđevac, Garešnica, Grubišno Polje, Križevci, Koprivnica, Virovitica, Pakrac³⁵ i Vrbovec. Zajednice općina na području Hrvatske ukinute su u srpnju 1990. godine. Nakon toga prešlo se na podjelu na županije potkraj 1992. godine. Bjelovar je ponovno izabran za središte županije. Županija kojoj je Bjelovar bio središte nazvana je Bjelovarsko-bilogorskom županijom. U njoj su bila dva grada i 17 općina. Bjelovar je prije rata bio regionalno sjedište Sekretarijata za unutrašnje poslove (SUP), ali i Štaba operativne zone TO. SUP je bio viša organizacijska jedinica. Ona se poklapala sa zajednicom općina, a na nižoj razini imala je stanice javne sigurnosti po općinama. U studenome 1990. godine SUP-ovi su preimenovani u policijske uprave. Stanice javne sigurnosti preimenovane su u policijske stanice, odnosno postaje. Bjelovar je bio središte policijske uprave i postaje. Od svibnja 1993. u Bjelovaru se nalazilo središte Policijske uprave Bjelovarsko-bilogorske koja je pod svojom

³⁰ Davor MARIJAN, *Oružane snage SFRJ u izvanrednim prilikama*, Časopis za suvremenu povijest, Hrvatski institut za povijest, god. 34/br. 2, Zagreb, 2002., str. 39.

³¹ D. MARIJAN, *Sudionici i osnovne značajke rata u Hrvatskoj 1990. – 1991.*, str. 56.

³² S. RUŽIĆ, *Izravni demografski gubici na privremeno okupiranom području općina Daruvar i Grubišno Polje 1991. godine, na temelju arhivskog gradiva „RSK“*, str. 239.

³³ T. MACAN, Ž. HOLJEVAC, *Povijest hrvatskoga naroda* (IV. izdanje), str. 359.

³⁴ S. RUŽIĆ, n. dj., str. 239.

³⁵ Nekadašnja općina Pakrac obuhvaćala je današnje gradove Pakrac i Lipik. Za grad Pakrac navodi se kako je često doživljavao kao „slavonski Knin“.; vidi: Ivan Zvonimir IVANČIĆ, *Domovinski rat na području bivše općine Pakrac*, *Essehist: časopis studenata povijesti i drugih društveno-humanističkih znanosti*, god. 7/br. 7., Osijek, 2016., str. 124.; Pakrac je bio zamišljen kao središte srpske pobune u zapadnoj Slavoniji, ali kako se to nije moglo ostvariti, središte je bilo u Okučanima.; vidi: I. MIŠKULIN, *Srpska pobuna u općini Pakrac 1990. – 1991.: Uzroci, nositelji i tijek*, str. 355.

nadležnošću imala dva grada i 17 općina.³⁶ Policijska uprava Bjelovar bila je u početku 90-ih godina prostorno jedna od najvećih u organizacijskom ustroju MUP-a RH.³⁷ Potkraj 1990. godine, 22. prosinca, Hrvatska je donijela novi Ustav koji se naziva i „Božićnim ustavom“. U njemu su Srbi bili izjednačeni s ostalim narodima, odnosno nacionalnim manjinama.³⁸ Također, pobunjeni Srbi u Hrvatskoj potkraj 1990. godine proglasili su Srpsku autonomnu oblast (SAO) Krajinu.³⁹ Spomenuto je važno znati kako bi se lakše razumjelo teritorijalna i sigurnosna podjela u određenim periodima krize u SFRJ potkraj 80-ih godina, početkom 90-ih godina, ali i u vrijeme Domovinskog rata. Bjelovar je kao grad bio vrlo važan za područje Bilogore jer su se u njemu nalazile središnjice mnogih važnih organizacijskih jedinica u vrijeme Domovinskog rata, ali i prije početka rata.

Srpska pobuna nakon one oko Knina i Obrovca ubrzo se proširila na druga područja Hrvatske. Hrvatska je imala problem u odnosu snaga jer JNA nije bila na njezinoj strani tako da je raspolagala samo snagama policije, tj. hrvatskim pripadnicima tadašnje milicije. Hrvatska je bila primorana naoružati se što prije zbog potencijalne opasnosti pobune u Hrvatskoj, ali i uplitanja JNA u istu. Dana 11. prosinca 1990. godine Savezni sekretarijat za narodnu obranu obavijestio je predsjedništvo SFRJ da se unutar SFRJ neovlašteno ustrojavaju oružane postrojbe. Predsjedništvo SFRJ je izdalo naredbu da se spomenute postrojbe ukinu. O naredbi je odlučeno na sjednici 9. siječnja 1991. godine. Postrojbe u MUP-u i Krajini nisu ukinute unatoč izdanoj naredbi.⁴⁰ Rok za izvršenje naredbe istekao je 22. siječnja 1991. godine. Ubrzo dolazi do afere Špegelj. TV-Beograd emitira film o naoružavanju formacija HDZ-a s ministrom obrane Hrvatske Martinom Špegeljem. Situacija se dodatno zakomplicirala, a JNA je u tim trenucima dizala borbenu spremnost svojih snaga.⁴¹ Protiv Martina Špegelja Vojni sud u Zagrebu podignuo je optužnicu. Bio je to događaj u sklopu medijske kampanje JNA protiv Hrvatske.⁴²

³⁶ D. MARIJAN, *Bjelovar i Bjelovarsko-bilogorska županija u Domovinskom ratu*, str. 19-20.

³⁷ Jakša RAGUŽ, *Borbena djelovanje Posebne jedinice policije Policijske uprave Bjelovar Omega 1991. godine*, Radovi Zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru, HAZU, sv. 8, Bjelovar, 2014., str. 72.

³⁸ Zdenko RADELIĆ, *Hrvatska 1945. – 1991.*, u: *Stvaranje hrvatske države i Domovinski rat*, Školska knjiga, Zagreb, 2006., str. 94.; Vladimir KOŠČAK, *Tisućljetni kontinuitet hrvatske državnosti*, u: *Domovinski odgoj* (Priručnik za vojnike, dočasnike i časnike), Politička Uprava Ministarstva obrane Republike Hrvatske, Zagreb, 1996., str. 204.

³⁹ D. MARIJAN, n. dj., str. 18.

⁴⁰ Đ. ŠKVORC, *Zapadna Slavonija uoči i u Domovinskom ratu do studenoga 1991. godine*, str. 117-118.

⁴¹ Marinko OGOREC, *Hrvatski domovinski rat (1991 – 1993)*, Otokar Keršovani, Opatija, 1994., str. 19-20.

⁴² Davor MARIJAN, *Hrvatsko ratište 1990. – 1995.*, u: *Stvaranje hrvatske države i Domovinski rat*, Školska knjiga, Zagreb, 2006., str. 115.

Na području zapadne Slavonije najbrojniji su bili pripadnici hrvatskog stanovništva, dok su pripadnici srpskog stanovništva bili uvjerljivo brojniji od svih ostalih narodnosti na spomenutom području, ali ih je u ukupnoj strukturi stanovništva bilo manje nego Hrvata. Srpsko stanovništvo najbrojnije je bilo na područjima Pakraca⁴³, Podravske Slatine i Daruvara.⁴⁴ Slična je situacija bila i u Grubišnom Polju. Općina Grubišno Polje bila je podijeljena na 35 mjesnih zajednica (MZ), a u njih 17 Srbi su činili apsolutnu ili relativnu većinu. Njih 16 nalazilo se u brdsko-planinskom dijelu Bilogore.⁴⁵ HDZ⁴⁶ je u Grubišnom Polju osnovan 13. svibnja 1990. godine⁴⁷, tjedan dana nakon sastanka inicijativnog odbora HDZ-a u kojemu su bili Ivica Debić i Antun (Ante) Delić, dvojica važnih pomoćnika zapovjednika obrane Grubišnog Polja u Domovinskom ratu za vrijeme operacije *Otkos-10*. Zanimljivo je da je HDZ imao dobru suradnju s Hrvatskom demokratskom strankom (HDS) jer nisu imali programskih razlika. Od 19. kolovoza⁴⁸ do 2. rujna 1990. godine odvijao se referendum Srba o srpskoj autonomiji na području Hrvatske na kojem se većina Srba izjasnila za autonomiju. Hrvatsko Ministarstvo za pravosuđe i upravu izjašnjavanje je proglasilo nelegalnim. Pravo izjašnjavanja imali su svi punoljetni Srbi u Hrvatskoj koji su imali hrvatsko državljanstvo. Na području grubišnopoljske općine izjašnjavanju je pristupilo između 2676 i 3000 Srba. U općini je manje od trećine stanovništva tražilo posebni autonomni status općine, a cijelo izjašnjavanje pratile su razne nepravilnosti. U rujnu 1990. godine u Velikim Zdencima planirano je otkrivanje spomenika kralju Tomislavu u organizaciji HDS-a, a dvije noći prije toga netko je prelio spomenik crvenom bojom za što su na kraju osumnjičeni pripadnici lokalnog SDS-a. Bio je to jedan od prvih većih incidenata toga tipa na području općine.

⁴³ Pakrac je poseban po tome što je jedna od rijetkih općina u Hrvatskoj u kojoj su Srbi imali relativnu većinu. Prije rata u općini Pakrac je živjelo 12 813 Srba, a 9896 Hrvata.; vidi: D. MARIJAN, *Bjelovar i Bjelovarsko-bilogorska županija u Domovinskom ratu*, str. 24.

⁴⁴ Đ. ŠKVORC, *Zapadna Slavonija uoči i u Domovinskom ratu do studenoga 1991. godine*, str. 118 .

⁴⁵ Petar BAŠIĆ, Ivica MIŠKULIN, *Grubišnopoljska kronika 1990. – 1991. (I. dio)*, str. 343.

⁴⁶ Miškulin navodi kako je osnivanje HDZ-ovih ograna u pakračkoj, daruvarskoj i grubišnopoljskoj općini u predizborno vrijeme 1990. godine bilo onemogućeno. Aktivisti HDZ-a bili su podvrgnuti raznim neugodnostima od strane lokalnih vlasti, ali i fizičkim prijetnjama.; vidi: I. MIŠKULIN, *Srpska pobuna u općini Pakrac 1990. – 1991.: Uzroci, nositelji i tijek*, str. 361.

⁴⁷ Ogranci HDZ-a u Velikim Zdencima i Velikom Grđevcu osnovani su 16., odnosno 18. travnja 1990. godine. Ogranak u Grubišnom Polju održao je tribinu između dva izborna kruga u travnju i svibnju 1990. godine te su tek tada počela nastojanja oko njegova osnutka.; *Raščlamba operacije „Otkos-10“*, GS OS RH, listopad 1997., knj. IV., str. 4.

⁴⁸ Isti je datum u novijoj hrvatskoj povijesti ostao zapamćen kao dan kada su pobunjeni Srbi u suradnji s JNA ušli u pakračku bolnicu i oteli ravnatelja dr. Vladimira Solara. Idući dani bili su ključni za pakračku bolnicu koja je proživjela sudbinu one vukovarske.; vidi: I. Z. IVANČIĆ, *Domovinski rat na području bivše općine Pakrac*, str. 127-128.

Počinitelji nikada nisu otkriveni.⁴⁹ U jesen 1990. godine pojavljuju se prve barikade s naoružanim stražama na prometnici između Grubišnog Polja i Virovitice.⁵⁰ Nešto prije, u ljeto iste godine, hrvatske su vlasti raspisale natječaj za 1700 kandidata u MUP-u RH koji su trebali proći potrebnu obuku i biti raspoređeni u policijskim postajama diljem Hrvatske. Početkom iduće godine, 26. siječnja 1991. godine nove policijske snage obranile su od napada policijsku postaju u Grubišnom Polju. Pobunjeni Srbi naoružavani su uz pomoć JNA. Tako se, primjerice, na prostoru zapadne Slavonije pobunjene Srbe naoružavalo oružjem iz skladišta Doljani kraj Daruvara.⁵¹ Marijan navodi kako su pobunjenici naoružavani i oružjem iz vojarnje u Požegi.⁵² Što se tiče bjelovarske policijske uprave, na tečaj koji je raspisao MUP RH prijavilo se 128 osoba koji su poslije trebali biti raspoređeni u policijske postaje na području bjelovarske policijske uprave. S područja grubišnopoljske općine na tečaj je poslano osam osoba 8. listopada 1990. godine, a sve se odvijalo u organizaciji lokalnog HDZ-a koji je za cilj imao dobiti većinu u grubišnopoljskoj policiji. U listopadu⁵³ se, također, dogodilo naoružavanje u organizaciji virovitičkog HDZ-a, u koje su bili uključeni neki pripadnici HDZ-a iz Grubišnog Polja. Naoružanje je podijeljeno pouzdanim osobama unutar redova HDZ-a općine Grubišno Polje.⁵⁴ Antun (Ante) Delić svjedoči kako je tada dobiveno 25 kalašnjikova koji su podijeljeni pouzdanim osobama, a vijest o nabavi toga oružja kod pobunjenika se brzo proširila te je odjeknula kao da se radilo o znatno većoj količini oružja. Srbi su tražili da se spomenuti kalašnjikovi predaju policiji. Neki su ih dali policajcima koji nisu imali kalašnjikove u vlasništvu, a neki ih nisu predali. Također, oružje se nabavljalo,

⁴⁹ SKH-SDP u siječnju 1990. godine bio je jedina politički aktivna stranka na području općine Grubišno Polje, a stranke poput Jugoslavenske demokratske stranke (JSDS), Hrvatske demokratske stranke (HDS), Hrvatske demokratske zajednice (HDZ) i Srpske demokratske stranke (SDS) nastale su u sljedećim mjesecima što je utjecalo na njihove loše izborne rezultate ili nemogućnost nastupanja na izborima. Treba naglasiti kako su se na izborima kandidirali i pripadnici Socijalističkog saveza – Saveza socijalista (SS) i postigli razmjerno dobre rezultate. JSDS je prestao djelovati u ožujku 1991. godine.; vidi: P. BAŠIĆ, I. MIŠKULIN, *Grubišnopoljska kronika 1990. – 1991. (I. dio)*, str. 348-364.; Petar BAŠIĆ, Ivica MIŠKULIN, *Grubišnopoljska kronika 1990. – 1991. (II. dio)*, Scrinia Slavonica, Slavonski Brod, god. 10/br. 1, 2010., str. 457.

⁵⁰ Može se reći kako je to početak „balvan revolucije“ na području općine Grubišno Polje.; vidi: *Raščlamba operacije „Otkos-10“*, GS OS RH, listopad 1997., knj. IV., str. 4.

⁵¹ Đ. ŠKVORC, *Zapadna Slavonija uoči i u Domovinskom ratu do studenoga 1991. godine*, str. 119.; Zapovjednik 52. samostalnog bataljuna Daruvar Milan Filipović navodi kako je Daruvarska vojarna bila jedna od većih vojarni JNA.; vidi: HMDCDR, ZMG: DVD 3329, *Velike pobjede Domovinskog rata: Otkos-10* (dokumentarni film), autor: Darko Dovranić, 2012.; Antun (Ante) Delić u posvjedočio je u razgovoru kako je naoružanje preuzeto iz zauzete bjelovarske vojarnje bilo od velike koristi hrvatskim snagama na području Bilogore. (Podatak dobiven u razgovoru s Antunom (Antom) Delićem 27. listopada 2017. godine.)

⁵² D. MARIJAN, *Bjelovar i Bjelovarsko-bilogorska županija u Domovinskom ratu*, str. 25.

⁵³ Nabava prvog oružja dogodila se 21. listopada 1990. godine.; vidi: *Raščlamba operacije „Otkos-10“*, GS OS RH, listopad 1997., knj. IV., str. 4.

⁵⁴ P. BAŠIĆ, I. MIŠKULIN, *Grubišnopoljska kronika 1990. – 1991. (I. dio)*, str. 364.

odnosno kupovalo vlastitim sredstvima tako da su neki ljudi posjedovali više tipova oružja.⁵⁵ U prosincu 1990. godine Hrvatska je prekinula financiranje Teritorijalne obrane koja je bila jedan od temelja vojne organizacije SFRJ što je važno napomenuti kao svojevrsni otpor Hrvatske prema korištenju TO od strane JNA i pobunjenih Srba.⁵⁶ Spomenuta vrsta naoružavanja govori u prilog tome kako se teško dolazilo do oružja koje je bilo prijeko potrebno pripadnicima hrvatske nacionalnosti na području općine. Također, dio od naoružavanja događao se u organizaciji ogranaka HDZ-a što govori u prilog tome da su oni tada imali načina kako doći do određenih količina oružja te su ga dijelili unutar vlastitih redova.

3. Situacija u Hrvatskoj i grubišnopoljskoj općini početkom 1991. godine

Napetost u hrvatsko-srpskim odnosima nakon izbijanja srpske pobune u Hrvatskoj ubrzo se preselila na područje zapadne Slavonije. O tome koliko je napeta situaciju tijekom početka 1991. godine bila na području Grubišnog Polja, najbolje govori svjedočenje Antuna (Ante) Delića o tome kako je početkom iste godine doživio dva napada od kojih je jedan bio fizički, a drugi nožem. Oba su se dogodila u samom centru Grubišnog Polja od strane pripadnika srpske nacionalnosti.⁵⁷

O političkoj situaciji u Grubišnom Polju potkraj 1990. godine i tijekom 1991. godine do druge polovice srpnja može se iščitati iz Dnevnika Živka Zagorca. Živko Zagorac bio je sekretar (tajnik) SDS-a za općinu Grubišno Polje. Iz njegova se dnevnika može vidjeti kako su se čelnici HDZ-a i SDS-a sastajali i raspravljali o situaciji u općini. Sa sastanka svih stranaka koji se odvijao u Skupštini općine Grubišno Polje 2. studenoga 1990. godine ujutro jasno se vidi da su tenzije unutar Skupštine općine bile velike. Pripadnik HDZ-a, Antun (Ante) Delić, upozoravao je na situaciju oko sastava policije u općini. Naglašava kako SDS prilikom zapošljavanja na rukovodeća mjesta u općini ne gleda stručnost, već moralno-političku podobnost. Smatra kako SDS radi po naredbama koje dobiva iz Knina. Daljnja diskusija došla je čak do prijetnji od strane Rade Čakmaka prema Antunu (Anti) Deliću. Iz istog dnevnika može se vidjeti zapis sa sastanka predstavnika stranaka SDS-a i HDZ-a 9.

⁵⁵ Podatci dobiveni u razgovoru s Antunom (Antom) Delićem 27. listopada 2017. godine.

⁵⁶ D. MARIJAN, *Bjelovar i Bjelovarsko-bilogorska županija u Domovinskom ratu*, str. 20.

⁵⁷ Podatci dobiveni u razgovoru s Antunom (Antom) Delićem 27. listopada 2017. godine.

travnja 1991. godine u Grubišnom Polju. Raspravljalo se o jeziku, o tome prijeti li ili ne opasnost Srbima od HDZ-a, dvojezičnim natpisima (hrvatski i srpski), naoružavanju policije i HDZ-ovih pripadnika. Delić je napomenuo kako se HDZ naoružava zbog moguće intervencije Armije (Jugoslavenske narodne). Što se tiče dvojezičnih natpisa, napomenuo je kako je za to da se dvojezični natpisi uvedu u mjesta u kojima Srbi čine većinu, a u ostalim mjestima da budu natpisi na hrvatskom jeziku. Prepirke na sastancima između predstavnika HDZ-a i SDS-a bile su učestale. Zanimljiv je još jedan dnevnički podatak koji zorno prikazuje napetost situacije u općini Grubišno Polje. Naime, 20. travnja 1991. godine održana je javna tribina SDS-a u Malom Grđevcu. Ondje se može vidjeti prijedlog jednog od članova stranke za uvođenje naoružanih srpskih odreda na ulaze u mjesta sa srpskom većinom.⁵⁸

Što se tiče situacije u Grubišnom Polju tijekom SFRJ, a prije početka operacije *Otkos-10*, treba napomenuti jedan važan podatak. U srednjoj školi u Grubišnom Polju prije Domovinskog rata na dužnosti direktora nikada nije bio niti jedan Hrvat. Na toj su dužnosti redovito bili pripadnici srpske nacionalnosti, a samo rijetkim slučajevima pripadnici češke nacionalnosti.⁵⁹ Ovo jasno ukazuje na nepravdu koja je činjena Hrvatima na tom području. Isti model bio je preslikan na političko stanje u Grubišnom Polju gdje Hrvati nikada nisu smjeli imati glavnu riječ.

Dana 26. siječnja 1991. godine oko 300 Srba okupilo se pred Policijskom postajom podržavajući Miloševića i JNA te istovremeno tražeći smjenjivanje zapovjedništva postaje u nadi da će je preuzeti. Istovremeno je 50-ak Hrvata održalo skup potpore hrvatskom vrhovništvu pred zgradom općine. Istoga dana napadnut je Antun (Ante) Delić.⁶⁰ Događaji u Pakracu bili su među najvažnijima za razvoj situacije u zapadnoj Slavoniji početkom 90-ih godina. Dana 22. veljače 1991. godine općinska skupština u Pakracu donijela je odluku kojom je pakračku policijsku postaju pridružila Sekretarijatu unutrašnjih poslova (SUP) Srpske autonomne oblasti (SAO) Krajine.⁶¹ Šest dana poslije Ustavni je sud Republike Hrvatske poništio odluku o pridruživanju SAO Krajini koju je donijela Skupština općine (SO) Pakrac. Treba napomenuti kako je SUP SAO Krajine na području Hrvatske osnovan 4. siječnja 1991. godine.⁶² Dan 2. veljače 1991. ostat će upamćen kao dan kada su pobunjeni Srbi u Hrvatskoj

⁵⁸ Dnevnik Živka Zagorca, kopija u privatnom vlasništvu (neobjavljeno).

⁵⁹ Podatak dobiven u razgovoru s Antunom (Antom) Delićem 27. listopada 2017. godine.

⁶⁰ *Raščlamba operacije „Otkos-10“*, GS OS RH, listopad 1997., knj. IV., str. 5.

⁶¹ Đ. ŠKVORC, *Zapadna Slavonija uoči i u Domovinskom ratu do studenoga 1991. godine*, str. 119.

⁶² I. Z. IVANČIĆ, *Domovinski rat na području bivše općine Pakrac*, str. 125.

donijeli Rezoluciju o razdruživanju Republike Hrvatske i SAO Krajine.⁶³ Istoga dana kada se pakračka policijska postaja pridružila SUP-u SAO Krajine, 22. veljače 1991. godine, Policijska postaja je preimenovana u Općinski sekretarijat unutrašnjih poslova koji je bio podređen SUP-u SAO Krajine u Kninu. Dan poslije, 23. veljače 1991. godine, u Bjelovaru je osnovana Posebna jedinica policije (PJP) koja je potkraj godine preimenovana u Specijalnu jedinicu policije (SJP).⁶⁴ Dana 25. veljače 1991. godine general Veljko Kadrijević je izložio Borisavu Joviću, članu predsjedništva SFRJ, prijedlog plana JNA za rušenje vlasti u Hrvatskoj, ali i Sloveniji.⁶⁵ Treba napomenuti kako su Hrvatska i Slovenija nudile konfederacijsko uređenje SFRJ, tj. zajednicu suverenih država ili razdruživanje prema u tom trenutku postojećim granicama republika.⁶⁶ Srbija, Crna Gora i JNA htjele su centraliziranu federaciju. U vrijeme spomenutih događaja u veljači Srbi u zapadnoj Slavoniji blokirali su neke važne prometnice. Blokirani su pravci Pavlovac – Veliki Bastaji, Grubišno Polje – Veliki Bastaji, ali i pravci između općina Grubišno Polje i Daruvar te Grubišno Polje i Virovitica.⁶⁷ Ubrzo nakon toga, 1. ožujka 1991. godine policajci srpske narodnosti zauzeli su policijsku postaju u Pakracu. Hrvatski su policajci razoružani⁶⁸ i zatvoreni. Idućeg dana intervenirale su snage specijalne policije MUP-a RH. Pobuna je uspješno ugušena, ali je intervenirala JNA koja je napravila tzv. „tampon zonu“⁶⁹ između snaga MUP-a RH i pobunjenih srpskih policajaca.⁷⁰ Pobunjeni pakrački Srbi naoružavani su oružjem uzetim iz policijske stanice.⁷¹ Snage MUP-a RH⁷² prilikom ulaska u grad nisu naišle ni na kakav oružani otpor. Na njih je poslije zapucano iz brdovitih dijelova grada. Naime, na njih su zapucali pobunjenici koji su se povukli u brdoviti dio grada, ali i prema mjestima Šeovici,

⁶³ S. RUŽIĆ, *Izravni demografski gubici na privremeno okupiranom području općina Daruvar i Grubišno Polje 1991. godine, na temelju arhivskog gradiva „RSK“*, str. 240.

⁶⁴ D. MARIJAN, *Bjelovar i Bjelovarsko-bilogorska županija u Domovinskom ratu*, str. 20-24.; Specijalna jedinica policije nazvana je Omega. Pokrivala je područje od zapadne Slavonije do Podravine, a zapovjednici su joj bili Miralem Alečković i Hamdija Mašinović.; vidi: RAGUŽ, *Borbena djelovanja Posebne jedinice policije Policijske uprave Bjelovar Omega 1991. godine*, str. 71.

⁶⁵ Davor MARIJAN, *Zamisao i propast napadne operacija JNA u rujnu 1991.*, str. 256.

⁶⁶ D. MARIJAN, *Jugoslavenska narodna armija – važnija obilježja*, str. 41.

⁶⁷ P. BAŠIĆ, I. MIŠKULIN, *Grubišnopoljska kronika 1990. – 1991. (II. dio)*, str. 457.

⁶⁸ Miškulin navodi podatak kako je načelnik policijske stanice u Pakracu Ljuban Vezmar 1. ožujka 1991. godine započeo s razoružavanjem hrvatskih pričuvnih policajaca. Razoružao je 16 policajaca. Neki su oružje uspjeli iznijeti iz policijske postaje i sakriti ga. Važan je i podatak da se neki pričuvni policajci srpske nacionalnosti nisu pridružili pobunjenicima.; vidi: I. MIŠKULIN, *Srpska pobuna u općini Pakrac 1990. – 1991.: Uzroci, nositelji i tijek*, str. 378.

⁶⁹ Marijan dijeli razdoblje „tampon zona“ na dvije faze. Prva je počela u Pakracu u ožujku 1991. godine, a uključuje događaje na Plitvicama, u Borovu Selu i Glini. Druga faza počinje istovremeno sa sukobom u Sloveniji.; vidi: D. MARIJAN, *Sudionici i osnovne značajke rata u Hrvatskoj 1990. – 1991.*, str. 57-58.

⁷⁰ Đ. ŠKVORC, *Zapadna Slavonija uoči i u Domovinskom ratu do studenoga 1991. godine*, str. 119-120.

⁷¹ J. RAGUŽ, n. dj., str. 75.

⁷² Dana 2. ožujka 1991. godine u akciji protiv pobunjenih Srba u Pakracu djelovale su snage SJP Omega i snage Antiterorističke jedinice Lučko.; vidi: J. RAGUŽ, n. dj., str. 71-75.

Bučju i Kukuljevcu. Isti dan ostaje zapamćen i kao prvi oružani sukob između pripadnika MUP-a RH i JNA. Srpski pobunjeni policajci sa srpskim naoružanim civilima bili su razmješteni oko zgrade policijske stanice i općine. Sve se odvijalo u koordinaciji s čelnicima SDS-a. Ovdje treba posebno istaknuti Veljka Džakulu⁷³, vođu pobunjenih Srba u zapadnoj Slavoniji. JNA je imala plan napada na snage MUP-a RH, ali od toga je odustala jer su se snage MUP-a pristale povući iz Pakraca 3. ožujka 1991. godine.⁷⁴ JNA se iz Pakraca povukla tek 18. ožujka 1991. godine.⁷⁵ Intervencija JNA uslijedila je na zapovijed predsjednika Predsjedništva SFRJ Borisava Jovića koji je bez zasjedanja istog dao nalog da se JNA uključi u sukob u Pakracu.⁷⁶ Na taj je način JNA stala na stranu pobunjenih srpskih policajaca i onemogućila snagama MUP-a RH da se izravni sukobi s njima. Taj događaj dao je jasniju sliku o ulozi i željama JNA. Ona je očito podržavala pobunjene Srbe na području zapadne Slavonije na štetu tada relativno malobrojnih snaga MUP-a RH koje su u tom trenutku bile jedina obrambena snaga Republike Hrvatske. Na području Hrvatske uskoro su uslijedili neki nemili događaji na Plitvicama 31. ožujka 1991. godine i onih u Borovu Selu 2. svibnja 1991. godine.

Potkraj ožujka 1991. godine osnovan je Štab za obranu (poslije nazivan Štab odreda narodne zaštite) na području općine Grubišno Polje.⁷⁷ Vodio ga je Antun (Ante) Delić. Zadaća Štaba za obranu bila je koordinacija obrane, odnosno organizacija obrane svih ogranaka HDZ-a i HDS-a na području grubišnopoljske općine, u suradnji sa zapovjednikom policijske postaje. Ubrzo su stvoreni uvjeti za ustroj 57. samostalnog bataljuna Grubišno Polje. Bataljun je ustrojen 26. rujna 1991. godine.⁷⁸ U rujnu je došlo i do promjene političke slike na prostoru općine. Naime, raspuštena je lokalna skupština na čelu sa SKH-SDP-om.⁷⁹

⁷³ Veljko Džakula uhićen je 4. svibnja 1995. godine.; za više podataka vidjeti: Veljko BARBIERI, *Tko je sa mnom palio kukuruz (Dnevnik iz Pakraca)*, Naklada Društva hrvatskih književnika, Zagreb, 1996., str. 13.

⁷⁴ I. MIŠKULIN, *Srpska pobuna u općini Pakrac 1990. – 1991.: Uzroci, nositelji i tijek*, str. 378-383.; Istoga je dana vraćeno oružje koje su pobunjenici odnijeli dan prije iz policijske stanice.; vidi: J. RAGUŽ, *Borbena djelovanje Posebne jedinice policije Policijske uprave Bjelovar Omega 1991. godine*, str. 76.

⁷⁵ D. MARIJAN, *Bjelovar i Bjelovarsko-bilogorska županija u Domovinskom ratu*, str. 25.; Miškulin navodi podatak kako su se snage JNA povukle iz Pakraca 19. ožujka 1991. godine.; vidi: I. MIŠKULIN, n. dj., str. 383-384.; Dan 18. ožujka 1991. godine važan je zbog toga što je toga dana donesena „Odluka o odvajanju SAO Krajine od Republike Hrvatske“.; vidi: A. NAZOR, *Pregled važnijih datuma u procesu stvaranja i obrane suvremene hrvatske države*, str. 36.

⁷⁶ Davor MARIJAN, *Oružane snage SFRJ u izvanrednim prilikama*, str. 40.

⁷⁷ U raščlambi operacije *Otkos-10* naveden je podatak kako je Štab osnovan 4. travnja 1991. godine.; vidi: *Raščlamba operacije „Otkos-10“*, GS OS RH, listopad 1997., knj. IV., str. 5.

⁷⁸ Neki podatci ukazuju na to kako je bataljun ustrojen u listopadu 1991. godine.; vidi: HMDCCR, ZMG: DVD 2907, Borislav VITOCH, *Domovinski rat 1991. godine na širem prostoru grada Grubišno Polje* (power point prezentacija), 2004.

⁷⁹ P. BAŠIĆ, I. MIŠKULIN, *Grubišnopoljska kronika 1990. – 1991. (II. dio)*, str. 476-477.

4. Događaji u proljeće i nakon proljeća 1991. godine

Proljeće je donijelo nove promjene u pogledu oružanih snaga Hrvatske. U MUP-u RH u travnju je ustrojen Zbor narodne garde (ZNG).⁸⁰ ZNG je bio pod zapovijedanjem Ministarstva obrane RH. Marijan navodi kako je ZNG bio neka vrsta „križanca“ između vojske i policije.⁸¹ Travanj 1991. godine obilježila je i odluka vodstva SAO Krajine o priključenju Republici Srbiji. Ta se odluka ticala i naselja novljanske, novogradiške i slavonskopožeške općine.⁸² Proljeće 1991. godine u grubišnopoljskoj općini nije bilo mirno. Od proljeća je u potpunosti blokiran svaki pokušaj skupštinskog rada. Sve je to bio rezultat političkih prepirki Hrvata i Srba unutar općine od kojih su glavnu ulogu igrali oni okupljeni oko HDZ-a i SDS-a. Od proljeća je vidljiv i utjecaj JNA na političku situaciju unutar općine. Osnovan je Savez komunista – Pokret za Jugoslaviju (SK-PJ). Programski je ta stranka bila praktički ista kao i SDS-a, ali je utjecaj JNA u njezinu osnivanju bio više nego očit. Većina članstva stranke nalazila se, sasvim logično, u naseljima s većinskim srpskim stanovništvom. SDS je pak početkom 1991. godine imao za cilj priključenje općine Grubišno Polje općini Daruvar, a potom spajanje te cjeline općini Pakrac koju se smatralo sastavnim dijelom SAO Krajine. Sve se to planiralo jer se smatralo kako će Hrvati dio općine Grubišno Polje spojiti s općinom Virovitica, a dio s općinom Garešnica kako bi Srbi bili svugdje u manjini. Dana 19. svibnja 1991. godine na području Hrvatske proveden je referendum o Hrvatskoj samostalnosti na kojem se većina građana izjasnila za samostalnost iste. Ista je situacija bila na području grubišnopoljske općine uz to što se na području osam naselja s većinskim srpskim stanovništvom glasovanje na referendumu nije provelo. To je produbilo loše odnose između Hrvata i Srba na području općine. Četiri dana nakon referenduma o samostalnosti Hrvatske proveden je srpski referendum o pripajanju grubišnopoljske općine pakračkoj, tj. SAO Krajini. Službenog izvještaja o rezultatima nema, ali se može pretpostaviti kako su srpski

⁸⁰ D. MARIJAN, *Bjelovar i Bjelovarsko-bilogorska županija u Domovinskom ratu*, str. 20.; Prva javna smotra ZNG-a dogodila se 28. svibnja 1991. godine na nogometnom stadionu NK Zagreb u Zagrebu. Toga je dana dr. Franjo Tuđman obavio svečanu smotru postrojbi ZNG-a.; vidi: Dušan VIRO, *Domovinski rat*, u: *Domovinski odgoj* (Priručnik za hrvatske vojnike, dočasnike i časnike), Politička Uprava Ministarstva obrane Republike Hrvatske, Zagreb, 1996., str. 97.; A. NAZOR, *Pregled važnijih datuma u procesu stvaranja i obrane suvremene hrvatske države*, str. 37.

⁸¹ D. MARIJAN, *Sudionici i osnovne značajke rata u Hrvatskoj 1990. – 1991.*, str. 48-49.

⁸² I. MIŠKULIN, *Srpska pobuna u općini Pakrac 1990. – 1991.: Uzroci, nositelji i tijek*, str. 387.

glasači podržali tu referendumsku inicijativu.⁸³ Na području Pakraca 12. svibnja je održan referendum o priključenju općine SAO Krajini. Na glasovanje je došlo puno ljudi iz inozemstva.⁸⁴ Hrvatska je na temelju rezultata referenduma o samostalnosti 25. lipnja 1991. proglasila samostalnost, a uz to je Srbima i drugim manjinama jamčila građanska i ljudska prava. O planovima Srba na području Bilogore u lipnju 1991. godine najbolje govori činjenica da je 27. lipnja predsjednik Regionalnog odbora Bjelovar iz redova Saveza komunista – Pokreta za Jugoslaviju (SK PJ) tražio da mu se dodijeli 20 pušaka. Naime, planirao je kraće demonstrativne prepade na postaje MUP-a Bjelovar na području Bilogore.⁸⁵ Potkraj lipnja i početkom srpnja 1991. godine dogodio se rat između JNA i Slovenije. Ubrzo su oko krize u SFRJ angažirani predstavnici Europske unije, pa je 7. srpnja 1991. proglašen tromjesečni moratorij na odluke Hrvatske i Slovenije o neovisnosti, tj. samostalnosti.⁸⁶ Hrvatske su vlasti potpisale Brijunsku deklaraciju kojom su pristale na tu odluku.⁸⁷ U ljeto 1991. godine (12. kolovoza) Srbi su proglasili SAO Zapadnu Slavoniju⁸⁸. Odmah po njezinu ustrojavanju Vlada SAO Zapadne Slavonije donijela je odluku o ustrojavanju postrojbi TO. Uspostavljen je jedinstveni sistem TO SAO Zapadna Slavonija. Narodna skupština SAO Zapadne Slavonije 17. listopada 1991. godine donijela je odluku o tome da TO SAO Zapadna Slavonija postaje dio sistema Oružanih snaga (OS) SFRJ. TO SAO Zapadna Slavonija pokrivala je područje od gradiško-novljanske Posavine do Bilogore i Papuka. Postrojbe TO bile su ustrojene po uzoru na strukturu OS SFRJ. Time su dobile formalno pravo korištenja oružja TO iz skladišta JNA. Na čelu organizacijske strukture TO SAO Zapadne Slavonije nalazio se Štab TO Zapadne Slavonije. Pobunjenički štabovi bili su smješteni po selima gdje su bili brojni pripadnici srpske nacionalnosti. Pod zapovjedništvom Štaba TO Zapadne Slavonija bilo je sedam općinskih štabova. U njima je bilo više od 7000 teritorijalaca. Prema podacima iz rujna 1991. u zapadnoj je Slavoniji bilo 7800 pobunjenih Srba.⁸⁹ SAO Zapadna Slavonija uključena je u SAO Krajinu. Stanje je postajalo sve ozbiljnije. Srbi su civile otimali i odvozili u logor

⁸³ P. BAŠIĆ, I. MIŠKULIN, *Grubišnopljaska kronika 1990. – 1991. (II. dio)*, str. 462-467.

⁸⁴ I. Z. IVANČIĆ, *Domovinski rat na području bivše općine Pakrac*, str. 124.

⁸⁵ D. MARIJAN, *Slom Titove armije – Jugoslavenska narodna armija i raspad Jugoslavije 1987. – 1992.*, str. 132.

⁸⁶ D. MARIJAN, *Bjelovar i Bjelovarsko-bilogorska županija u Domovinskom ratu*, str. 18.

⁸⁷ S. RUŽIĆ, *Izravni demografski gubici na privremeno okupiranom području općina Daruvar i Grubišno Polje 1991. godine, na temelju arhivskog gradiva „RSK“*, str. 241.

⁸⁸ SAO Zapadna Slavonija protezala se od Đakova do Bjelovara te od Virovitice do Novske.; vidi: J. RAGUŽ, *Borbena djelovanje Posebne jedinice policije Policijske uprave Bjelovar Omega 1991. godine*, str. 90. U siječnju 1991. godine Srbi su u Šidskim Banovcima usvojili *Deklaraciju o suverenoj autonomiji srpskog naroda Slavonije, Baranje i Zapadnog Srema*. To je bio uvod u nastanak SAO Slavonije, Baranje i Zapadnog Srijema u rujnu 1991. godine. Tim se događajima srpska pobuna organizirala u obliku Srpske autonomne oblasti i na području istočne Slavonije.; vidi: I. MIŠKULIN, *Srpska pobuna u općini Pakrac 1990. – 1991.: Uzroci, nositelji i tijek*, str. 370.

⁸⁹ Jakša RAGUŽ, *Ustrojavanje i raspad Teritorijalne obrane Srpske autonomne oblasti (SAO) Zapadne Slavonije 1991. godine*, Zbornik Janković, Daruvar, god. 1./br. 1., 2015., str. 181-183.

Bučje, blokirane su mnoge prometnice, zatvarani su vodovodi itd. Ubrzo je presječena autocesta kod Vrbovljana (24. kolovoza 1991. godine), a poslije i kod Okučana (30. kolovoza 1991. godine) Prekinut je i željeznički promet između Zagreba i Beograda.⁹⁰

Najvažniji organizirani oblik srpskih pobunjenika na području grubišnopoljske općine bio je tzv. *Bilogorski odred TO*⁹¹ koji je ustrojen potkraj srpnja i početkom kolovoza 1991. godine. Njegovo je sjedište bilo smješteno na području Velike Peratovice⁹² (u školskoj zgradi) u kojoj se nalazilo oko 400⁹³ srpskih pobunjenika. Još oko 200 pobunjenika nalazilo se u Malom Grđevcu. Na čelu odreda bio je Rade Čakmak. Odred je bio podijeljen na dva bataljuna. Srpski pobunjenici na području općine Grubišno Polje ustrojili su i milicijske snage, odnosno milicijske postrojbe SAO Krajine. Štab TO Zapadne Slavonije izdao je 2. rujna 1991. godine zapovijed za ustroj jedinica milicije za posebne namjene na području zapadne Slavonije. Iz redova Općinskog štaba Teritorijalne obrane (OŠ TO) Grubišno Polje u njega je upućeno pet pripadnika, a pripadnike su slali i drugi štabovi na području zapadne Slavonije. Dana 15. rujna 1991. godine OŠ TO Grubišno Polje proglasio je opću mobilizaciju muškaraca u dobi od 18 do 60 godina.⁹⁴ Iz toga se jasno može razaznati kako su namjere pobunjenih Srba u grubišnopoljskoj općini i na području Bilogore bile mobilizirati praktički sve muškarce i pripremiti se za oružane sukobe na tom području. Do kraja prve polovice rujna 1991. godine snage srpskih pobunjenika u svojim su rukama držale oko dvije trećine teritorija općine Grubišno Polje.⁹⁵ Tijekom zauzimanja teritorija unutar općine srpski su pobunjenici otimali i ubijali Hrvate. U razdoblju od druge polovice kolovoza do početka studenoga 1991. ubijeno je 29 osoba prema podacima hrvatske policije.⁹⁶ Stanje na Papuku i Bilogori u drugoj polovici rujna zorno prikazuju riječi Davora Marijana: „Veliki Grđevac, Veliki Zdenci, Grbavac i Jasenovača napadnuti su 18. rujna, Ivanovo Selo⁹⁷ 21. rujna, Daruvar iz zraka 22.

⁹⁰ Đ. ŠKVORC, *Zapadna Slavonija uoči i u Domovinskom ratu do studenoga 1991. godine*, str. 120.

⁹¹ *Bilogorski odred TO* je, zapravo, TO Grubišno Polje. Štab TO Grubišno Polje na raspolaganju je imao samo jedan bataljun, spomenuti *Bilogorski odred*. Štab TO Grubišno Polje prestao je postojati nakon povlačenja *Bilogorskog odreda* u studenom 1991. godine.; vidi: J. RAGUŽ, *Ustrojavanje i raspad Teritorijalne obrane Srpske autonomne oblasti (SAO) Zapadne Slavonije 1991. godine*, str. 186-190.

⁹² U Velikoj Peratovici nalazilo se i sjedište Stanice milicije Grubišno Polje.; vidi: J. RAGUŽ, n. dj., str. 186.

⁹³ Raguž navodi da ih je bilo 450.; vidi: J. RAGUŽ, n. dj., str. 186. Martinić Jerčić navodi kako ih je do kraja listopada bilo 740.; vidi: Natko MARTINIĆ JERČIĆ, *Oslobodilačke operacije hrvatskih snaga u zapadnoj Slavoniji u jesen i zimu 1991./1992. godine* (doktorska disertacija), Hrvatski studiji, Zagreb, 2014., str. 204.

⁹⁴ M. RUPIC (ur.), *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990. – 1995.* (Dokumenti – Knjiga 1.), str. 280-301.

⁹⁵ Prema podatku iz Raščlambe operacije *Otkos-10* dvije trećine bi iznosile oko 280 km² područja što je približno brojkama koje se spominju u kontekstu količine oslobođena teritorija od strane hrvatskih snaga.; vidi: *Raščlamba operacije „Otkos-10“*, GS OS RH, listopad 1997., knj. IV., str. 9.

⁹⁶ P. BAŠIĆ, I. MIŠKULIN, *Grubišnopoljska kronika 1990. – 1991. (II. dio)*, str. 470-475.

⁹⁷ Ivanovo Selo bilo je naselje u kojem su prije rata živjeli pripadnici češke nacionalnosti. Mjesto je naseljeno 1825. godine. Nakon 21. rujna 1991. godine kada su u Ivanovu Selu srpski pobunjenici napravili pokolj, većina

rujna. Sela Kravjak te Velika i Mala Maslenjača evakuirana su, a sela Borova Kosa i Šuplja Lipa ostala su bez obrane. Sela Sirač i Badljevinina bila su okružena i u njima nije bilo hrvatskih oružanih snaga.⁹⁸ Spomenuto pokazuje da je situacija na spomenutom području u rujnu 1991. godine bila kritična. Neka su mjesta evakuirana, neka ostala bez obrane, a neka s lakoćom osvajana od strane pobunjenih Srba.

Kolovoz u grubišnopoljskoj općini bio je izrazito napet. Već 13. kolovoza događala su se prva zarobljavanja od strane pobunjenih Srba te odvođenje zarobljenika u logore.⁹⁹ Dva dana poslije, 15. kolovoza 1991. godine dogodio se prvi oružani sukob neprijateljskih snaga i grubišnopoljske policije koju su spašavale snage Specijalne jedinice policije Bjelovar. Cijeli događaj prošao je bez većih posljedica.¹⁰⁰ Dan poslije, u južnom dijelu zapadne Slavonije, na području Posavine događa se napad na Okučane koji su okupirani sljedećega dana.¹⁰¹ Nakon toga uslijedit će napad na Grubišno Polje, koje je na neki način, bilo središte pobune na području Bilogore. U kolovozu 1991. godine srpsko se pučanstvo iseljavalo iz grada na nepoznata mjesta. Mnogi su radnici srpske nacionalnosti izostajali s posla. Bilo je očito kako se priprema napad na Grubišno Polje, koje je počeo izvršen 17. kolovoza 1991. godine projektilima, ali i pješaštvom. Hrvatske su snage napad uspješno odbile. U narednim danima uslijedilo je nekoliko minobacačkih napada, ali nisu bili praćeni pješaštvom. Može se zaključiti kako pobunjenici u tom razdoblju nisu imali dovoljno pješaštva da izvrše ponovni pješački napad na grad.¹⁰²

Samo 20. rujna 1991. godine pobunjenici s područja Ivanova Sela uspjeli su nakratko ući u rubne dijelove Grubišnog Polja, ali su brzo odbačeni s tih područja. Nakon toga dana uslijedilo je još nekoliko napada na grad. Od kraja kolovoza do sredine listopada 1991. godine vođene su ozbiljne borbe za Ivanovo Selo u grubišnopoljskoj općini. Pobunjenici su, nakratko, u selo uspjeli ući spomenutog 21. rujna 1991. godine. U mjestu je ubijeno i ranjeno

Čeha s tog područja uključuje se u Domovinski rat, odnosno u obranu Hrvatske.; vidi: HMDCDR, ZMG: DVD 3329, *Velike pobjede Domovinskog rata: Otkos-10* (dokumentarni film), autor: Darko Dovranić, 2012.; Prilikom borbi u Ivanovom Selu između hrvatskih snaga i snaga pobunjenih Srba civili su pobunjenicima služili kao živi štit. Jedan od pripadnika pobunjenika ispalio je „maljutku“ i ubio civile koji su služili kao živi štit. (Podatak dobiven u razgovoru s Antunom (Antom) Delićem 27. listopada 2017. godine.)

⁹⁸ D. MARIJAN, *Bjelovar i Bjelovarsko-bilogorska županija u Domovinskom ratu*, str. 28.

⁹⁹ Dvojica civila uhićena su već 8. kolovoza 1991. godine. Do kraja listopada 1991. godine uhićeno je 38 građana Grubišnog Polja. Njih 24 je ubijeno.; vidi: *Raščlamba operacije „Otkos-10“*, GS OS RH, listopad 1997., knj. IV., str. 5.; HMDCDR, ZMG: DVD 2907, Borislav VITTOCH, *Domovinski rat 1991. godine na širem prostoru grada Grubišno Polje* (power point prezentacija), 2004.

¹⁰⁰ *Raščlamba operacije „Otkos-10“*, GS OS RH, listopad 1997., knj. IV., str. 9.

¹⁰¹ M. OGOREC, *Hrvatski domovinski rat (1991 – 1993)*, str. 74.

¹⁰² P. BAŠIĆ, I. MIŠKULIN, *Grubišnopoljska kronika 1990. – 1991. (II. dio)*, str. 477-478.

više civila, a ubijen je i jedan gardist. Iseljavanja Srba iz Grubišnog Polja nastavila su se sredinom listopada kada je primijećeno da odvoze ženu i djecu s Bilogore u dva autobusa i tri kamiona.¹⁰³ Rujan 1991. važan je zbog činjenice da je tada ukinuta TO. Ljudstvo je prebačeno u pričuvni sastav Hrvatske vojske. Snage Petog korpusa iz Banja Luke nisu imale svojih pripadnika sjeverno od Pakraca. Na Papuku i Bilogori bile su rasprostranjene snage pobunjenih Srba.¹⁰⁴ Komanda Prve vojne oblasti JNA 19. rujna 1991. godine zapovjedila je da se dovrši mobilizacija u JNA. Trebalo je krenuti u glavni napad na području između Save i Drave. Zadaća napada podijeljena je u dvije faze. Prva je trebala trajati dva do tri dana i u njoj je trebalo zauzeti crtu Našice – Slavonski Brod. U drugoj je trebalo u roku od četiri do pet dana zauzeti liniju Suhopolje – Okučani i pripremiti se za produženje napada prema Varaždinu i Koprivnici.¹⁰⁵

5. Pregled događaja u zapadnom, sjevernom i istočnom dijelu zapadne Slavonije uoči operacije *Otkos-10*

U zapadnom dijelu zapadne Slavonije srpske paravojne snage napale su 15. i 16. kolovoza snage ZNG-a i hrvatske policije. JNA je 16. kolovoza uputila iz Bjelovara u Okučane borbenu skupinu 265. mehanizirane brigade. Dva dana poslije, 18. kolovoza 1991. godine, JNA je iz Bosne i Hercegovine uputila dio 329. oklopne brigade Banjolučkog korpusa. Njihovo brzo napredovanje zaustavljeno je rušenjem mosta na kanalu Strug. JNA je imala zamisao da se u Okučanima spoje snage Banjolučkog korpusa i 32. varaždinskog korpusa, ali taj plan nije uspio. Listopad na području Novske bio je izrazito težak za hrvatsku obranu koja se 4. listopada 1991. godine raspala. Samo tri dana poslije, 7. listopada 1991. godine, velik broj građana Novske napustio je grad. Obrana grada došla je u vrlo tešku i nezavidnu situaciju jer grad praktički nije imao tko braniti. Istoga dana zrakoplovi JNA raketirali su Banske dvore u kojima je bilo sjedište Vlade Republike Hrvatske. Cilj je bio ubiti dr. Franju Tuđmana, Stjepana Mesića i Antu Markovića. Tragedija je ipak izbjegnuta. Dan

¹⁰³ P. BAŠIĆ, I. MIŠKULIN, n. dj., str. 478-486.

¹⁰⁴ Peti korpus JNA iz Banja Luke često se naziva Banjolučkim korpusom. Banjolučki je korpus postigao određene uspjehe u zapadnoj Slavoniji. Spojio je snage iz Stare Gradiške i Okučana. Osim toga, uveo je jednu motoriziranu brigadu na pravac prema Novskoj, a drugu na pravac prema Pakracu i Lipiku.; vidi: D. MARIJAN, *Hrvatsko ratište 1990. – 1995.*, u: *Stvaranje hrvatske države i Domovinski rat*, str. 115.; D. MARIJAN, *Bjelovar i Bjelovarsko-bilogorska županija u Domovinskom ratu*, str. 20-28.

¹⁰⁵ D. MARIJAN, *Slom Titove armije – Jugoslavenska narodna armija i raspad Jugoslavije 1987. – 1992.*, str. 294.

poslije Hrvatska je raskinula državno-pravne sveze sa SFRJ.¹⁰⁶ Ubrzo potom Glavni stožer oružanih snaga (GS OS) RH¹⁰⁷ zapovjedio je da se osnuje Operativna grupa Posavina koja se trebala pobrinuti za kritičnu situaciju na terenu. Do kraja listopada Novska je uspješno obranjena, a osnovana je i 125. brigada od lokalnog stanovništva.¹⁰⁸ Pukovnik Ivan Plasaj¹⁰⁹ navodi još jedan bitan listopadski događaj. Tvrdi kako je prema njegovu prijedlogu GS OS RH osnovao Vojnu policiju (VP).¹¹⁰ Ustrojavanje Operativne grupe Posavina u kritičnim trenucima pomoglo je poboljšati stanje na novljanskom području.

U sjevernom dijelu zapadne Slavonije prema odluci dr. Franje Tuđmana od 27. srpnja 1991. godine osnivaju se krizni stožeri. U isto je vrijeme osnovan i Krizni štab (KŠ) Republike Hrvatske. Glavna im je zadaća bila organiziranje obrane. Regionalni krizni štab za zapadnu Slavoniju¹¹¹ formiran je 11. kolovoza 1991. godine. Na čelu mu je bio dr. Ivan Šreter.¹¹² Obuhvaćao je općine Pakrac, Daruvar, Podravsku Slatinu, Viroviticu i Grubišno Polje. Štab je imao svu vojnu vlast na spomenutom području do ustrojavanja Operativne zone Bjelovar 27. rujna 1991. godine, kojoj je na čelu bio pukovnik Miroslav Jerzečić.¹¹³ Vojne snage koje su bile pod zapovjedništvom Operativne zone Bjelovar dobrim dijelom naoružavane su oružjem iz preuzetih objekata JNA, najčešće vojarni.¹¹⁴ Pukovnik Ivan Plasaj tvrdi kako se oružje iz vojarni iznosilo nekontrolirano te kako su ga uzimali uglavnom

¹⁰⁶ T. MACAN, Ž. HOLJEVAC, *Povijest hrvatskoga naroda* (IV. izdanje), str. 361.; A. NAZOR, *Pregled važnijih datuma u procesu stvaranja i obrane suvremene hrvatske države*, str. 39.

¹⁰⁷ GS OS RH osnovan je 21. rujna 1991. godine. Na čelu mu je bio general Anton Tus.; vidi: T. MACAN, Ž. HOLJEVAC, n. dj., str. 361.

¹⁰⁸ Đ. ŠKVORC, *Zapadna Slavonija uoči i u Domovinskom ratu do studenoga 1991. godine*, str. 120-121.

¹⁰⁹ Pukovnik Ivan Plasaj bio je zamjenik zapovjednika (pukovnika Miroslava Jerzečića), odnosno načelnik stožera Druge operativne zone Bjelovar u vrijeme operacije *Otkos-10*. Kako sam navodi, u Hrvatsku vojsku otišao je s mjesta načelnika borbene spremnosti Pete vojne oblasti (u JNA).; vidi: Ivan PLASAJ, *Kako se oslobađala Bilogora?* (feljton), Bjelovarac, 30. 8. 2001.; Ivan PLASAJ, n. dj., 13. 9. 2001.

¹¹⁰ Ivan PLASAJ, n. dj., 11. 10. 2001.

¹¹¹ Na području Policijske uprave Bjelovar, osim spomenutoga, postojao je i krizni štab za bilogorsko-podravsku regiju.; vidi: D. MARIJAN, *Bjelovar i Bjelovarsko-bilogorska županija u Domovinskom ratu*, str. 21.; Ružić navodi kako je Regionalni krizni štab za zapadnu Slavoniju osnovan potkraj srpnja 1991. godine.; vidi: S. RUŽIĆ, *Izravni demografski gubici na privremeno okupiranom području općina Daruvar i Grubišno Polje 1991. godine, na temelju arhivskog gradiva „RSK“*, str. 243.

¹¹² Dr. Ivana Šretera srpski su pobunjenici oteli 18. kolovoza 1991. godine kod Kukušnjevca. Do danas se ne zna gdje je njegovo tijelo.; vidi: I. MIŠKULIN, *Srpska pobuna u općini Pakrac 1990. – 1991.: Uzroci, nositelji i tijek*, str. 389.

¹¹³ Operativna zona Bjelovar nastala je iz Zapovjedništva Zbora narodne garde za zapadnu Slavoniju koje je iz Kriznog štaba za zapadnoslavonsku regiju osnovano u kolovoza 1991. godine. U sklopu Operativne zone Bjelovar u listopadu 1991. godine osnovana su dva sektora. Jedan je imao zapovjedništvo u Pakracu, a drugi u Virovatici.; vidi: D. MARIJAN, n. dj., str. 21.

¹¹⁴ Škvorc donosi detaljan popis svih objekata JNA koje su hrvatske snage preuzele od JNA unutar Operativne zone Bjelovar.; vidi: Đ. ŠKVORC, n. dj., str. 121 – 124.; Hrvatska je s blokiranjem vojarni i objekata JNA počela 13. rujna 1991. godine.; vidi: D. MARIJAN, *Zamisao i propast napadne operacija JNA u rujnu 1991.*, str. 252.

zapovjednici postrojbi koje nisu imale oružja kao i stanovništvo.¹¹⁵ Hrvatsko je čelništvo 12. rujna 1991. godine aktiviralo plan za blokadu i preuzimanje spomenutih objekata JNA.¹¹⁶ Rujan i početak listopada 1991. godine bitni su zbog naoružavanja hrvatskih snaga na području Bilogore. Iz zauzetih vojarni nabavljaju se velike količine lakog i teškog oružja, streljiva, vojne opreme itd. Spomenuto je uvelike pomoglo naoružavanju ljudi potrebnih za izvođenje operacije *Otkos-10*. Naoružano je i opremljeno otprilike 1400 do 1500 ljudi, odnosno pripadnika ZNG-a, policije i Odreda narodne zaštite (ONZ). Većina naoružanja došla je iz objekata JNA. Tijekom listopada 1991. godine i poslije brigu o logističkoj potpori na području Bilogore preuzima Zapovjedništvo Operativne zone (OZ) Bjelovar, a za vrijeme operacije tu zadaću preuzima Zapovjedništvo obrane Grubišnog Polja u suradnji sa snagama 127. brigade. Većina potrebitih uvjeta za provođenje operacije *Otkos-10* riješena je do 1. listopada 1991. godine.¹¹⁷ Jedini objekt na području Bjelovara koji se nije predao hrvatskim snagama je skladište Bedenik koje je 29. rujna 1991. godine major JNA dignuo u zrak, pri čemu je poginulo 11 hrvatskih branitelja.¹¹⁸ U drugoj polovici kolovoza 1991. godine ustrojne su postrojbe Narodne zaštite (NZ) na području općine Grubišno Polje. One su u svome sastavu imale 973 osobe.¹¹⁹ Zapljenom spomenutog oružja zapravo su stvoreni uvjeti za bolju reorganizaciju hrvatskih vojnih i policijskih snaga i mogućnost okretanja razmišljanjima o provedbi prvih oslobodilačkih operacija na području zapadne Slavonije.

Istočni dio zapadne Slavonije bio je pogođen blokiranjem prometnice između Pakraca i Požege¹²⁰ od strane pobunjenih Srba. U razdoblju od 1. kolovoza do 15. rujna 1991. godine snage 63. samostalnog bataljuna Požega i 108. brigade izvršile su pretres srpskih kuća uz dvije najvažnije prometnice toga kraja, onu između Pakraca i Požege i onu između Nove Gradiške i Požege. U tim su pretresima pronašli i zaplijenili velike količine oružja što ukazuje na činjenicu da se naoružanje srpskih pobunjenika odvijalo i u tom kraju. Uz navedeno, požeška je vlast 25. rujna 1990. godine osnovala Štab teritorijalne obrane. U drugoj polovici rujna prema području Nove Gradiške probijala se 329. brigada Petog banjolučkog korpusa.

¹¹⁵ Ivan PLASAJ, *Kako se oslobađala Bilogora?* (feljton), Bjelovarac, 27. 9. 2001.

¹¹⁶ D. MARIJAN, *Bjelovar i Bjelovarsko-bilogorska županija u Domovinskom ratu*, str. 26.

¹¹⁷ *Raščlamba operacije „Otkos-10“*, GS OS RH, listopad 1997., knj. IV., str. 33.

¹¹⁸ D. MARIJAN, n. dj., str. 27.

¹¹⁹ P. BAŠIĆ, I. MIŠKULIN, *Grubišnopoljska kronika 1990. – 1991. (II. dio)*, str. 476.

¹²⁰ U okolici Požege postojala je TO Slavonska Požega čiji su pripadnici bili raspoređeni diljem požeškog kraja. U prosincu 1991. godine kao sjedište Štaba navodi se lovačka kuća Leštat kod sela Kamenski Vučjak.; vidi: J. RAGUŽ, *Ustrojavanje i raspad Teritorijalne obrane Srpske autonomne oblasti (SAO) Zapadne Slavonije 1991. godine*, str. 187-188.

Ubrzo nakon toga ustrojena je 121. brigada koja je u nadolazećem vremenu predstavljala stup obrane novogradiške bojišnice.

6. Planovi JNA i djelovanje *Bilogorskog odreda* prije operacije *Otkos-10*

Ratni je plan JNA bio dio plana obrane SFRJ. Postojale su dvije vrste ratnih planova OS SFRJ pod imenom *Sutjeska*. Prvi je *Sutjeska-1*, a drugi *Sutjeska-2*. Prvi se tiče varijante napada s istoka, a drugi sa zapada. Napad JNA na Hrvatsku u rujnu 1991. godine imao je određene elemente koji su bili razrađeni planom *Sutjeska-2*. Srbija je bila za uspostavu tzv. Velike Srbije, a JNA za obnovu Jugoslavije. Plan *Sutjeska-2* počeo je početkom druge polovice rujna 1991. godine. Neuspjeh je priznat u listopadu iste godine. Za neuspjeh je znao samo najuži krug srbijanskih političara i vojnih dužnosnika. JNA je ubrzo odustala od namjere da porazi Hrvatsku vojsku. Zadržala se na opciji izvlačenja svojih snaga koje su bile u okruženju i otimanja teritorija na kojem su pripadnici srpske nacionalnosti bili u većini ili vrlo brojni.¹²¹ Očito je da JNA nije ostvarila svoj prvotni cilj, pa se morala pokušati zadovoljiti „rezervnim planom“, ali naposljetku ni on nije uspio.

O ideji napada na Hrvatsku u pogledima Veljka Kadijevića piše Marijan: „Prema njegovu priznanju zamisao ofenzive temeljila se na zahtjevu potpune blokade Hrvatske iz mora i zraka. Glavna zadaća bila je ipak na kopnu, plan je bio Hrvatsku ispresijecati na pravcima Gradiška – Virovitica; Bihać – Karlovac – Zagreb; Knin – Zadar i Mostar – Split. Najjača skupina JNA sastavljena od oklopno-mehaniziranih snaga angažirana je u istočnoj Slavoniji, s ciljem da se brzo probije prema zapadu, spoji sa snagama JNA u zapadnoj Slavoniji i produži k Zagrebu i Varaždinu, odnosno prema granici Slovenije. Istovremeno je planirano jačim snagama iz područja Herceg Novi – Trebinje s kopna blokirati Dubrovnik, izbiti u dolinu Neretve i na taj način pomoći snagama angažiranim u napadu na pravcu Mostar – Split. Prema očekivanoj provedbi dijela zadaće, trebalo je osigurati i „držati granicu Srpske Krajine u Hrvatskoj“, izvući preostale snage JNA iz Slovenije i nakon toga povući JNA iz Hrvatske.“¹²²

¹²¹ D. MARIJAN, *Sudionici i osnovne značajke rata u Hrvatskoj 1990. – 1991.*, str. 52-60.

¹²² D. MARIJAN, n. dj., str. 60.

Prije početka operacije *Otkos-10* pobunjeni Srbi su na području Bilogore vrlo aktivno napadali hrvatske snage. U razdoblju od 15. kolovoza do 30. listopada 1991. godine izvršili su 21 minobacački i topnički napad. Osim toga, izvršili su 13 pješačkih napada, ali i 6 napada zrakoplovnim jedinicama JNA na području općine Grubišno polje.¹²³ *Bilogorski odred* kriv je za prvu žrtvu iz grubišnopoljskog kraja 90-ih zabilježenu u izvorima. Bio je to civil Nikola Zjačić iz Gornje Kovačice kojega je pripadnik *Bilogorskog odreda* Uroš Ljubičić ubio 4. rujna 1991. godine u obiteljskoj kući.¹²⁴ Očito je kako su pobunjenici bili vrlo aktivni i ustrajni u svojim napadajima na područje Bilogore. Navedeno je na hrvatskoj strani moralo dovesti do planiranja i provedbe veće napadne vojne operacije jer naznaka za smirivanje stanja na području Bilogore nije bilo.

5. Operacija *Otkos-10*

Operacija kodnog imena *Otkos-10* prva je uspješno provedena oslobodilačka vojna operacija hrvatskih oružanih snaga u Domovinskom ratu. Ime je dobila na prijedlog zapovjednika obrane Grubišnog Polja Franje Kovačevića koji je predložio da se operacija nazove prema košnji trave u listopadu. Odatle je došlo do naziva *Otkos*, a broj *10* u nazivu obilježava mjesec listopad u kojem se akcija počela planirati i u kojem je provedena.¹²⁵ Operacija *Otkos-10* provedena je u dvije faze. Prva i ključna bila je od 31. listopada do 4. studenoga 1991. godine, a druga 11. i 12. studenoga 1991. godine.¹²⁶

Plan operacije bio je napasti snage agresora na Bilogori. Nakon toga uslijedio bi napad na agresora na Papuku i prostoru oko Daruvara, ali i rasterećenje obrane Pakraca koji je trebalo deblokirati i razbiti okruženje hrvatskih snaga u Pakracu i Lipiku. Osim spomenutoga, važno je bilo zaustaviti napredovanje Banjolučkog korpusa JNA i njegovo spajanje sa snagama koje su se nalazile u pozadini hrvatskih snaga. Na taj se način moglo povezati snage Operativne zone Bjelovar, skratiti crtu obrane, ali i rasteretiti obranu u Posavini između

¹²³ Raščlamba operacije „*Otkos-10*“, GS OS RH, listopad 1997., knj. IV., str. 9.

¹²⁴ S. RUŽIĆ, *Izravni demografski gubici na privremeno okupiranom području općina Daruvar i Grubišno Polje 1991. godine, na temelju arhivskog gradiva „RSK“*, str. 250.

¹²⁵ Podatak o nazivu operacije *Otkos-10* dobiven je od pomoćnika (za moral) zapovjednika obrane Grubišnog Polja Antuna (Ante) Delića 18. listopada 2017. godine.

¹²⁶ Neki izvori tvrde da je druga faza operacije *Otkos-10* počela 4. ili 5. prosinca 1991. godine, ali te tvrdnje vremenski i prostorno ulaze u operaciju *Papuk-91*. kojom je oslobođen prostor Papuka.

Novske i Nove Gradiške.¹²⁷ Ivan Plasaj napominje kako je cilj operacije bilo izbijanje na crtu Levinovac – Krivaja – Koreničani – Škodinovac.¹²⁸ Treba napomenuti činjenicu kako je prostor Bilogore na kojem je provedena operacija *Otkos-10* nizak, brdovit, šumovit i prohodan.¹²⁹ Prostor je prohodniji od onoga na Papuku gdje je poslije provedena druga vojna operacija. Osim navedenoga, prostor na kojem su živjeli Srbi na području Bilogore već je u vrijeme rata bio dobro komunikacijski povezan.

Među hrvatskim snagama posebno su se istaknuli pripadnici Zbora narodne garde (ZNG), a uz njih pripadnici policijskih snaga, odnosno hrvatske policije koja je u početku oružanih sukoba s naoružanim pobunjenim Srbima bila glavni nositelj otpora neprijatelju i nositelj obrane samostalne i suvremene Republike Hrvatske. Ne treba zanemariti važnost pripadnika Odreda narodne zaštite, ali i drugih pripadnika obrane bilogorskog kraja u operaciji *Otkos-10* o čemu će u daljnjem tekstu biti više riječi.

Operacija *Otkos-10* započela je 31. listopada 1991. godine iz tri smjera (sjeverozapad, sjever i jug) prema okupiranom području točno u 6,00 sati ujutro topničkom pripremom po utvrđenim neprijateljskim položajima.¹³⁰ Trajala je između dvadeset i pedeset minuta.¹³¹ Srpski pobunjenici bili su iznenađeni jer nisu očekivali da bi hrvatske snage mogle toga dana krenuti u oslobađanje Bilogore. Naime, bilo je to samo dan prije blagdana Svih Svetih.¹³² Zapovjedništvo obrane Grubišnog Polja ustrojeno je 26. rujna 1991. godine, nešto više od mjesec dana prije operacije *Otkos-10*.¹³³ Zapovjedno mjesto bilo je u Grubišnom Polju u prostorijama Teritorijalne obrane (TO), a izdvojeno zapovjedno mjesto (IZM) u Velikom Grđevcu.¹³⁴ Operacijom je zapovijedao pukovnik Franjo Kovačević. U izdvojenom zapovjednom mjestu bili su zamjenik zapovjednika operacije Đuro Crkvenac i pomoćnik za

¹²⁷ Franjo KOVAČEVIĆ, Đuro CRKVENAC, *Vojna operacija Otkos-10: Planiranje, izvođenje i rezultati*, Radovi Zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru, HAZU, sv. 8, 2014., Bjelovar, str. 471.

¹²⁸ Ivan PLASAJ, *Kako se oslobađala Bilogora?* (feljton), Bjelovarac, 22. 11. 2001.

¹²⁹ *Raščlamba operacije „Otkos-10“*, GS OS RH, listopad 1997., knj. IV., str. 14.

¹³⁰ Ivica DEBIĆ, Ante DELIĆ, *OTKOS*, Matica hrvatska Grubišno Polje, Bjelovar, 1999., str. 102.

¹³¹ U Raščlambi operacije *Otkos-10* spominju se dva podatka. Na str. 20 navodi se podatak kako je topnička paljba trajala oko 50 minuta, a na str. 29 kako je trajala između 20 i 40 minuta.; vidi: *Raščlamba operacije „Otkos-10“*, GS OS RH, listopad 1997., knj. IV., str. 20 i 29.; U tekstu Franje Kovačevića i Đure Crkvenca se također navodi podatak o trajanju od oko 50 minuta.; vidi: F. KOVAČEVIĆ, Đ. CRKVENAC, n. dj., str. 477.

¹³² Podatak dobiven u razgovoru s Antunom (Antom) Delićem 27. listopada 2017. godine.

¹³³ Zapovjedno mjesto u Grubišnom Polju tri je puta mijenjalo svoju lokaciju. Prva lokacija bila je u zgradi šumarije u Grubišnom Polju, druga u zgradi Općinskog komiteta, a treća u zgradi Sekretarijata za narodnu obranu. (Podatak dobiven u razgovoru s Antunom (Antom) Delićem 27. listopada 2017. godine.); HMDCCR, ZMG: DVD 2907, Borislav VITTOCH, *Domovinski rat 1991. godine na širem prostoru grada Grubišno Polje* (power point prezentacija), 2004.

¹³⁴ Anđelko MIJATOVIĆ, *Otkos-10*, Udruga dragovoljaca i veterana Domovinskog rata RH, HMDCCR, Zagreb, 2011., str. 200.

logistiku Mirko Hajdinjak.¹³⁵ Ono što je bitno napomenuti u vezi sa zapovjednim kadrom koji je okupljen u operaciji *Otkos-10* jest činjenica da su to uglavnom bili profesionalni vojnici koji su imali iskustva iz JNA. Tu možemo izdvojiti Franju Kovačevića koji je znao sve vojne planove JNA za područje Bilogore, Đuru Crkvenca, Miroslava Jerzečića i Ivana Plasaja.¹³⁶

Pod okupacijom agresorskih snaga u listopadu 1991. godine u zapadnoslavonskom i bilogorsko-bjelovarskom području bilo je oko 2875 četvornih kilometara.¹³⁷ Snage JNA koje su prodirale iz smjera Bosne i Hercegovine imale su dva manja cilja. Prvi je bio taj da je glavnina snaga Petog korpusa Jugoslavenske narodne armije (JNA) trebala smjerom Bosanska Gradiška – Stara Gradiška – Okučani – Novska napredovati prema glavnom gradu Republike Hrvatske Zagrebu i na taj način olakšati položaj tamošnjih snaga JNA. Drugi cilj bio je da pomoćne snage, u suradnji sa srpskim pobunjeničkim snagama, napreduju smjerom Okučani – Nova Gradiška i Okučani – Pakrac – Daruvar – Grubišno Polje – Bilogora. Ovladavanjem strateškim smjerom Okučani – Pakrac – Virovitica i spajanjem sa snagama iz virovitičke i slatinske vojarne, te snagama operativne skupine uz granicu sa susjednom Mađarskom preuzela bi se kontrola nad Podravskom magistralom koja je u to vrijeme bila jedini spoj istoka i sjevera Hrvatske.¹³⁸ Stavljanjem područja zapadne Slavonije pod svoju vlast neprijateljske snage bi u suradnji sa snagama koje su napadale s istoka Hrvatske usmjerile svoje snage prema Zagrebu.¹³⁹ Presjecanje Republike Hrvatske u zapadnoj Slavoniji otežalo bi, ako ne i onemogućilo obranu istoka Republike Hrvatske. Citat u prezentaciji Borislava Vitocha zorno prikazuje koliko je važna bila obrana zapadne Slavonije: „Istočna Slavonija se brani u zapadnoj Slavoniji, zapadna Slavonije ne smije pasti“.¹⁴⁰

¹³⁵ Raščlamba operacije „Otkos-10“, GS OS RH, listopad 1997., knj. IV., str. 20.

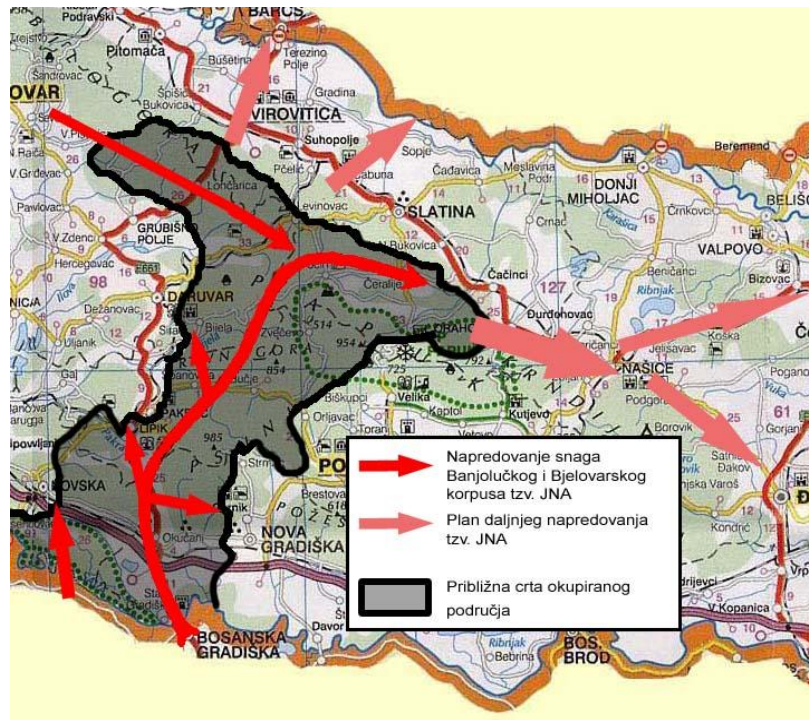
¹³⁶ Podatci dobiveni u razgovoru s Antunom (Antom) Delićem 27. listopada 2017. godine.

¹³⁷ A. MIJATOVIĆ, *Otkos-10*, str. 191.

¹³⁸ A. MIJATOVIĆ, n. dj., 127.

¹³⁹ Đ. ŠKVORC, *Zapadna Slavonija uoči i u Domovinskom ratu do studenoga 1991. godine*, str. 123.

¹⁴⁰ HMDCDR, ZMG: DVD 2907, Borislav VITOCH, *Domovinski rat 1991. godine na širem prostoru grada Grubišno Polje* (power point prezentacija), 2004.

Slika 1. Planovi Banjolučkog i Bjelovarskog korpusa JNA na području zapadne Slavonije 1991. godine¹⁴¹

Planovi Banjolučkog korpusa glede napretka prema Zagrebu i Virovitici, odnosno mađarskoj granici, prekinuti su otporom u Pakracu i operacijom *Otkos-10*. Hrabra i snažna obrana branitelja Pakraca sigurno je bila nešto što agresorske snage nisu očekivale na tom području. JNA je bila uvjerenjena u lakši i brži prodor prema Zagrebu, ali i Virovitici, odnosno mađarskoj granici, radi svoje nadmoći u ljudstvu i oklopno-mehaniziranim snagama, te topništvu i zrakoplovstvu.¹⁴²

¹⁴¹ Zemljovid preuzet sa stranice Wikipedija (https://hr.wikipedia.org/wiki/Operacija_Orkan_%2791.#/media/File:Zapadnaslavonija_okupacija_1991.jpg), datum i vrijeme posjeta: 26. studenoga 2017. godine u 23 i 20 sati.

¹⁴² I. DEBIĆ, A. DELIĆ, *OTKOS*, str. 85.

Slika 2. Planovi JNA za napad na Republiku Hrvatsku 1991. godine¹⁴³

Za provedbu operacije *Otkos-10* trebalo je voditi računa o uspostavi sustava sigurnosti. Za to pitanje bio je zadužen Krizni štab općine Grubišno Polje, osnovan 9. kolovoza 1991. godine.¹⁴⁴ Grubišno Polje u kolovozu se nalazilo u specifičnoj situaciji. Naime, u vrijeme kada je osnovan Krizni štab Grubišno Polje¹⁴⁵ na čijem je čelu bio Antun (Ante) Delić¹⁴⁶, već je postojao paralelni Krizni štab koji je bio pod zapovjedništvom na izborima legalno izabrane stranke SKH-SDP. Potkraj kolovoza članovi Kriznog štaba Grubišno Polje poslali su svoje predstavnike na dogovor u Vladu Republike Hrvatske. Ubrzo je Povjerenstvo Vlade Republike Hrvatske imenovalo Ivana Volfa svojim povjerenikom te je on dan nakon njihove

¹⁴³ Zemljovid preuzet sa stranice Wikipedija

(https://hr.wikipedia.org/wiki/Domovinski_rat#/media/File:JNA_offensive_plan_1991_-_hr.svg), datum i vrijeme posjeta: 26. studenoga 2017. godine u 23 i 30 sati.

¹⁴⁴ F. KOVAČEVIĆ, Đ. CRKVENAC, *Vojna operacija Otkos-10: Planiranje, izvođenje i rezultati*, str. 475.; HMDCCR, ZMG: DVD 2907, Borislav VITOCH, *Domovinski rat 1991. godine na širem prostoru grada Grubišno Polje* (power point prezentacija), 2004.

¹⁴⁵ Krizni štab imao je zadatak vođenja političke i vojne vlasti unutar općine, ali i organiziranja obrane i osiguravanja funkcioniranja civilnog života. Također, trebali su raditi na ustrojavanju postrojbi ZNG-a.; vidi: *Raščlamba operacije „Otkos-10“*, GS OS RH, listopad 1997., knj. IV., str. 5.

¹⁴⁶ Dr. Ivan Šreter imenovao je Antuna (Antu) Delića predsjednikom Kriznog štaba Grubišno Polje.; vidi: *Raščlamba operacije „Otkos-10“*, n. dj., str. 5.

odluke postao predsjednik Kriznog Štaba Grubišno Polje. Delić navodi kako je Povjerenstvo Vlade imenovalo Volfa povjerenikom i predsjednikom Kriznog štaba 31. kolovoza 1991. godine, a na dužnost je stupio dan poslije.¹⁴⁷

Krizni štab Grubišno Polje je udaljio iz sustava obrane projugoslavenski i prosrpski orijentirane djelatnike u Sekretarijatu za narodnu obranu koji su zamijenjeni pouzdanim osobama. U Zapovjedništvu postrojbi ZNG-a postavljene su pouzdano hrvatski orijentirane osobe. U Zapovjedništvu općine Grubišno Polje 26. rujna 1991. godine imenovan je pomoćnik zapovjednika obrane za sigurnost Ivica Debić - Delta. Istoga je dana ustrojen Policijsko-zaštitni vod, sastavljen od odjeljenja Vojne policije (VP) i Zaštitnog odjeljenja. Zaštitno je odjeljenje imalo zadatak osiguravanja za hrvatske snage važnijih punktova. Pripadnici odjeljenja brinuli su se i o dopremi oružja i streljiva iz zauzetih vojarni JNA, ali i o prometu. Što se tiče tajnosti sustava veze, ona je u potpunosti i uspješno osigurana, a u provedbi operacije nije poznat ni jedan oblik defetizma, sabotaže ili izdaje.¹⁴⁸

1. Počeci planiranja operacije

Prvog dana listopada počelo se ozbiljnije razmišljati o oslobađanju bilogorskog kraja koji je bio pod okupacijom.¹⁴⁹ Toga dana Krizni štab Grubišno Polje donio je odluku da Zapovjedništvo obrane grada Grubišno Polje, odnosno zapovjednik zapovjedništva pukovnik Franjo Kovačević ishodi odobrenje plana i provedbe operacije oslobađanja širega bilogorskog

¹⁴⁷ Podatci dobiveni u razgovoru s Antunom (Antom) Delićem 27. listopada 2017. godine.; U Raščlambi operacije *Otkos-10* navedeno je kako je Ivan Volf imenovan povjerenikom Vlade i predsjednikom Kriznog štaba Grubišno Polje 29. kolovoza 1991. godine.; vidi: *Raščlamba operacije „Otkos-10“*, n. dj., str. 6.

¹⁴⁸ F. KOVAČEVIĆ, Đ. CRKVENAC, *Vojna operacija Otkos-10: Planiranje, izvođenje i rezultati*, str. 475-476.; *Raščlamba operacije „Otkos-10“*, n. dj., str. 18.

¹⁴⁹ Pukovnik Ivan Plasaj tvrdi kako se ideja o oslobađaju Bilogore rodila 2. listopada 1991. godine. Tvrdi kako je toga dana s pukovnikom Miroslavom Jerzečićem odlučio pozvati pukovnika Franju Kovačevića na razgovor idućeg dana, 3. listopada 1991. godine. On je na tom razgovoru prihvatio rukovođenje operacijom. Plasaj također tvrdi kako je početak operacije pomaknut zbog nedostatka raspoloživih snaga za izvođenje operacije. Navodi kako je mislio da na raspolaganju ima snage jačine bojne, a onda je dobio informaciju o tome kako na raspolaganju ima samo snage jačine satnije.; vidi: Ivan PLASAJ, *Kako se oslobađala Bilogora?* (feljton), Bjelovarac, 4. 10. 2001. Đuro Crkvenac navodi podatak kako je on u grubišnopoljskom Kriznom štabu predložio Ivanu Volfu i drugima da nađu osobu iz redova JNA za osmišljavanje plana oslobađanja Bilogore te je potom doveden Franjo Kovačević.; vidi: HMDCDR, ZMG: DVD 3329, *Velike pobjede Domovinskog rata: Otkos-10* (dokumentarni film), autor: Darko Dovranić, 2012.

kraja od strane zapovjedništva (II.) Operativne zone Bjelovar.¹⁵⁰ Zapovjednik Operativne zone Bjelovar pukovnik Miroslav Jerzečić 4. listopada 1991. godine u 18,30 sati izdao je zapovijed (operativni broj 53) za djelovanje protiv terorista. Tom zapovijedi zapovjedbno je snagama ZNG Grubišno Polje i Virovitica da izvrše čišćenje bilogorskog kraja u trajanju od četiri do šest dana.¹⁵¹ Operacija je bila osmišljena u dvije faze. U prvoj fazi zadatak je bio očistiti teritorij zapadno od puta Grubišno Polje – Virovitica, a u drugoj fazi do crte Bastaji – Đulovac (Miokovićevo)¹⁵² – Rodin Potok. Početak operacije bio je predviđen za 6. listopada u 6,00 sati. Rukovoditeljem, odnosno zapovjednikom akcije imenovan je pukovnik Franjo Kovačević.¹⁵³ Iz ove zapovijedi možemo primijetiti kako su pobunjeni Srbi u bilogorskom kraju u to vrijeme smatrani isključivo teroristima, a u početnim planovima borbe protiv njih nije bilo (barem ne napismeno) policijskih snaga koje će se naknadno ipak pojaviti i s kojima su se vodili dogovori kao i s nekim drugim postrojbama. Snagama ZNG-a u akciji su, prema ovoj zapovijedi, podršku trebali pružiti haubičko-artiljerijska baterija (HAB) 122 mm, 1. mješoviti protuoklopni artiljerijski divizijun (MPOAD) Virovitica i 21. inženjerijska četa Virovitica.¹⁵⁴ Što se tiče dviju faza operacije Otkos-10, Ivan Plasaj napominje kako je prva faza planirana za razdoblje od 31. listopada do 4. studenoga 1991. godine, a druga faza za razdoblje od 10. studenoga do 12. studenoga 1991. godine. U drugoj je fazi trebalo, osim cestom između Grubišnoga Polja i Virovitice, ovladati prugom koja od Virovitice preko Đulovca vodi prema Daruvaru.¹⁵⁵

Spomenutu zapovijed razmotrilo je zapovjedništvo akcije. Na čelu zapovjedništva bio je već spomenuti pukovnik Franjo Kovačević, a s njim njegov zamjenik Đuro Crkvenac, pomoćnik zapovjednika za sigurnost i obavještajne poslove Ivica Debić – Delta¹⁵⁶, i pomoćnik zapovjednika za moral Antun (Ante) Delić. Izvršeni su i dogovori sa zapovjednicima postrojbi koje su bile predviđene za izvršenje same operacije *Otkos-10*. Spomenuti su zapovjednici Đuro Dečak – Brko (u to vrijeme zapovjednik 127. brigade ZNG-a Virovitica), Hamdija Mašinović – Omega (u to vrijeme zapovjednik postrojbi specijalne

¹⁵⁰ MARTINIĆ JERČIĆ, *Oslobodilačke operacije hrvatskih snaga u zapadnoj Slavoniji u jesen i zimu 1991./1992. godine*, str. 201.

¹⁵¹ Uz bilogorski kraj trebalo je nastaviti djelovanje na daruvarskom području.; vidi: P. BAŠIĆ, I. MIŠKULIN, *Grubišnopoljska kronika 1990. – 1991. (II. dio)*, str. 483.

¹⁵² Đulovac se do popisa stanovništva 1991. godine zvao Miokovićevo.

¹⁵³ I. DEBIĆ, A. DELIĆ, *OTKOS*, str. 86-87.

¹⁵⁴ N. MARTINIĆ JERČIĆ, *Oslobodilačke operacije hrvatskih snaga u zapadnoj Slavoniji u jesen i zimu 1991./1992. godine*, str. 201.

¹⁵⁵ Ivan PLASAJ, *Kako se oslobađala Bilogora?* (feljton), Bjelovarac, 22. 11. 2001.

¹⁵⁶ Nadimak Delta Ivica Debić dobio je tijekom rata. (Podatak dobiven u razgovoru s Antunom (Antom) Delićem 27. listopada 2017. godine.)

policije Bjelovar)¹⁵⁷, Željko Cepanec – Zmaj (u to vrijeme zapovjednik protudiverzantske satnije Bjelovar) i, konačno, Ivan Bosnar – Pilot (u to vrijeme zapovjednik 52. samostalnog bataljuna ZNG Daruvar).¹⁵⁸ U dogovoru su sudjelovali još neki zapovjednici s tog područja koji su u izvorima neimenovani. Nakon svega spomenutoga zaključeno je da na području na kojem se trebala provesti operacija *Otkos-10* ima nedovoljno raspoloživih snaga za uspješnu provedbu operacije.¹⁵⁹ Radi angažmana 105. brigade ZNG-a¹⁶⁰ i postrojbi bjelovarske specijalne policije na njih se nije moglo računati, a 127. virovitička brigada ZNG-a bila je u to vrijeme angažirana na vrlo dugačkoj crti obrane.¹⁶¹

Dana 7. listopada zapovjednik Operativne zone Bjelovar pukovnik Miroslav Jeržečić izdao je novu zapovijed (operativni broj 59) za borbena djelovanja na prostoru Bilogore. U toj zapovijedi za zadatak je postavljen cilj razbijanja i uništenja agresorskih snaga i u svrhu toga trebalo se provesti planiranje i izvesti borbena djelovanja svim raspoloživim snagama s područja općina Grubišno Polje, Virovitica, Daruvar, Bjelovar i Đurđevac.¹⁶² Također je trebalo pod kontrolu staviti područja općina i osigurati potpuno nesmetan promet komunikacijama. Kao vrijeme djelovanja predviđeno je razdoblje od 8. – 13. listopada 1991. godine.¹⁶³ U prvoj zapovijedi (operativni broj 53) za početak je djelovanja bio predviđen 6. listopada 1991. godine, ali se to iz već objašnjenih razloga odgodilo. Na taj način je samo dan nakon prvotnog plana započinjanja akcije izdana druga zapovijed koja nalaže da operacija započne samo dva dana nakon što je prvotno trebala započeti. Operacija će se iz određenih razloga ipak provesti tek 31. listopada 1991. godine, o čemu će dalje biti više riječi. Spomenutom zapovijedi potvrđeno je kako je glavna i odgovorna osoba u planiranju, organizaciji i zapovijedanju operacije pukovnik Franjo Kovačević. Za koordinaciju djelovanja sa zapovjednikom obrane Podravske Slatine (današnje Slatine) određen je zapovjednik 127.

¹⁵⁷ Nadimak Omega Hamdija Mašinović dobio je po nazivu jedinice kojom je zapovijedao.

¹⁵⁸ I. DEBIĆ, A. DELIĆ, *OTKOS*, str. 88.

¹⁵⁹ N. MARTINIĆ JERČIĆ, *Oslobodilačke operacije hrvatskih snaga u zapadnoj Slavoniji u jesen i zimu 1991./1992. godine*, str. 201.

¹⁶⁰ Natko Martinić Jerčić u svome doktoratu na stranici 201. navodi podatak kako je 105. brigada HV-a (ZNG-a) od 27. listopada 1991. godine bila u sastavu Operativne grupe Posavina te da nije sudjelovala u operaciji *Otkos-10.*; za više podataka vidjeti: N. MARTINIĆ JERČIĆ, n. dj., str. 201.; Ivan Plasaj navodi kako je 105. brigada završila s mobilizacijom 12. kolovoza 1991. godine.; vidi: Ivan PLASAJ, *Kako se oslobađala Bilogora?* (feljton), Bjelovarac, 18. 10. 2001.

¹⁶¹ I. DEBIĆ, A. DELIĆ, *OTKOS*, str. 88.

¹⁶² Kovačević i Crkvenac navode kako su za sudjelovanje u borbama bile određene i sve slobodne snage s područja općine Garešnica, ali i snage policije s područja općina Grubišno Polje, Veliki Grđevac i Virovitica. Isti podatci vidljivi su u Raščlambi operacije *Otkos-10.*; vidi: F. KOVAČEVIĆ, Đ. CRKVENAC, *Vojna operacija Otkos-10: Planiranje, izvođenje i rezultati*, str. 471.; *Raščlamba operacije „Otkos-10“*, GS OS RH, listopad 1997., knj. IV., str. 15.

¹⁶³ I. DEBIĆ, A. DELIĆ, n. dj., str. 88-89.

brigade Đuro Dečak.¹⁶⁴ Za osiguranje od neprijateljskih napada s područja Papuka zadužene su bile snage općine Garešnica.¹⁶⁵ U zapovijedi od 7. listopada 1991. godine prvi put se spominje ime operacije – *Otkos-10*.¹⁶⁶ U zapovijedi pukovnika Miroslava Jerzečića od 4. listopada 1991. godine ne nalazi se naziv operacije, pa se može pretpostaviti da je do odluke o nazivu operacije došlo između 4. i 7. listopada 1991. godine.

Za izvođenje operacije *Otkos-10* pukovnik Franjo Kovačević je 8. listopada 1991. godine izdao zapovijed operativnoga broja 1 za borbena djelovanja združenih snaga ZNG-a i PU Bjelovar.¹⁶⁷ U toj se zapovijedi izričito spominju policijske snage na koje se, očito, računalo i prije, ali se to u prethodnim zapovijedima nije spominjalo. Mijatović napominje kako je odluku o vremenu pokretanja operacije *Otkos-10* trebao donijeti pukovnik Miroslav Jerzečić.¹⁶⁸ Zgrada bivše Teritorijalne obrane (TO) u Grubišnom Polju odabrana je kao zapovjedno mjesto same operacije. Tamo je bio smješten i ratni centar veza zapovjedništva operacije. Njime je zapovijedao Ljudevit Sakal – „Tata Tigar“. Spomenuta zapovijed pukovnika Franje Kovačevića od 8. listopada 1991. godine podijeljena je na 12 dijelova. U zapovijedi su spomenute lokacije, odnosno mjesta u kojima se nalaze neprijateljske snage na prostoru Bilogore. Napomenuti su i njihovi načini djelovanja na spomenutim prostorima, kao i njihovi učestali artiljerijski i minobacački napadi prostora Virovitice, Grubišnoga Polja, Podravske Slatine, Daruvara i Bjelovara. Navedene su i sve poznate linije obrane i barikade na njima. Zadatak hrvatskih snaga, odnosno snaga ZNG-a i policije, bio je da u trajanju od dva do tri dana „odsijeku, razbiju i unište terorističko-četničke snage na širem prostoru Bačkovice, Malog Grđevca, Velike Barne, Male Barne, Velike Peratovice, Male Peratovice, Turčević Polja i Đulovca, očiste navedeni prostor od njih i osiguraju nesmetan promet komunikacijom Virovitica – Lončarica – Grubišno Polje“.¹⁶⁹

U zapovijedi je navedeno kako je pukovnik Franjo Kovačević odlučio da treba združenim snagama koje bi pratila snažna artiljerijska podrška (s polukružne osnove: Virovitica, Kinkovo, Bogaz, Bedenička, Nova Pisanica, Veliki Grđevac, Grubišno Polje) te istovremenim blokiranjem, odnosno postavljanjem blokada na crti Grubišno Polje – Ivanovo

¹⁶⁴ I. DEBIĆ, A. DELIĆ, n. dj., str. 89.

¹⁶⁵ A. MIJATOVIĆ, *Otkos-10*, str. 193.

¹⁶⁶ N. MARTINIĆ JERČIĆ, *Oslobodilačke operacije hrvatskih snaga u zapadnoj Slavoniji u jesen i zimu 1991./1992. godine*, str. 202.

¹⁶⁷ *Raščlamba operacije „Otkos-10“*, GS OS RH, listopad 1997., knj. IV., str. 15.; I. DEBIĆ, A. DELIĆ, *OTKOS*, str. 91-92.

¹⁶⁸ A. MIJATOVIĆ, n. dj., str. 194.

¹⁶⁹ I. DEBIĆ, A. DELIĆ, n. dj., str. 92.

Selo – Veliki Bastaji – Koreničani, odsjeći agresorske snage. Odsijecanje agresorskih snaga trebalo je provesti na pravcima Virovitica – Lončarica – Grubišno Polje i Virovitica – Đulovac – Veliki Bastaji. Nakon toga uslijedilo bi razbijanje i uništenje agresorskih snaga na spomenutim pravcima i uspostavljanje neometana prometa na prometnici između Virovitice i Grubišnoga Polja.¹⁷⁰ Iz ovog dijela zapovijedi očito je kako je prometnica između Virovitice i Grubišnoga Polja bila od velikog značenja za hrvatske snage na Bilogori. Njezinim zauzimanjem i stavljanjem u regularni promet uvelike bi bio olakšan položaj hrvatskih snaga u tom kraju, a uz spomenuto bio bi to psihološki vrlo važan dobitak za ohrabrenje hrvatskih snaga.

Operacija je, sukladno prethodnim zapovijedima, bila podijeljena u dvije faze. U prvoj fazi trebalo je u vremenu od jednoga do dva dana uništiti neprijateljske snage zapadno od prometnice Virovitica – Lončarica – Grubišno Polje. Istom prometnicom trebalo je osigurati prometovanje. Uz navedeno, trebalo je izolirati neprijateljske snage na potezu Virovitica – Jasenaš – Đulovac, ali i postaviti blokadu na prometnici od Grubišnoga Polja do Koreničana (Grubišno Polje – Ivanovo Selo – Veliki Bastaji – Koreničani). U drugoj fazi trebalo je preustrojiti vlastite snage, ali i razbiti i uništiti neprijateljske snage između već spomenutih prometnica. Spremnost na bojna djelovanja zadana je za „dan D“¹⁷¹ u šest sati, a raspoložive snage su trebale biti ustrojene u grupama za napad, blokadu, topničku podršku i pričuvu.¹⁷²

U nastavku zapovijedi dan je detaljan pregled zadataka jedinica. Jedinice ZNG-a Virovitica i Podravska Slatina s jedinicama policije iz Virovitice u prvoj su fazi operacije bili zaduženi za napadanje pravcima Virovitica – Lončarica – Velika Dapčevica i Kinkovo – Gakovo – Topolovica. Tamo su se trebali spojiti s jedinicama ZNG-a Grubišno Polje koje su napadale iz smjera Grubišnoga Polja. S njima su trebali razbiti neprijateljske snage u okolini sela Lončarica, Velika Dapčevica, Mala Peratovica¹⁷³ i Velika Peratovica. U isto vrijeme su trebali dijelom snaga napasti pravcem Virovitica – Jasenaš – Đulovac. Tamo su u suradnji s jedinicama ZNG-a Daruvar i Garešnica koji su blokirali pravac Maslenjača – Koreničani trebali odsjeći neprijateljske snage koje su se nalazile sjeverozapadno od spomenutog pravca.

¹⁷⁰ I. DEBIĆ, A. DELIĆ, n. dj., str. 93.

¹⁷¹ „Dan D“ u literaturi, kao i samoj zapovijedi, često se navodi kao „D – X“.

¹⁷² A. MIJATOVIĆ, *Otkos-10*, str. 194.

¹⁷³ U Raščlambi operacije *Otkos-10* umjesto Mala Peratovica navodi se Topolovica.; vidi: *Raščlamba operacije „Otkos-10“*, GS OS RH, listopad 1997., knj. IV., str. 16.

U drugoj fazi trebalo je pristupiti njihovom uništenju s težištem na pravce Turčević Polje, Dijakovac, Bastajski Brđani, Đulovac, Veliki Bastaji i Koreničani.¹⁷⁴

Bjelovarske snage ZNG-a trebale su u prvoj fazi operacije uspostaviti blokadu na prometnici Velika Pisanica – Nova Pisanica i u suradnji sa snagama ZNG-a Đurđevac i snagama Specijalne jedinice Policijske uprave (PU) Bjelovar razbiti i uništiti neprijateljske snage na područjima Bačkovice i Čađavca. Uz spomenuto su trebali sprječavati njihove prodore kroz postavljene blokade prema selu Zrinska. Nakon uništenja neprijateljskih snaga trebali su podržavati uvođenje u borbu specijalnih policijskih snaga smjerom Nova Pisanica – Zrinska – Mali Grđevac.¹⁷⁵ Nakon toga trebalo je uslijediti čišćenje od neprijateljskih snaga područje sela Čađavca.¹⁷⁶

Omega, snage Specijalne jedinice policije PU Bjelovar, su sa snagama ZNG-a Virovitica u prvoj fazi operacije bile zadužene da u suradnji s jedinicama ZNG-a Bjelovar i Đurđevac na brz i energičan način razbiju neprijateljske snage u području sela Čađavice i Bačkovice. Potom su trebali produžiti svoja borbena djelovanja pravcem Nova Pisanica – Zrinska te u suradnji s jedinicama ZNG-a i policije Grubišno Polje razbiti i uništiti neprijateljske snage u područjima dva sela (Mali Grđevac i Gornja Kovačica). Nakon toga su trebali biti spremni za napadna borbena djelovanja na pravcu Mali Grđevac – Velika Barna – Mala Barna – Velika Peratovica – Mala Peratovica.¹⁷⁷

Jedinice ZNG-a Đurđevac u prvoj su fazi akcije za zadatak imale postaviti blokadu na liniji Bogaz – Brzaja. Osim toga, trebale su osigurati spoj između snaga ZNG-a Virovitica i ZNG-a Bjelovar. Naknadno su trebali sudjelovati u izvršenju zadataka djelujući dvama pravcima: Bogaz – Sibenik i Bogaz – Cremušina. Nakon toga uslijedila bi angažiranja prema potrebi.¹⁷⁸

Snage ZNG-a i policije Grubišno Polje bile su zadužene za djelovanje glavnim smjerom: Grubišno Polje – Velika Dapčevica – Velika Peratovica, ali i pomoćnim smjerovima: Veliki Grđevac – Gornja Kovačica – Mali Grđevac i Veliki Grđevac – Velika Barna – Mala Barna. Zadatak im je bio da u suradnji sa snagama ZNG-a Virovitica u području

¹⁷⁴ I. DEBIĆ, A. DELIĆ, *OTKOS*, str. 93 - 94.

¹⁷⁵ U Raščlambi operacije *Otkos-10* navedeno je kako trebaju osiguravati djelovanja specijalne policije na pravcu Nova Pisanica – Buban – Zrinska.; vidi: *Raščlamba operacije „Otkos-10“*, GS OS RH, listopad 1997., knj. IV., str. 16.

¹⁷⁶ A. MIJATOVIĆ, *Otkos-10*, str. 194 - 195.; DEBIĆ, DELIĆ, n. dj., str. 94.

¹⁷⁷ A. MIJATOVIĆ, n. dj., str. 195.; I. DEBIĆ, A. DELIĆ, n. dj., str. 94.

¹⁷⁸ I. DEBIĆ, A. DELIĆ, n. dj., str. 94.

sela Velika Dapčevica, Velika Peratovica i Mala Peratovica te sa snagama Specijalne jedinice policije Omega PU Bjelovar u područjima sela Velike Barne i Malog Grđevca razbiju i unište neprijateljske snage.¹⁷⁹ U drugoj fazi operacije zadatak spomenutih snagama je bio da u suradnji sa snagama ZNG-a Virovitica i Daruvar razbijaju i uništavaju neprijateljske snage na pravcima Rastovac – Trojeglave Rašeničke, Turčević Polje – Brđani Bastajski i Veliki Bastaji – Mali Bastaji – Koreničani. Dijelom svojih snaga bili su zaduženi i za nadzor i osiguranje zaštite slobodnoga teritorija bilogorskoga kraja. Spomenute snage su čitavo vrijeme svojih borbenih djelovanja imale zadatak držati blokadu na prometnici od Grubišnoga Polja preko Donje Rašenice do Ivanova Sela. Uza sve navedeno, imale su dodatan zadatak da održavaju vezu sa svojim desnim susjedom prema Maslenjači.¹⁸⁰

Jedinice ZNG-a Daruvar, podržavane snažnom artiljerijskom vatrom, za sve vrijeme borbenih djelovanja, u sudjelovanju sa snagama ZNG-a Grubišno Polje, imale su zadatak blokirati komunikaciju Maslenjača – Veliki Bastaji – Koreničani. Osim toga, zadatak je bio sprječavanje manevara i izvlačenja četničko-terorističkih snaga pravcima s Bilogore prema Papuku. Uza sve navedeno, ostvarivanje artiljerijske vatre trebalo se događati prema potrebi i posebnom zahtjevu zapovjednika. Snage ZNG-a Garešnica angažirane su na zatvaranju spoja blokade na liniji Mala Maslenjača – Ivanovo Selo.¹⁸¹ Glavni cilj ovih djelovanja bilo je sprječavanje prodora neprijatelja ka Daruvaru.¹⁸²

U zapovijedi se također nalaze i sljedeće smjernice: vođenje protuoklopne borbe na svim pravcima napada formacijskim i drugim sredstvima, imanje u stalnoj spremnosti zajednička sredstva Protuzračne obrane (PZO) za korištenje u svim predviđenim rajonima poduzimanje svih mjera obavještajnog osiguranja od strana jedinica tijekom borbenih djelovanja, opskrba svih jedinica dovoljnim količinama MES-a do početka borbenih djelovanja, podizanje borbenog morala zabrana upotrebe planiranih veza osim planiranih provjera veze do početka borbenih djelovanja itd.¹⁸³ Što se tiče smjernica o borbenom moralu, one općenito mogu zvučati nevažnima ili manje bitnima od ostalih, ali one su zasigurno važan dio svakog borbenog djelovanja. Bez potrebne razine morala među pripadnicima snaga sigurno bi bilo mnogo teže provesti željene zadatke. Vrlo je važno moral među pripadnicima snaga redovito podizati prije zadavanja i izvršenja novih zadataka.

¹⁷⁹ *Raščlamba operacije „Otkos-10“*, GS OS RH, listopad 1997., knj. IV., str. 16-17.; A. MIJATOVIĆ, *Otkos-10*, str. 195.

¹⁸⁰ A. MIJATOVIĆ, n. dj., str. 195.

¹⁸¹ I. DEBIĆ, A. DELIĆ, *OTKOS*, str. 95.

¹⁸² *Raščlamba operacije „Otkos-10“*, GS OS RH, listopad 1997., knj. IV., str. 17.

¹⁸³ I. DEBIĆ, A. DELIĆ, n. dj., str. 95-96.

Operacija *Otkos-10* ipak nije provedena prema planu zapovijedi (operativni broj 1) pukovnika Franje Kovačevića od 8. listopada 1991. godine¹⁸⁴. Operacija je drugi put odgođena. Prvi put je to bilo zbog manjka raspoloživih snaga, a ovaj put zbog nekoliko razloga.¹⁸⁵ U listopadu su potpisivana primirja između Republike Hrvatske i JNA, a ona su obvezivala hrvatske snage na poštivanje primirja. Naime, u Bilogori, na poligonu JNA u Gakovu, bila je vojna posada. Iz Glavnog stožera Oružanih snaga (GS OS) RH 9. listopada 1991. godine došla je zapovijed vezana uz potpisivanje memoranduma o općem prekidu vatre između snaga JNA i hrvatskih snaga. Spomenutu zapovijed izdao je načelnik GS OS RH general-pukovnik Anton Tus. U njoj napominje kako svi sastavi trebaju zadržati punu borbenu spremnost i najenergičnije odgovoriti na svako eventualno otvaranje vatre od strane JA [JNA!]. Osim toga, spominje se produženje čišćenja teritorija Republike Hrvatske od četničko-terorističkih snaga. Pri čišćenju potrebno je bilo izbjeći svaki sukob sa snagama JA [JNA!]. Snage koje su bile angažirane u blokadama morale su održati punu borbenu spremnost, ali i dozvoliti slobodu kretanja ljudi, namirnica i sanitetskih prijevoza.¹⁸⁶ Iz ove je zapovijedi očito da je hrvatska strana planirala i imala volju držati se dogovora, odnosno primirja, ali nipošto se nije htjela „opustiti“ u mirnoj situaciji i na taj način riskirati moguće nepridržavanje primirja od strane JNA. Osim spomenutih razloga za odgađanje operacije *Otkos-10*, treba spomenuti da je stanje hrvatskih snaga na pakračkom bojištu u to vrijeme bilo kritično¹⁸⁷, a postrojbe planirane za provedbu operacije bile su loše popunjene. Dolazeće vrijeme hrvatske su snage iskoristile za popunu svojih redova, njihovo pregrupiranje i uvježbavanje, intenziviranje obavještajnog djelovanja, usavršavanje sustava veze ali i popunu postrojbi oružjem, streljivom, opremom i drugim sredstvima. Cilj same operacije bio je

¹⁸⁴ Mijatović navodi kako je „pukovnik Franjo Kovačević 8. listopada 1991. u svom Zapovjedništvu u Grubišnom Polju svakom zapovjedniku postrojbe predviđene za sudjelovanje u njoj osobno uručio pisanu zapovijed sa šifriranim zemljovidom „Ledina“ i mogućim planovima operacije“.; vidi: A. MIJATOVIĆ, *Otkos-10*, str. 197.; Kovačević i Crkvenac spominju kako su uručeni i planovi veza. Pomoću njih je bilo moguće izvoditi operaciju, zapovijedati podređenim postrojbama, ali i ostvarivati međusobnu suradnju.; vidi: F. KOVAČEVIĆ, Đ. CRKVENAC, *Vojna operacija Otkos-10: Planiranje, izvođenje i rezultati*, str. 474.

¹⁸⁵ Kovačević i Crkvenac navode nekoliko poteškoća s kojima su se zapovjednik i Zapovjedništvo obrane Grubišnog Polja našli kada su trebali provesti operaciju prema zapovijedi zapovjednika Operativne zone Bjelovar.; vidi: F. KOVAČEVIĆ, Đ. CRKVENAC, n. dj., str. 474.

¹⁸⁶ I. DEBIĆ, A. DELIĆ, *OTKOS*, str. 96 - 97.; Ivan Plasaj navodi kako se od operacije na Bilogori privremeno odustalo nakon formiranja 105. brigade sredinom listopada iz razloga što je situacija oko obrane Pakraca bila sve teža.; vidi: Ivan PLASAJ, *Kako se oslobađala Bilogora?* (feljton), Bjelovarac, 18. 10. 2001.

¹⁸⁷ Mijatović navodi kako je pukovnik Miroslav Jeržević, zapovjednik Operativne zone Bjelovar, morao angažirati 105. brigadu HV-a u pakračkom kraju koja je trebala biti nositelj bojnih djelovanja u smjeru sjeverozapada u operaciji *Otkos-10*.; vidi: A. MIJATOVIĆ, n. dj., str. 197. Martinić Jerčić navodi i podatak o tome da je 73. samostalni bataljun HV-a Garešnica bio angažiran na pakračkom području, dok ZNG Đurđevac nije bio spreman za borbu.; vidi: N. MARTINIĆ JERČIĆ, *Oslobodilačke operacije hrvatskih snaga u zapadnoj Slavoniji u jesen i zimu 1991./1992. godine*, str. 203.

skratiti crtu bojišnice. Time bi se rasteretile hrvatske snage, poglavito one na pakračkom bojištu. Uza sve navedeno, bitno je bilo onemogućiti plan presijecanja Republike Hrvatske na dva dijela.¹⁸⁸ Osim svih navedenih razloga, Mijatović navodi kako je prema prosudbi pukovnika Franje Kovačevića bilo potrebno između osam i deset dana za provedbu svih potrebnih priprema za samu operaciju *Otkos-10*. Odgađanju operacije pridonijeli su i sporazumi Konferencije o Jugoslaviji u Haagu 4., 10. i 18. listopada 1991. godine.¹⁸⁹

Glavni stožer OS RH je zapovjedništvu Operativne zone Bjelovar u okviru potreba za oslobađanjem bilogorskog kraja dao 15. listopada 1991. godine zadatak da isplanira i realizira napad na poligon Gakovo u kojemu su se nalazile snage JNA, a isto tako se trebalo pobrinuti za četničke baze i grupacije na tom području.¹⁹⁰ Dan poslije ta je zapovijed prosljeđena podređenim zapovjedništvima u Virovitici, Grubišnom Polju i Đurđevcu. U toj zapovijedi stoji dodatak da se planirano treba provesti u sklopu operacije *Otkos-10*. Martinić Jerčić napominje kako u izvornim dokumentima nije uspio pronaći plan i prijedlog izvršenja zapovijedi koje je pukovnik Franjo Kovačević trebao dostaviti pukovniku Miroslavu Jerzečiću, ali navodi da se može pretpostaviti kako je postojala neka vrsta radne verzije plana operacije *Otkos-10* na karti ili u obliku nekog dokumenta. Detaljniji je plan operacije vrlo vjerojatno usmeno prenesen zapovjednicima postrojbi koje su bile planirane za provedbu same akcije.¹⁹¹ Dana 15. listopada 1991. godine hrvatske su snage obavile pretres graničnog područja između općina Grubišno Polje i Bjelovar, odnosno šire područje mjesta Čađavac, Bačkovica i Polum. Tri dana poslije izvedeno je djelovanje na neprijateljske položaje u mjestima Turčević Polje, Munije, Rastovac i Bastajski Brđani.¹⁹²

Predsjednik Republike Hrvatske dr. Franjo Tuđman donio je 19. listopada 1991. godine naredbu o apsolutnom prekidu vatre i deblokadi vojarni i objekata JNA na teritoriju Republike Hrvatske koja je bila u skladu s odlukom spomenute Konferencije o Jugoslaviju u Haagu samo dan prije. U naredbi je jasno navedeno da je svim oružanim snagama RH (ZNG-a i MUP-a) 19. listopada 1991. godine u 12 sati obavezno uspostaviti apsolutni prekid vatre. U naredbi je navedeno i da su snage JNA bile prema dogovorima obavezne deblokirati

¹⁸⁸ N. MARTINIĆ JERČIĆ, n. dj., str. 203.; *Raščlamba operacije „Otkos-10“*, GS OS RH, listopad 1997., knj. IV., str. 17.

¹⁸⁹ A. MIJATOVIĆ, *Otkos-10*, str. 197.

¹⁹⁰ JNA je na poligonu Gakovo obučavala srpske pobunjenike.; vidi: P. BAŠIĆ, I. MIŠKULIN, *Grubišnopoljska kronika 1990. – 1991. (II. dio)*, str. 469.

¹⁹¹ N. MARTINIĆ JERČIĆ, n. dj., str. 205.

¹⁹² P. BAŠIĆ, I. MIŠKULIN, *Grubišnopoljska kronika 1990. – 1991. (II. dio)*, str. 484.; *Raščlamba operacije „Otkos-10“*, n. dj., str. 17.

naselja, luke, prometnice i zračni promet koji su držali pod kontrolom. To je trebala biti faza u procesu povlačenja oružanih snaga Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ) s područja Republike Hrvatske, a prema dinamici koja je trebala biti dogovorena između predstavnika Republike Hrvatske i JNA uz sudjelovanje promatračke misije Europske zajednice (EZ).¹⁹³ Iz ove naredbe predsjednika dr. Franje Tuđmana očito je da se hrvatska strana htjela držati dogovora s Konferencije o Jugoslaviji u Haagu, a može se pretpostaviti da se gajila određena nada u provedbu same naredbe i osiguranje trajnog primirja što se može iščitati iz posljednje rečenice same zapovijedi.

Već dan nakon naredbe predsjednika dr. Franje Tuđmana uslijedile su „Mjere za formiranje novih jedinica i efikasnije zapovijedanje“ od strane pukovnika Miroslava Jerzečića koje su za cilj imale bolju pripremu za nadolazeću operaciju *Otkos-10*. Pukovnik Jerzečić u spomenutom dokumentu navodi kako su mjere koje su se do trenutka pisanja dokumenta provele doprinijele stabilizaciji linije fronta, a da su u sljedećem razdoblju predstojale odlučne bitke protiv neprijatelja. Napominje kako je potrebno djelovati u skladu s ciljevima i zadacima GS OS RH te kako je na tom planu potrebno učiniti određene korake koje je u dokumentu podijelio u pet točaka. Kao prvo, trebalo se pobrinuti za mobilizaciju novih snaga i popunu već postojećih sastava, a pritom voditi računa o potrebama oružane borbe, razvoju situacije na fronti, ali prijedlozima GS OS RH. Drugo, trebalo se pobrinuti za naoružanje. Trebalo je apelom građanima doći do što je više moguće oružja koje posjeduju. Treće, trebalo je maksimalno uključiti članove Narodne zaštite (NZ) u formiranje novih jedinica, posebice one koji su posjedovali automatsko naoružanje. Četvrto, trebalo je angažirati jedinice MUP-a na zadacima unutarnjeg osiguranja i za antiteroristička djelovanja, a ostatak ljudstva uključiti u Hrvatsku vojsku. Peto, i posljednje, trebalo se pobrinuti o formiranju zapovjedništva u dva sektora. Prvi sektor činilo bi zapovjedništvo za teritorij općina Pakrac, Daruvar, Garešnica i Grubišno Polje sa sjedištem u Pakracu. Drugi sektor bi činilo zapovjedništvo za teritorij općina Virovitica, Đurđevac i Koprivnica sa sjedištem u Virovitici. Zapovjednik Operativne zone za sebe je zadržao zadatak predlaganja imenovanja zapovjednika sektora GS OS RH.¹⁹⁴ Što se tiče druge i treće točke ove zapovijedi, iz njih možemo iščitati veliku potrebu hrvatskih snaga u operaciji *Otkos-10* za naoružanjem i ljudstvom koje već posjeduje (automatsko) pješačko naoružanje. Nakon što je Vijeće sigurnosti Ujedinjenih naroda (UN) 25. rujna 1991. godine donijelo rezoluciju 713 o uvođenju embarga, odnosno zabrane, na uvoz oružja na

¹⁹³ I. DEBIĆ, A. DELIĆ, *OTKOS*, str. 97-98.

¹⁹⁴ I. DEBIĆ, A. DELIĆ, n. dj., str. 99-100.

područje bivše SFRJ, hrvatske su se snage na svim bojišnicama našle u teškoj situaciji. Vijeće sigurnosti tom je odlukom, zapravo, pomoglo JNA jer je ona u tim trenucima bila u mnogo povoljnijem položaju od hrvatskih snaga po pitanju naoružanja. Hrvatske snage na svim bojišnicama morale su nekako doći do naoružanja koje je bilo prijeko potrebno za borbena djelovanja protiv neprijateljskih snaga. Jedan od načina nabave oružja očito je bio taj da se od građanstva prikupljalo oružje koje su oni imali u svojem vlasništvu.¹⁹⁵ Neke od građana koji su posjedovali naoružanje, kako je već spomenuto, uključivalo se izravno u odrede Narodne zaštite. Ne treba zaboraviti niti činjenicu da su hrvatske snage dobar dio svoga naoružanja stekle zauzimanjem skladišta JNA na prostorima Republike Hrvatske, u kojima su se nalazile velike količine naoružanja, presudne za uspješno naoružavanje hrvatskih snaga u tim kritičnim trenucima. Što se tiče prve točke zapovijedi, treba istaknuti činjenicu kako se Hrvatska vojska, na neki način, stvarala tijekom rata. Mobilizacija je temelj svakoga ratnog djelovanja. Bez dostatnih snaga u ljudstvu teško da bi se mogle provesti sve zamisli glede borbenih djelovanja. Iz ove zapovijedi možemo zaključiti kako su hrvatske snage samo 11 dana prije početka operacije *Otkos-10* intenzivno radile na mobilizaciji potrebna broja ljudi, odnosno vojnika.

Konačna odluka o početku operacije *Otkos-10* donesena je 29. listopada 1991. godine na sastanku svih zapovjednika postrojbi koje su bile planirane za provedbu operacije u Grubišnom Polju.¹⁹⁶ Na sastanku je odlučeno kako će operacija *Otkos-10* započeti 31. listopada 1991. godine u osam sati ujutro. Istoga dana kada je održan spomenuti sastanak pukovnik Ivan Plasaj na Radio Bjelovaru¹⁹⁷ je pročitao proglas o tome kako Hrvatska vojska 30. listopada 1991. godine sprema krenuti u veliku operaciju čišćenja područja Pakraca, Lipika, Daruvara i Bilogore od strane četničko-terorističkih neprijatelja i pripadnika JNA. Stanovnici sela zamoljeni su da prikupe oružje u svom vlasništvu i predaju ga HV-u kao pomoć u naoružanju za borbena djelovanja protiv neprijateljskih snaga. Martinić Jerčić

¹⁹⁵ U raščlambi operacije *Otkos-10* spomenuto je da se skupljalo lovačko oružje od članova lovačkog društva iz Grubišnog Polja, kupovalo lovačko oružje i streljivo od lovačkih organizacija, ali se i proizvodilo borbena sredstva i opremu u tada poznatim tvrtkama s toga područja poput „Tehničara“ u Grubišnom Polju, „Zdenke“ u Velikim Zdencima, „Rapida“ iz Virovitice.; vidi: *Raščlamba operacije „Otkos-10“*, GS OS RH, listopad 1997., knj. IV., str. 33.

¹⁹⁶ Pukovnik Ivan Plasaj tvrdi kako prije spomenutoga datuma hrvatske snage nisu imale precizne podatke o rasporedu neprijateljskih snaga. Oslanjale su se na logiku i pritisak koji su vršile neprijateljske snage.; vidi: Ivan PLASAJ, *Kako se oslobađala Bilogora?* (feljton), Bjelovarac, 18. 10. 2001.; Ivan PLASAJ, *Kako se oslobađala Bilogora?* (feljton), Bjelovarac, 1. 11. 2001.

¹⁹⁷ Srpska strana je za informiranje koristila radio-stanicu u Okučanima preko koje je redovito isticala nepostojeće hrvatske zločine, a kao rješenje davala samo mogućnost odlaska iz bilogorskog kraja.; vidi: P. BAŠIĆ, I. MIŠKULIN, *Grubišnopoljska kronika 1990. – 1991. (II. dio)*, str. 488.

navodi da se pukovniku Ivanu Plasaju zbog spomenutog proglasa na radiju prigovaralo kao mogućoj izdaji tajnih informacija o samoj operaciji *Otkos-10*, ali on je proglas protumačio kao propagandno djelovanje koje bi trebalo pomoći u razvlačenju srpskih snaga prije početka operacije. Martinić Jerčić na temelju izvješća iz arhiva MORH-a navodi podatak kako su se neprijateljske snage unatoč proglasu učvršćivale u svojim položajima na bilogorskom prostoru. Uza sve navedeno, na neprijateljskoj su se strani događala pregrupiranja snaga, a primijećen je i dolazak rezervista s područja Sarajeva u Bosni i Hercegovini.¹⁹⁸ Ivan Plasaj u svom feljtonu objašnjava kako mu je prvi motiv za čitanje proglasa na radiju bilo podizanje morala vojnika i stanovništva jer se do tada slušalo samo o defanzivi hrvatskih snaga. Cilj je, kako navodi, bio da se djeluje na moral neprijatelja, a trebalo je vezati snage neprijatelja na područjima Lipika, Pakraca i Daruvara uz očekivanje u proglasu najavljene akcije čišćenja te je trebalo spriječiti upućivanje pomoći neprijateljskim snagama.¹⁹⁹ Izneseni podatci o zamolbi koja je upućena građanima u vezi prikupljanja oružja za potrebe HV-a govori u prilog prije iznesenij tvrdnji da je HV-u bilo prijeko potrebno nabaviti što je više moguće oružja kako bi se operacija mogla provesti što učinkovitije, a jedan od načina nabave oružja je upravo spomenuto prikupljanje oružja u vlasništvu građana. Činjenica je da proglas Ivana Plasaja, tj. spoznaja o nedostatku oružja, nije bila motivirajuća. Upozorene na to da slijedi akcija neprijateljske snage dovodile su pojačanja. No, 29. listopada 1991. godine počela je operacija *Orkan-91.*, također na području zapadne Slavonije, što je poremetilo planove neprijateljskih snaga oko dovođenja pojačanja. Može se pretpostaviti kako zbog spomenutog proglasa pukovniku Ivanu Plasaju nakon uspješne provedbe operacije *Otkos-10* vrlo vjerojatno više nitko nije prigovarao zbog činjenice da je operacija u konačnici uspješno provedena.

2. Raspored i jačina hrvatskih i neprijateljskih snaga uoči početka operacije

Ivan Plasaj navodi kako operacijom *Otkos-10* nije zapovijedao GS OS RH te da su, kada su čuli da je operacija na Bilogori počela, nazvali i pitali što to hrvatske snage rade gore kada je težište kod Novske. Plasaj im je odgovorio kako napadaju i znaju što rade. Ovo ukazuje na nevjerovatan podatak kako GS OS RH nije znao za operaciju *Otkos-10*, odnosno o

¹⁹⁸ N. MARTINIĆ JERČIĆ, *Oslobodilačke operacije hrvatskih snaga u zapadnoj Slavoniji u jesen i zimu 1991./1992. godine*, str. 206.

¹⁹⁹ Ivan PLASAJ, *Kako se oslobađala Bilogora?* (feljton), Bjelovarac, 1. 11. 2001.

tome da se ona provodi doznao je tek kada je ona već započela.²⁰⁰ Do samog početka operacije *Otkos-10* njezino zapovjedništvo imalo je na raspolaganju virovitičku 127. brigadu ZNG-a koja za potrebe operacije nije bila kompletna, grubišnopoljski 57. samostalni bataljun ZNG-a²⁰¹, dvije satnije bjelovarske specijalne policije, koprivničku dragovoljačku satniju, bjelovarsku protudiverzantsku satniju, policijske snage Virovitice i Grubišnog Polja jačine dvije satnije, mješoviti tenkovski vod Bjelovar, 19. mješoviti protuoklopni topnički divizijun Virovitica, 24. mješoviti topnički divizijun Daruvar, bitnicu minobacača 120 mm i topova T-12, te odrede Narodne zaštite s područja općine Grubišno Polje.²⁰² U sastav 127. virovitičke brigade 28. listopada 1991. godine ušla je Dragovoljačka satnija 117. brigade.²⁰³ Što se tiče ukupnog broja pripadnika hrvatskih snaga, u literaturi se često baratalo brojkom od 2647 pripadnika. Ta brojka praktički je postala općeprihvaćena. Mijatović upozorava na pogrešan zbroj koji se nalazi u Raščlambi operacije *Otkos-10*, a koji su mnogi koristili kao pouzdan bez dodatne provjere. Naime, točan zbroj pripadnika hrvatskih snaga u operaciji *Otkos-10* jest 2847 pripadnika, 200 pripadnika više od zbroja koji se navodi u Raščlambi same operacije.²⁰⁴

Prije početka operacije *Otkos-10* hrvatske su snage držale određene operativne položaje. Tako su se u Velikom Grđevcu uz prometnicu prema Gornjoj Kovačici nalazile snage 57. samostalnog bataljuna Grubišno Polje. Na području Brzajske livade nalazile su se snage 117. brigade HV-a Koprivnica. Specijalna jedinica policije Omega PU Bjelovar nalazila se s Izvidničko-diverzantskom satnijom Druge operativne zone zapadno od Bubana, točnije na području Velike Pisanice i Nove Pisanice. Snage treće satnije 1. bojne 127. brigade ZNG-a Virovitica nalazile su se uz prometnicu Vukosavljevica – Sibenik, a snage četvrte satnije 1. bojne iste brigade na području brda Skres.²⁰⁵

²⁰⁰ Ivan PLASAJ, n. dj., 8. 11. 2001. Podatak o tome kako GS OS RH nije znao za operaciju *Otkos-10* potvrdio mi je u razgovoru 27. listopada 2017. godine Antun (Ante) Delić.

²⁰¹ 57. samostalni bataljun Grubišno Polje osnovan je 26. rujna 1991. godine.; vidi: *Raščlamba operacije „Otkos-10“*, GS OS RH, listopad 1997., knj. IV., str. 6.

²⁰² I. DEBIĆ, A. DELIĆ, *OTKOS*, str. 102.

²⁰³ N. MARTINIĆ JERČIĆ, *Oslobodilačke operacije hrvatskih snaga u zapadnoj Slavoniji u jesen i zimu 1991./1992. godine*, str. 204.

²⁰⁴ Za detalje o postrojbama koje su sudjelovale u operaciji *Otkos-10*, kao i njihovom brojčanom stanju prilikom iste, vidjeti: A. MIJATOVIĆ, *Otkos-10*, str. 216-217.; Za više podataka o točnom broju pripadnika hrvatskih snaga vidjeti bilješku broj 498 u Mijatovićevu djelu.; vidi: A. MIJATOVIĆ, n. dj., str. 215.

²⁰⁵ A. MIJATOVIĆ, n. dj., str. 197-198.

Što se tiče neprijateljskih snaga, u literaturi se često navodi da su oni okupirano područje branili ojačanom brigadom iz sastava 28. partizanske divizije.²⁰⁶ Martinić Jerčić navodi kako je to pogrešan podatak.²⁰⁷ Potkraj listopada 1991. godine, neposredno prije početka operacije *Otkos-10*, neprijateljske su snage okupile znatan broj pripadnika na područjima pravaca Banja Luka – Okučani – Pakrac – Virovitica i Bilogora – Papuk – Pakrac. Neprijateljske snage sastojale su se od domaćih srpskih pobunjenika u sklopu Teritorijalne obrane (TO) i dragovoljaca s područja Srbije i Bosne. Zbroj sveukupnih snaga na navedenim područjima iznosio je između 4500 i 5000 pripadnika. Neprijateljske snage imale su izrazitu nadmoć nad hrvatskim snagama u ratnoj tehnici i zrakoplovstvu. Zapovjedno mjesto neprijateljskih snaga nalazilo se u Bučju²⁰⁸, a izdvojeno zapovjedno mjesto u Turčević Polju u školskoj zgradi.²⁰⁹ Sveukupan zbroj neprijateljskih snaga na spomenutim područjima očito je bio velik i to govori u prilog tomu da su hrvatske snage na području zapadnoslavonskog bojišta potkraj listopada 1991. godine imale brojčano ozbiljnog protivnika i ozbiljan zadatak što se tiče pitanja njegova suzbijanja, odnosno uništenja. Potreba za konstantnom mobilizacijom novih snaga, odnosno vojnika, bila je od velike važnosti prilikom suzbijanja neprijateljskih snaga u tako velikom broju.

Neprijateljske snage u zapadnoj Slavoniji bile su organizirane u sklopu Štaba Teritorijalne obrane zapadne Slavonije koji je osnovan u kolovozu 1991. godine. Njemu je bilo podređeno sedam općinskih štabova Teritorijalne obrane u zapadnoj Slavoniji i Bilogori. Najvažniji su bili oni u Daruvaru, Grubišnom Polju i Pakracu. Njihova stvarna sjedišta nisu bila u većim mjestima, kako bi se to iz naziva dalo zaključiti, već su bila smještena u selima u kojima su bile snage pobunjenih Srba na okupiranim područjima.²¹⁰ Ranije je spomenuto da su na području koje je bilo okupirano unutar općine Grubišno Polje neprijateljske snage bile organizirane u sklopu (Opštinskog štaba) TO Grubišno Polje. Na sjeveroistočnom području daruvarske općine u listopadu 1991. godine nalazio se jedan bataljun Opštinskog štaba TO Daruvar koji je u spomenuto vrijeme brojao oko 800 vojnika. Na vojnom poligonu Gakovo blizu Grubišnog Polja nalazila se i jedna postrojba JNA jačine satnije koja je surađivala s pobunjenicima na tom području. Tako se dolazi do konačnog broja pripadnika neprijateljskih

²⁰⁶ Raguž navodi kako se spominjanje partizanskih jedinica u dopisu od 30. srpnja 1990. godine može tumačiti kao pokazatelj da je pobuna trebala početi iz redova postrojbi JNA.; vidi: J. RAGUŽ, *Ustrojavanje i raspad Teritorijalne obrane Srpske autonomne oblasti (SAO) Zapadne Slavonije 1991. godine*, str. 181.

²⁰⁷ Za više podataka vidjeti bilješku broj 870 u radu Martinića Jerčića.; N. MARTINIĆ JERČIĆ, *Oslobodilačke operacije hrvatskih snaga u zapadnoj Slavoniji u jesen i zimu 1991./1992. godine*, str. 204-205.

²⁰⁸ Ovdje se misli na sjedište stanice milicije. U Bučju se nalazila i Ratna bolnica.; vidi: J. RAGUŽ, n. dj., str. 14.

²⁰⁹ A. MIJATOVIĆ, *Otkos-10*, str. 198.

²¹⁰ D. MARIJAN, *Bjelovar i Bjelovarsko-bilogorska županija u Domovinskom ratu*, str. 23.

snaga u iznosu od približno 1700 vojnika.²¹¹ Sličnu brojku nalazimo i u drugoj literaturi. Naime, Debić i Delić, kao i Mijatović u svojoj knjizi, navode brojku od 1750 pripadnika neprijateljskih snaga.²¹² Ivan Plasaj tvrdi kako su na Bilogori bile slabije neprijateljske snage, a hrvatske je snage trebalo naučiti da pobjeđuju.²¹³ Dakle, sumirajući podatke o stanju suprotstavljenih snaga možemo zaključiti da su hrvatske snage imale otprilike između 1097 i 1147 vojnika više u svojim redovima od neprijatelja. To, uistinu, nije malena prednost, iako se u literaturi često označava minimalnom prednošću u korist hrvatskih snaga. Ovakva razlika u ljudstvu u korist hrvatskih snaga sigurno je doprinijela tome da se operacija *Otkos-10* provede prema planu, bez ikakve zadržke.

Neprijateljska brigada koja je bila organizirana u sklopu Opštinskog štaba TO Grubišno Polje bila je podijeljena u tri bataljuna. Prvi bataljun brigade bio je ojačan oklopnim tenkovima i protuoklopnim odredom, a djelovao je na području iznad mjesta Velika Peratovica i Lončarica te na području Velike Barne. Zapovjedno mjesto bataljuna bilo je u Društvenom domu u Velikoj Peratovici. Raspored bataljuna bio je sljedeći: „1. četa, s dva-tri tenka i dijelom protuoklopnoga odreda sa zapovjednim mjestom u selu Gornja Rašenica, tt 186, djeluje u širem području iznad sela Lončarica i u području sela Velika Peratovica; 2. četa sa zapovjednim mjestom na koti 223, u širem području iznad sela Velika Peratovica i u području sela Mala Peratovica; 3. četa djelovala je u širem području sela Velika Barna i Mala Barna“.²¹⁴

Drugi bataljun brigade bio je ojačan četom JNA, minobacačkom bitnicom 120 mm te s tri ili četiri borbena vozila pješaštva. Zapovjedno mjesto bataljuna bilo je u školskoj zgradi u Malom Grđevcu. Područje djelovanja bataljuna bilo je vezano uz područja mjesta Gornja Kovačića, Cremušina i Gakovo. Raspored bataljuna bio je sljedeći: „1. četa, ojačana jednim vodom čete JNA s poligona Gakovo, bitnicom minobacača 120 mm, s tri-četiri BVP-a i bitnicom minobacača 128 raspoređenih u širem području šume Šušnjar, sa zapovjednim mjestom u školskoj zgradi u selu Zrinska, djelovala je u širem području iznad sela Gornja Kovačica – Zrinska – Buban; 2. četa, ojačana četom JNA (bez jednoga voda) s poligona

²¹¹ N. MARTINIĆ JERČIĆ, *Oslobodilačke operacije hrvatskih snaga u zapadnoj Slavoniji u jesen i zimu 1991./1992. godine*, str. 204.

²¹² I. DEBIĆ, A. DELIĆ, *OTKOS*, str. 102.; A. MIJATOVIĆ, *Otkos-10*, str. 216.; Ista se brojka spominje i u raščlambi operacije *Otkos-10*.; vidi: *Raščlamba operacije „Otkos-10“*, GS OS RH, listopad 1997., knj. IV., str. 13.

²¹³ Ivan PLASAJ, *Kako se oslobađala Bilogora?* (feljton), Bjelovarac, 8. 11. 2001.

²¹⁴ A. MIJATOVIĆ, n. dj., str. 198.

Gakovo, u širem području iznad sela Sibenik – Gakovo; 3. četa, u pričuvi, bila je raspoređena u širem području sela Mali Grđevac“.²¹⁵

Treći bataljun brigade bio je ojačan protutenkovskim odredom. Zapovjedno mjesto bataljuna nalazilo se u društvenom dom u Turčević Polju. Bataljun je djelovao na područjima mjesta Grubišnog Polja, Munije i Dijakovac. Bataljun je imao sljedeći raspored: „1. četa ojačana skupinom protutenkovskog odreda sa zapovjednim mjestom u Gornjoj Rašenici, tt 186, djelovala je u širem području Grubišno Polje – selo Gornja Rašenica i u području sela Brđani Dapčevićki; 2. četa u području sela Trojeglava Rašenička – Munija i u području sela Mala Dapčevica; 3. četa djeluje u području sela Turčević Polje – Dijakovac i u području Polja (tt 184)“.²¹⁶

Najspremnije, odnosno najutvrđenije, neprijateljske snage bile su raspoređene na području Bubana i Zrinske, oko Lončarice na prometnici između Virovitice i Grubišnog Polja te u Gornjoj Rašenici. Te neprijateljske snage branile su zapovjedništvo u Velikoj Peratovici i spomenutu prometnicu. Preostale snage zatvarale su i branile okupirano područje.²¹⁷ Očito je kako je prometnica između Virovitice i Grubišnog Polja bila od iznimne važnosti kako neprijateljskim, tako i hrvatskim snagama. Oko prometnice su se vodile žestoke borbe. Prometnica je i danas jedna od najvažnijih u bilogorskom kraju.

Na području oko mjesta Nova Gradiška, Pakrac, Novska, Okučani, ali i na Psunju, djelovala je 5. pješadijska brigada Petog korpusa JNA. Brigada je bila ojačana s tb 265. mehanizirane brigade iz Bjelovara, čiji zapovjednik je bio Milan Čeleketić. Brigada je imala korpusne snage za potporu, ali i domaće pobunjenike koji su bili pripadnici TO te dragovoljce iz Bosne i Srbije. Također, bila je podržavana zrakoplovstvom, tenkovima, topničkim i protuoklopnim snagama.²¹⁸

Uoči pokretanja operacije *Otkos-10*, točnije, samo dan prije u punu pripravnost stavljene su sve pobunjeničke snage. Istovremeno su pripadnici srpskog pučanstva organizirano napuštali svoje domove u požeškom kraju. Štab TO Zapadna Slavonija dobio je informacije o tome kako se hrvatske snage okupljaju u okolici Daruvara, ali i tenkovima koji dolaze iz smjera Bjelovara.²¹⁹ Na stavljanje pobunjeničkih snaga u pripravnost vjerojatno je

²¹⁵ A. MIJATOVIĆ, *Otkos-10*, str. 198-199.

²¹⁶ A. MIJATOVIĆ, n. dj., str. 199.

²¹⁷ I. DEBIĆ, A. DELIĆ, *OTKOS*, str. 102.

²¹⁸ A. MIJATOVIĆ, n. dj., str. 199.

²¹⁹ A. MIJATOVIĆ, n. dj., str. 200.

djelovao već spomenuti proglas pukovnika Ivana Plasaja koji ga je pročitao 30. listopada 1991. godine na Radio Bjelovaru.

3. Napadna djelovanja hrvatskih snaga u operaciji

Napadna djelovanja hrvatskih snaga u operaciji Otkos-10 odvijala su se iz tri smjera (sjeverozapad, sjever i jug). Prvi dan napad hrvatskih snaga prema neprijateljima bio je žestok. Neprijateljske snage branile su se oslanjajući se na utvrđene objekte poput kuća i bunkera, a crta bojišnice probijena je na više pravaca.²²⁰ Važno je napomenuti podatak kako je prvoga dana srpsko pučanstvo s oko 800 traktora i drugih vozila napustilo područje Bilogore. Zbog toga i bježanja tijekom operacije hrvatske vlasti Beograd je optužio za provedbu etničkog čišćenja, iako podaci ukazuju na to da je povlačenje srpskog stanovništva zapadne Slavonije uvjetovano i ponašanjem nekih vojnih i političkih dužnosnika Srba na tom području, te da je iseljavanje počelo prije operacije *Otkos-10* o čemu svjedoči izjava Veljka Džakule 15. listopada 1991. godine. On je hrvatskim medijima izjavio: „15. listopada 1991. godine Rade Čakmak, komandant TO Grubišno Polje poveo je sve svoje Grubišnopoljce u Baranju, a nije bilo prijetnje da budu pobijeni. Krsta Živković, komandant TO Daruvar je digao stanovnike Daruvara. Vlado Bosić, komandant TO Pakrac, je kompletno evakuirao sva sela od Kusionja gore do Glavice, do Bučja, koji je naredio da se povlače. Zbilja, nekog posebnog razloga za odlazak nije bilo.“²²¹ Očito je kako su hrvatske snage bile jako motivirane i kvalitetno koordinirane prvoga dana akcije što je naknadno olakšalo nastavak same operacije. Neprijateljske linije probijene su na više mjesta, čime se smanjila njihova šansa za daljnja uspješna obrambena djelovanja u operaciji.

²²⁰ N. MARTINIĆ JERČIĆ, *Oslobodilačke operacije hrvatskih snaga u zapadnoj Slavoniji u jesen i zimu 1991./1992. godine*, str. 208.

²²¹ P. BAŠIĆ, I. MIŠKULIN, *Grubišnopoljska kronika 1990. – 1991. (II. dio)*, str. 486-492.

Napadna djelovanja iz smjera sjeverozapad

Sjeverozapadnim smjerom prvoga su dana iz područja Nove Pisanice, glavnim smjerom Nova Pisanica – Zrinska – Mali Grđevac i pomoćnim smjerovima Veliki Grđevac – Gornja Kovačica – Mali Grđevac i Veliki Grđevac – Velika Barna borbeno napadno djelovale dvije satnije specijalne policije Omega PU Bjelovar²²², Druga satnija 57. samostalnog bataljuna ZNG-a Grubišno Polje, Izvidničko-diverzantska satnija Operativne zone Bjelovar, Samostalni vod ZNG-a Veliko Trojstvo, Interventni vod Policijske postaje Veliki Grđevac i odredi Narodne zaštite iz Velikog Grđevca i Pavlovca te Velike Pisanice. Oni su bili ojačani bitnicom topništva T-12 i vodom minobacača 82 mm.²²³ Snage specijalne policije Omega PU Bjelovar i Izvidničko-diverzantske satnije Operativne zone Bjelovar nakon cjelodnevne borbe s neprijateljem uspjele su u popodnevnom satima pregrupiranjem i pješničkim napadom probiti srpsku obranu na području Zrinske. Do mraka su oslobodili i zaseoke Zrinska Brda te Buban. U napadu su imali pomoć minobacača. Neprijateljske snage na svojim su položajima bile vrlo dobro utvrđene i organizirane.²²⁴ Debić i Delić napominju kako su pripadnici Specijalne jedinice policije Omega iz Bjelovara napadale težišnim smjerom prema neprijateljskim položajima, što će reći da su oni *de facto* bili nositelji napadnih djelovanja hrvatskih snaga na sjeverozapadnom smjeru.²²⁵

Pomoćnim smjerovima napada Veliki Grđevac – Gornja Kovačica – Mali Grđevac i Veliki Grđevac – Velika Barna, napadno su djelovale snage Druge satnije 57. samostalnog bataljuna ZNG-a Grubišno Polje, Samostalni vod ZNG-a Veliko Trojstvo i Interventni vod policije iz Velikog Grđevca. Snage Druge satnije 57. samostalnog bataljuna Grubišno Polje u poslijepodnevnom su satima uspjele pješničkim napadom razbiti prvu neprijateljsku liniju na raskrižju Gornja Kovačica – Velika Pisanica – Mali Grđevac. Snage su u razbijanju neprijateljske linije imale minobacačku potporu. Na spomenutom križanju snage su se spojile sa Samostalnim vodom ZNG-a Veliko Trojstvo. Spomenuti je vod djelovao smjerom Velika

²²² Snage SJP Omega bile su jedina postrojba s ratnim iskustvom na sjeverozapadnom smjeru djelovanja. Zanimljiv je i podatak da su pješničke postrojbe hrvatskih snaga izvršavale svoje zadaće prema planu, ali da su imale manjih problema oko održavanja tempa, napada i borbenog napretka u odnosu na postrojbe SJP.; vidi: F. KOVAČEVIĆ, Đ. CRKVENAC, *Vojna operacija Otkos-10: Planiranje, izvođenje i rezultati*, str. 480.; *Raščlamba operacije „Otkos-10“*, GS OS RH, listopad 1997., knj. IV., str. 23.

²²³ A. MIJATOVIĆ, *Otkos-10*, str. 201.; *Raščlamba operacije „Otkos-10“*, n. dj., str. 20.

²²⁴ N. MARTINIĆ JERČIĆ, *Oslobodilačke operacije hrvatskih snaga u zapadnoj Slavoniji u jesen i zimu 1991./1992. godine*, str. 209.

²²⁵ I. DEBIĆ, A. DELIĆ, *OTKOS*, str. 103.

Pisanica – Gornja Kovačica. Smjerom Veliki Grđevac – Velika Barna. Treći vod druge satnije 57. samostalnog bataljuna Grubišno Polje i Interventni vod policije sela Veliki Grđevac napali su neprijatelja u Velikoj Barni, porazili ga i zauzeli mjesto. Na raskrižju prometnica Velika Barna – Mali Grđevac i Velika Barna – Veliki Grđevac spomenute su se snage spojile s Trećom satnijom 57. samostalnog bataljuna Grubišno Polje.²²⁶ Borbenim djelovanjima hrvatskih snaga na sjeverozapadnom smjeru dostignut je pravac Buban – Zrinska Brda – raskrižje Gornja Kovačica – Velika Pisanica i raskrižje Velika Barna – Grubišno Polje. Pravac su osigurali dijelovi Izvidničko-diverzantske satnije Operativne zone Bjelovar i Druge satnije 57. samostalnog bataljuna Grubišno Polje. Glavnina je snaga upućena na odmor i popunu. Izvidničko-diverzantska satnija Operativne zone Bjelovar imala je devet ranjenih i jednog poginulog pripadnika tijekom prvog dana borbenih djelovanja. Jedinice specijalne policije Omega PU Bjelovar imale su tri ranjena pripadnika.²²⁷ Iz dnevnika nepoznatog člana Štaba TO Zapadna Slavonija može se vidjeti kako su nakon borbi u Grubišnom Polju prvoga dana borbe neprijateljske snage napustile početne borbene položaje te s narodom krenule u povlačenje prema Koreničanima. Također, navodi se da bez podrške zrakoplovstva nema nikakve šanse da neprijateljske snage zadrže svoje položaje.²²⁸ Očito je kako su hrvatske snage prvoga dana borbeno-napadnih djelovanja na sjeverozapadnom smjeru prema neprijateljskim snagama na okupiranom području ostvarile golem uspjeh. Jasno se može razaznati kako su neprijateljske snage na tom smjeru djelovanja napuštale svoje položaje i organizirano s narodom krenule u povlačenje.

Drugoga dana (1. studenoga 1991. godine) borbeno-napadnih djelovanja hrvatskih snaga na sjeverozapadnom potezu snage Specijalne jedinice policije Omega PU Bjelovar u ranim su jutarnjim satima krenule u napad smjerovima Buban – Zrinska Brda – Zrinska te Gornja Kovačica – Zrinska. U svom napadu bile su ojačane oklopnim transporterom. U oba smjera djelovanja hrvatske su snage nailazile na slab otpor što govori u prilog tome da su neprijateljske snage već počele napuštati položaje koje su držale. U naselju Zrinska spomenute snage su se u poslijepodnevnim satima spojile sa snagama druge satnije 57. samostalnog bataljuna koji je došao iz smjera Veliki Grđevac – Gornja Kovačica – Zrinska. Naselja Zrinska i Gornja Kovačica toga su dana u potpunosti oslobođena. Drugoga dana

²²⁶ A. MIJATOVIĆ, *Otkos-10*, str. 202.; *Raščlamba operacije „Otkos-10“*, GS OS RH, listopad 1997., knj. IV., str. 21.

²²⁷ N. MARTINIĆ JERČIĆ, *Oslobodilačke operacije hrvatskih snaga u zapadnoj Slavoniji u jesen i zimu 1991./1992. godine*, str. 210.; *Raščlamba operacije „Otkos-10“*, n. dj., str. 21.

²²⁸ M. RUPIC (ur.), *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990. – 1995.* (Dokumenti – Knjiga 1.), str. 415.; A. MIJATOVIĆ, n. dj., str. 202-203.

operacije *Otkos-10* počeli su neprijateljski zrakoplovni napadi na područje Šuplje Lipe. Istoga je dana počela neprijateljska minobacačka paljba na području Donjeg Daruvara.²²⁹ Plasaj tvrdi kako su zrakoplovni napadi počeli već prvoga dana operacije.²³⁰

Trećega dana, 2. studenoga 1991. godine, snage Specijalne jedinice Omega PU Bjelovar u suradnji s glavninom snaga Druge satnije 57. samostalnog bataljuna ZNG-a napadale su pravcem Zrinska (tt 180 škola) – šuma Šušnjar – sjeverni dio sela Mali Grđevac. Manje postrojbe druge satnije 57. samostalnog bataljuna bile su zadužene za djelovanje pomoćnim pravcem napada (Gornja Kovačica – Mali Grđevac). Neprijateljske su snage pružale vrlo slab otpor hrvatskim snagama, ali je neprekidno djelovanje zrakoplova JNA²³¹ otežalo proboj hrvatskih snaga. U popodnevnim satima hrvatske su snage oslobodile mjesto Mali Grđevac. U večernjim satima spojile su se s postrojbama 127. brigade na prometnici Mali Grđevac – Cremušina kod lovačke kuće u šumi Grahorine. Jedan dio pripadnika Specijalne jedinice policije Omega PU Bjelovar u poslijepodnevnim je satima nastavio djelovanje prometnicom Mali Grđevac – Bakračevo brdo (kota 161) – sjeverni dio sela Velika Barna. Oslobođeno je selo Mali Grđevac i uspostavljena kontrola na prometnicama Mali Grđevac – Gornja Kovačica – Veliki Grđevac i Mali Grđevac – Velika Barna – Grubišno Polje.²³²

Trećega dana neprijateljsko je zrakoplovstvo djelovalo na području Našica, Kutine i Slatine. Na području Slatine u bombardiranju zrakoplova JNA ubijene su dvije osobe, a pet ih je ranjeno. Na novogradiškom području neprijatelj je djelovao jakom strojničkom vatrom, a na virovitičkom području neprijatelj je djelovao minobacačkom paljbom na naselja Levinovac, Velika Babina Gora i Mala Babina Gora. Na području Grubišnog Polja neprijatelj je izvodio napade na Ivanovo Selo i Veliku Peratovicu, a oko podneva zrakoplovi JNA su raketirali Gornju Rašenicu. Pritom su ranili pet civila, ali i pogodili sanitetsko vozilo. Oko dva sata kasnije neprijatelj je raketirao objekte u Velikom Grđevcu. Istoga dana raketiran je i Daruvar, a neprijatelj je minobacačkim napadom na Šuplju Lipu ranio šest civila. U garešničkoj općini zrakoplovstvo JNA napalo je mjesto Hercegovac. Iz dnevnika nepoznatog člana Štaba TO Zapadna Slavonija vidljivo je kako su provedeni planovi s neprijateljske

²²⁹ A. MIJATOVIĆ, *Otkos-10*, str. 203.; *Raščlamba operacije „Otkos-10“*, GS OS RH, listopad 1997., knj. IV., str. 22.

²³⁰ Ivan PLASAJ, *Kako se oslobađala Bilogora?* (feljton), Bjelovarac, 15. 11. 2001.

²³¹ Zrakoplovstvo JNA, trećega je dana operacije *Otkos-10* raketiralo motel u Velikom Grđevcu, ubilo i ranilo više civila te nadlijetalo Daruvar, Grubišno Polje i Viroviticu.; vidi: A. MIJATOVIĆ, n. dj., str. 204-205.

²³² N. MARTINIĆ JERČIĆ, *Oslobodilačke operacije hrvatskih snaga u zapadnoj Slavoniji u jesen i zimu 1991./1992. godine*, str. 214.; *Raščlamba operacije „Otkos-10“*, n. dj., str. 22.

strane prema kojima se radilo na povlačenju srpskoga naroda s područja bilogorskog kraja i njihovoga povlačenja prema Bosni. Trećega se dana operacije u povlačenju s bilogorskog prostora našlo 800 traktora i drugih vozila.²³³ Debić i Delić navode kako je 2. studenoga 1991. godine *de facto* završila prva faza borbenih djelovanja hrvatskih snaga na sjeverozapadnom smjeru.²³⁴ Očito je kako su zrakoplovi JNA imali uistinu pojačano djelovanje trećega dana borbe u operaciji *Otkos-10*. Neprijateljske snage teško su mogle držati svoje položaje i užurbano su radile na povlačenju naroda, ali i vojnika na područje Bosne i Hercegovine. Može se pretpostaviti kako su zrakoplovi JNA zapravo pokušavali što je više moguće usporiti hrvatske snage u njihovom napadu na okupirana područja i omogućiti pregrupiranje neprijateljskih snaga te povlačenje određena dijela snaga i naroda na područje Bosne i Hercegovine.

Četvrtoga dana napada (3. studenoga 1991. godine²³⁵) hrvatskih snaga na sjeverozapadnom smjeru jedinice specijalne policije Omega PU Bjelovar u suradnji s drugom satnijom 57. samostalnog bataljuna vršile su pretres na područjima Velike Barne, Male Barne i Male Jasenovače. Prilikom pretresa te su snage pronašle nekoliko napuštenih bunkera i objekata u kojima su boravile neprijateljske snage. Zaposjedanjem prometnice između Virovitice i Grubišnog Polja te oslobađanjem sjeverozapadnog dijela Bilogore do spomenute komunikacije uspješno je završena prva etapa operacije *Otkos-10* na spomenutom smjeru. Hrvatske su snage na spomenutom smjeru izbile pet stotina metara istočno od prometnice između Virovitice i Grubišnog Polja.²³⁶ Očito je kako su četvrtoga dana na sjeverozapadnom smjeru napada hrvatskih snaga bunker, objekti i linije koje su držali neprijatelji bili napušteni. Neprijateljske snage to su područje organizirano napustile.

Posljednjega, petog dana (4. studenoga 1991. godine), hrvatske su snage (druga satnija 57. samostalnog bataljuna i Izvidničko-diverzantska satnija Operativne zone Bjelovar) na sjeverozapadnom smjeru radi nadzora oslobođenog područja uspostavile otporne točke u mjestima Gornja Kovačica, Zrinska, Mali Grđevac, Topolovica i Velika Barna. Neprijateljsko zrakoplovstvo petog dana je trideset puta prelijetalo Daruvar, a oko podneva izvelo paljbu na mjesta Rastovac i Lončaricu. Oko 14 sati zrakoplovi JNA su napali i mjesta Ivanovo Selo,

²³³ M. RUPIC (ur.), *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990. – 1995.* (Dokumenti – Knjiga 1.), str. 415.; A. MIJATOVIĆ, *Otkos-10*, str. 205-206.

²³⁴ I. DEBIĆ, A. DELIĆ, *OTKOS*, str. 103.

²³⁵ Dana 3. studenoga 1991. godine Zbor narodne garde postaje Hrvatska Vojska.

²³⁶ N. MARTINIĆ JERČIĆ, *Oslobodilačke operacije hrvatskih snaga u zapadnoj Slavoniji u jesen i zimu 1991./1992. godine*, str. 216.; *Raščlamba operacije „Otkos-10“*, GS OS RH, listopad 1997., knj. IV., str. 22.

Zdence i Sirač. Oružanih djelovanja hrvatskih snaga na sjeverozapadnom smjeru djelovanja toga dana nije bilo.²³⁷

Napadna djelovanja iz smjera jug

Na južnom smjeru borbeno napadnih djelovanja, prvoga dana (31. listopada 1991. godine), hrvatske su snage djelovale iz nekoliko pravaca. Glavnim pravcima napadnih djelovanja Grubišno Polje – Mala Peratovica – Velika Peratovica – i Grubišno Polje – Gornja Rašenica – Dapčevićki Brđani – Lončarica snage policije Grubišno Polje i glavnina snaga 57. samostalnog bataljuna Grubišno Polje napadale su neprijateljske položaje. Pomoć tim snagama pružao je ojačani oklopno-mehanizirani vod 105. brigade iz Bjelovara, ali i minobacač 120 mm, top T-12, laki lanser raketa 128 mm. Spomenuti je vod u svom sastavu imao dva tenka T-55 i dva oklopna transportera. Sve su spomenute postrojbe u popodnevnim satima prvoga dana napada na neprijateljske položaje probile certu neprijateljskih snaga i uspjele prodrijeti čak kilometar i pol u teritorij pod njihovom okupacijom. Nakon toga hrvatske su snage zauzele jednu od dominantnih kota u selu Gornja Rašenica. Na prometnom pravcu između Virovitice i Grubišnog Polja hrvatske su snage došle do ruba šume na 150 metara prije skretanja s glavne prometnice prema Velikoj Peratovici.²³⁸ Neprijateljske snage na području Grubišnog Polja prije početka operacije *Otkos-10* zauzele su dominantne položaje i organizirale obranu bunkerima, barikadama i minama.²³⁹ Spomenuto ukazuje na težinu zadatka koji su imale hrvatske snage na južnom smjeru djelovanja. Očito su pobunjeničke snage na prostoru Grubišnog Polja bile vrlo dobro organizirane, a sam grad im je bio od velike važnosti.

Na pomoćnom pravcu Grubišno Polje – Velika Barna snage 57. samostalnog bataljuna probile su se do raskrižja u mjestu Velika Barna. Ondje su se spojile sa snagama koje su napredovale iz smjera Velikog Grđevca. Time su bili stvoreni uvjeti za napadna djelovanja smjerom raskrižje Velika Barna – Veliko Brdo Barnjansko prema mjestu Mala Barna. Potporu je pružao top PZO koji je bio postavljen na kamionu. Kasnije poslijepodne hrvatske

²³⁷ A. MIJATOVIĆ, *Otkos-10*, str. 206-207.; *Raščlamba operacije „Otkos-10“*, n. dj., str. 22.

²³⁸ N. MARTINIĆ JERČIĆ, *Oslobodilačke operacije hrvatskih snaga u zapadnoj Slavoniji u jesen i zimu 1991./1992. godine*, str. 210.; *Raščlamba operacije „Otkos-10“*, n. dj., str. 24.

²³⁹ F. KOVAČEVIĆ, Đ. CRKVENAC, *Vojna operacija Otkos-10: Planiranje, izvođenje i rezultati*, str. 481.; *Raščlamba operacije „Otkos-10“*, n. dj., str. 24.

su snage zauzele Mesarski Brijeg. Time su ovladale prostorom u dubini od dva kilometra privremeno okupiranog područja. Drugim pomoćnim pravcem na južnom smjeru napada Ivanovo Selo – Treglava – Rastovac pripadnici 57. samostalnog bataljuna i Narodne zaštite uspjeli su brzim jutarnjim napadom zauzeti mjesta Treglava i Rastovac. Toga dana hrvatske su snage imale gubitak od dva poginula vojnika, a pet ih je bilo ranjeno.²⁴⁰ Odredi Narodne zaštite iz Grubišnog Polja bili su sastavljeni od ljudstva s područja Grubišnog Polja, Jasenovače, Grbavca, Gornje Rašenice, Donje Rašenice i Ivanovog Sela. Mijatović uz spomenute snage spominje 24. mješoviti artiljerijski divizijun 52. samostalnog bataljuna Daruvar koji je bio raspoređen na paljbenom položaju na području Šakanovca, tt 186 (Šuplja Lipa).²⁴¹ Očito je kako su hrvatske snage obavile velik i opsežan posao prvoga dana napada na neprijateljske linije na južnom smjeru te uspjele ovladati nekim vrlo važnim točkama.

Drugoga dana, 1. studenoga 1991. godine, na južnom smjeru napada hrvatske su snage s područja Grubišnog Polja naišle na neprijateljsku minobacačku i topničku paljbu. Hrvatske su snage napadale samo prednje snage neprijateljskih snaga tako da su se neprijatelji mogli s narodom povlačiti s okupiranog područja bez stradavanja civila koje su vodili sa sobom, za koje se može reći da su im služili kao živi štit.²⁴² Hrvatske snage od početka operacije *Otkos-10* ostavljale su slobodan koridor prema Papuku kako bi se neprijateljske snage mogle povlačiti u tom smjeru.²⁴³ Što se tiče povlačenja neprijateljskih snaga s Bilogore, Ivan Plasaj navodi kako mu je nejasno zašto su napuštali taj prostor te smatra da je to moglo biti zbog toga što su se njihovi zapovjednici bojali da će ih vlastiti ljudi osuditi, odnosno optužiti za poraz. Smatra kako su zato širili lažne informacije o napadu 20 000 ustaša koji navodno kolju sve pred sobom. Na taj su način na temelju netočne informacije stvorili određeni alibi pred svojim nadređenima.²⁴⁴ Mirko Crnogorac, jedan od svjedoka događaja u vrijeme operacije *Otkos-10*, navodi da je srpski narod stvarao paniku sam među sobom. Tvrdi kako nisu vidjeli nikakva ubojstva, ali su se o navodnim ubojstvima čule priče. Svjedokinja tih događaja, Nada Kovač, također svjedoči kako nitko nije bio ugrožen te kako su u vrijeme operacije svi širili laži osim Hrvatske televizije.²⁴⁵ Đuro Crkvenac svjedoči kako su Srbi koji nisu htjeli ići s pobunjenicima na to bili prisiljavani, čak i ubijani. Civili su služili kao živi štit prilikom

²⁴⁰ N. MARTINIĆ JERČIĆ, *Oslobodilačke operacije hrvatskih snaga u zapadnoj Slavoniji u jesen i zimu 1991./1992. godine*, str. 211.; *Raščlamba operacije „Otkos-10“*, n. dj., str. 24.

²⁴¹ A. MIJATOVIĆ, *Otkos-10*, str. 207.

²⁴² MARTINIĆ JERČIĆ, n. dj., str. 213.

²⁴³ Podatak dobiven u razgovoru s Antunom (Antom) Delićem 27. listopada 2017. godine.

²⁴⁴ Ivan PLASAJ, *Kako se oslobađala Bilogora?* (feljton), Bjelovarac, 15. 11. 2001.

²⁴⁵ *OTKOS 10 – Bilogorske istine (jesen 1991.) (1.)* (dokumentarni film), ur. Obrad Kosovac, 24. 9. 2007. (<https://www.youtube.com/watch?v=IVZ0gojRxaw>), datum i vrijeme posjeta: 20. 8. 2017. u 1 i 15 sati.

izvlačenja.²⁴⁶ Svjedočenje Srпкиnje koja je ostala na području Bilogore nakon povlačenja pobunjeničkih snaga, Milice Rekić, govori u prilog tome kako su se ljudi koji su ostali bojali hrvatskih snaga jer su se očito širile lažne priče o tome da će im Hrvati učiniti nešto loše.²⁴⁷ Antun (Ante) Delić navodi kako su povlačenja neprijatelja počela već prvoga dana operacije *Otkos-10* te kako se već tada moglo čuti njihovo povlačenje. Također navodi kako srpske civile nitko nije tjerao da napuste područje Bilogore te da su to radili samovoljno ili prema naredbi pobunjeničkih vojnih snaga. Prostor Bilogore napuštali su žene, djeca i nesposobni za vojna djelovanja. Uglavnom su bježali u Srbiju, ali ima i onih koji su bježali čak u Crnu Goru. Srpske civile koji su ostali na području Bilogore nitko nije dirao te su zbrinjavani. Zarobljene Srbe se vodilo u Bjelovar te to nije bilo u domeni Zapovjedništva obrane Grubišnog Polja. Također je važno spomenuti kako na Bilogori s hrvatske strane nije bilo nikakvih logora.²⁴⁸ Podatak o logorima govori u prilog tome da su neprijateljski vojnici zarobljavani i vođeni u Bjelovar, a da civile uistinu nitko nije dirao te su zbrinjavani iako su neprijateljske snage širile lažne informacije o tome kako hrvatske snage kolju sve pred sobom što nije istinito.

Što se tiče povlačenja neprijateljskih snaga, Ivan Plasaj navodi kako smatra da ima logike u njihovu povlačenju jer je zbog napredovanja hrvatskih tenkova postojala realna opasnost da neki dijelovi neprijateljskih snaga ostanu odsječeni. Odbacuje tezu o povlačenju neprijateljskih snaga kako bi se poslije Hrvatsku osuđivalo za protjerivanje srpskoga naroda s područja Bilogore. Također, neprijateljske snage činile su strašne zločine te je kod njih bio golem strah da će počinitelji tih zločina biti utvrđeni i kažnjeni.²⁴⁹

Pomoćnim pravcem na južnom smjeru napada kod mjesta Velika Barna Treća satnija i Izvidničko-diverzantski vod 57. samostalnog bataljuna ovladali su širim područjem spomenutog mjesta prema Brdu Barnjanskom i Maloj Barni. Neprijateljske snage su u povlačenju za sobom ostavile velike količine naoružanja i vojne opreme.²⁵⁰ U dubini neprijateljskih položaja 1. studenoga 1991. godine čulo se brujanje traktora i kamiona što je

²⁴⁶ *OTKOS 10 – Bilogorske istine (jesen 1991.) (4.)* (dokumentarni film), ur. Obrad Kosovac, 24. 9. 2007. (https://www.youtube.com/watch?v=llhBmr_t8m0), datum i vrijeme posjeta: 20. 8. 2017. u 1 i 40 sati.

²⁴⁷ *OTKOS 10 – Bilogorske istine (jesen 1991.) (4.)* (dokumentarni film), ur. Obrad Kosovac, 24. 9. 2007. (https://www.youtube.com/watch?v=llhBmr_t8m0), datum i vrijeme posjeta: 20. 8. 2017. u 1 i 40 sati.; *OTKOS 10 – Bilogorske istine (jesen 1991.) (5.)* (dokumentarni film), ur. Obrad Kosovac, 24. 9. 2007.

(<https://www.youtube.com/watch?v=8lmBAXRuxbY>), datum i vrijeme posjeta: 20. 8. 2017. u 1 i 50 sati.

²⁴⁸ Podatci dobiveni u razgovoru s Antunom (Antom) Delićem 27. listopada 2017. godine.; Antun (Ante) Delić osobno mi je u razgovoru posvjedočio kako zna primjere ljudi koji su bježali u Crnu Goru, kao i da su civili dovođeni na zbrinjavanje u Grubišno Polje.

²⁴⁹ Ivan PLASAJ, *Kako se oslobađala Bilogora?* (feljton), Bjelovarac, 15. 11. 2001.

²⁵⁰ N. MARTINIĆ JERČIĆ, *Oslobodilačke operacije hrvatskih snaga u zapadnoj Slavoniji u jesen i zimu 1991./1992. godine*, str. 213.

ukazivalo na paniku u neprijateljskim redovima prilikom njihovog povlačenja.²⁵¹ *Bilogorski odred* TO i srpsko stanovništvo su prema zapovijedi za evakuaciju koje je izdao Općinski štab TO napustili bilogorski kraj i sa 600 do 800 vozila otišli na područje Bosne. Dio njih ostao je u BiH, a dio naselio kuće Hrvata prognanih iz Baranje.²⁵² Možemo pretpostaviti kako su neprijateljske snage provodile ubrzano povlačenje s okupiranog područja te je iz tih razloga iza njih ostala velika količina vojne opreme i naoružanja.

Drugoga dana snage 57. samostalnog bataljuna provele su vrijeme, osim napadajući neprijatelja, razminiravajući teren od neprijateljskih mina, izvlačeći prvoga dana onesposobljeni oklopni transporter. Neprijateljske snage zaustavile su hrvatske snage na pomoćnom smjeru Ivanovo Selo – Rastovac – Treglava. Dobiveno vrijeme neprijateljske su snage iskoristile za povlačenje u smjeru Papuka.²⁵³

Trećega dana, 2. studenoga 1991. godine, na južnom smjeru napadnih djelovanja hrvatske su snage 57. samostalnog bataljuna i policije iz Grubišnog Polja napadale pravcem Grubišno Polje – Mala Peratovica. Do 12 sati trećega dana hrvatske su snage zauzele raskrižje putova Grubišno Polje – Virovitica – Velika Peratovica. Nedaleko od spomenutog mjesta snage su se spojile s postrojbama koje su napredovale iz pravca Grubišno Polje – Dapčevićki Brđani. Spajanje se dogodilo na mostu preko potoka u Velikoj Peratovici. Oklopno-mehanizirani vod 105. brigade imao je manjak manevarskog prostora te je potom izvučen s pravca napada. Nakon toga pružao je potporu postrojbama na dva pravca napada. Istoga dana po hrvatskim je položajima djelovalo zrakoplovstvo JNA. Time su hrvatske snage zaustavljene u daljnjem prodoru na okupirani teritorij. U zrakoplovnim napadima ranjena su četiri pripadnika hrvatskih snaga. Na pomoćnom su pravcu snage Treće satnije i Izvidničko-diverzantski vod 57. samostalnog bataljuna iz smjera Velike Barne ušle u zaselak Veliko Barnjansko Brdo i mjesto Malu Jasenaču.²⁵⁴ Trećega dana hrvatske su snage uspjele zarobiti nekoliko civila koji su iz smjera Grubišnog Polja htjele uspostaviti vezu s neprijateljskim snagama. Istoga je dana zrakoplovstvo JNA raketiralo i bombardiralo središte mjesta Hercegovac zapadno od Velikih Zdenaca.²⁵⁵ Iz navedenoga je očito kako su hrvatske snage

²⁵¹ F. KOVAČEVIĆ, Đ. CRKVENAC, *Vojna operacija Otkos-10: Planiranje, izvođenje i rezultati*, str. 482.; *Raščlamba operacije „Otkos-10“*, GS OS RH, listopad 1997., knj. IV., str. 24.

²⁵² J. RAGUŽ, *Ustrojavanje i raspad Teritorijalne obrane Srpske autonomne oblasti (SAO) Zapadne Slavonije 1991. godine*, str. 189-190.

²⁵³ A. MIJATOVIĆ, *Otkos-10*, str. 208.; *Raščlamba operacije „Otkos-10“*, n. dj., str. 25.

²⁵⁴ N. MARTINIĆ JERČIĆ, *Oslobodilačke operacije hrvatskih snaga u zapadnoj Slavoniji u jesen i zimu 1991./1992. godine*, str. 213.; *Raščlamba operacije „Otkos-10“*, n. dj., str. 25.

²⁵⁵ A. MIJATOVIĆ, n. dj., str. 209.; *Raščlamba operacije „Otkos-10“*, n. dj., str. 25.

imale problema sa zrakoplovstvom JNA koje ih je uspjelo zaustaviti u daljnjem prodoru na okupirani teritorij. Može se pretpostaviti da su zrakoplovne snage JNA „kupile“ dodatno vrijeme neprijateljskim snagama za pregrupiranje i povlačenje s okupiranog teritorija zajedno sa civilima.

Na južnom smjeru četvrtoga dana napada hrvatskih snaga (3. studenoga 1991. godine), postrojbe 57. samostalnog bataljuna napredovale su pravcem Grubišno Polje – Mala Peratovica – Velika Peratovica. U Velikoj Peratovici te su se postrojbe spojile sa snagama Prve satnije te postrojbama 127. brigade iz Virovitice. Prva satnija 57. samostalnog bataljuna napredovala je iz pravca Grubišnog Polja prema mjestu Dapčevićki Brđani. Te su se postrojbe na mostu u spomenutom mjestu spojile s postrojbama 127. brigade iz Virovitice.²⁵⁶

Petoga, posljednjeg dana (4. studenoga 1991. godine) akcije, snage Prve satnije 57. samostalnog bataljuna ZNG-a Grubišno Polje u suradnji s dijelovima 52. samostalnog bataljuna Daruvar i policijskom desetinom iz Grubišnog Polja djelovale su smjerovima Rastovac – Munije – Velika Maslenjača i Rastovac – Munije – Turčević Polje – Dijakovac. Hrvatske su snage vodile borbe za zaostalim neprijateljskim snagama, a popodne istog dana ušle su u Turčević Polje. Ondje su zauzele neprijateljsko zapovjedno mjesto, zarobile znatnu količinu neprijateljskog naoružanja, a u školi u istom mjestu našle su ubijene civile i među njima jednog preživjelog Hrvata. Snage su ubrzo uspostavile liniju obrane na položajima Munije, tt 189 – Turčević Polje, tt 203 – Dijakovac²⁵⁷ (prema rijeci Ilovi). Tim je potezom konačno potpuno oslobođena općina Grubišno Polje.²⁵⁸

Napadna djelovanja iz smjera sjever

Borbena napadna djelovanja na sjevernom smjeru provođena su s područja Virovitice. Prvog dana, 31. listopada 1991. godine, na tom su smjeru postrojbe 127. brigade iz Virovitice, dragovoljačka satnija 117. brigade iz Koprivnice i policijske snage iz Virovitice napadale neprijateljske položaje iz tri pravca. Snage su imale podršku 19. mješovitoga

²⁵⁶ N. MARTINIĆ JERČIĆ, *Oslobodilačke operacije hrvatskih snaga u zapadnoj Slavoniji u jesen i zimu 1991./1992. godine*, str. 216.; *Raščlamba operacije „Otkos-10“*, GS OS RH, listopad 1997., knj. IV., str. 26.

²⁵⁷ U Raščlambi operacije Otkos-10 spominje se kako su hrvatske snage dostigle crtu Munije, tt 189 – Turčević Polje, tt 203 – Dijakovac – Popovac, tt 150 – Krivaja.; vidi: *Raščlamba operacije „Otkos-10“*, n. dj., str. 32.

²⁵⁸ A. MIJATOVIĆ, *Otkos-10*, str. 209.; N. MARTINIĆ JERČIĆ, n. dj., str. 217.; *Raščlamba operacije „Otkos-10“*, n. dj., str. 26.

protuoklopnog artiljerijskog divizijuna. Glavni pravac napada hrvatskih snaga bio je Virovitica – Lončarica. Njime je neprijateljske položaje napadala „A“ satnija 127. brigade iz Virovitice. Satnija je bila ojačana borbenim oklopnim vozilima s protuzrakoplovnim topovima 20 mm i „maljutkama“²⁵⁹. Postrojbe 127. brigade, dragovoljačka satnija 117. brigade i policijske snage iz Virovitice su napadale neprijateljske položaje na dva pomoćna pravca: Vukosavljevica – Brzaja – Sibenik i Špišić Bukovica – poligon JNA Gakovo – Topolovica. Postrojba jačine satnije 127. brigade blokirala je poligon JNA Gakovo iz sjeveroistočnog smjera. Dijelovi 127. brigade bili su raspoređeni kao pričuvne snage iza prvog ešalona, dok su drugi dijelovi vodili aktivnu obranu nekoliko mjesta (Jasenaš, Mala Babina Gora, Velika Babina Gora, Levinovac i Mala Klisa). Brigadna topnička potpora, minobacači 120 mm te višecijevni bacač raketa bili su raspoređeni na Ribnjacima. Snage postrojbe 19. mješovitoga protuoklopnog artiljerijskog divizijuna svoje su vojnike s vojnom opremom i naoružanjem rasporedile u mjestima Vukosavljevica, Golo Brdo, Milanovac i Glinište ispred mjesta Jasenaš.²⁶⁰ Iz navedenoga je očito kako su glavne snage na sjevernom smjeru napada hrvatskih snaga na neprijateljske položaje činile postrojbe 127. brigade iz Virovitice.

Prvoga su dana neprijateljske snage pružale žestok otpor hrvatskim snagama na sjevernom smjeru napada. Hrvatske snage na tom su smjeru sporo napredovale, a u svim smjerovima morala je intervenirati inženjerija zbog miniranja od strane neprijatelja.²⁶¹ Ivan Plasaj navodi podatak kako su neprijateljske snage u operaciji *Otkos-10* minirale najkritičniji dio prometnice između Virovitice i Lončarice koji je prilikom izgradnje bio vrlo teško stabiliziran. Namjera neprijatelja bilo je trajno onesposobljavanje navedene prometnice. Hrvatske snage u roku 20 dana uspješno su u potpunosti popravile minirani dio ceste.²⁶² Neprijateljska linija probijena je tek potkraj dana na prilazima mjestu Sibenik. Eventualni daljnji napredak ovisio je o snagama koje su napredovale na desnom krilu mjesta Zrinska – Bujan. Zapovjedništvo 127. brigade zapovjedilo je zapovjedniku Treće satnije Prvoga bataljuna Zvonku Smudiću Dedi da zaustavi snage i osigura dostignute položaje kako bi se uspostavila veza sa snagama koje su djelovale na desnom krilu. Prvoga dana na sjevernom

²⁵⁹ „Maljutka“ je sovjetska protuoklopna raketa koja je namijenjena za uporabu pješačkih postrojbi.

²⁶⁰ N. MARTINIĆ JERČIĆ, *Oslobodilačke operacije hrvatskih snaga u zapadnoj Slavoniji u jesen i zimu 1991./1992. godine*, str. 208.; *Raščlamba operacije „Otkos-10“*, GS OS RH, listopad 1997., knj. IV., str. 27.

²⁶¹ A. MIJATOVIĆ, *Otkos-10*, str. 211.; *Raščlamba operacije „Otkos-10“*, n. dj., str. 27.

²⁶² Ivan PLASAJ, *Kako se oslobađala Bilogora?* (feljton), Bjelovarac, 8. 11. 2001.

smjeru napada poginula su dva pripadnika hrvatskih snaga, a više ih je ranjeno.²⁶³ Očito je kako su hrvatske snage prvoga dana na sjevernom smjeru napada na neprijateljske linije naišle na žestok otpor. Neprijateljske snage bile su jako dobro utvrđene i miniranjem su ostvarile dodatne poteškoće hrvatskim snagama koje su sporo napredovale, ne samo zbog žestokog otpora, već i zbog potrebe za korištenjem inženjerije kako bi se olakšao napredak prema neprijateljskim položajima na okupiranom prostoru.

Drugi dan, 1. studeni 1991. godine, na sjevernom smjeru djelovanja hrvatskih snaga postrojbe 127. brigade iz Virovitice, satnija iz Koprivnice i policijske snage iz Virovitice izvršili su pregrupiranje svojih snaga, ali i uklanjali minske i druge prepreke na smjeru napada. Po hrvatskim snagama neprekidno je djelovalo zrakoplovstvo JNA, ali su one ipak uspjele ovladati širim područjem Sibenika. Spomenute se snage nisu uspjele spojiti sa snagama koje su napadale neprijateljske položaje sjeverozapadnim pravcem, odnosno desnim krilom u odnosu na sjeverne snage.²⁶⁴

Trećega dana, 2. studenoga 1991. godine, hrvatske su snage sa sjevera napadale neprijateljske položaje svim zadanim smjerovima. Uspostavile su vezu u smjeru Sibenika i Malog Grđevca, a napadne akcije su bile usmjerene i prema istoku radi čišćenja Cremušine i Topolovice. Neprijateljski otpor toga je dana bio vrlo slab. Satnija 127. brigade bila je ojačana s tri tenka i sigurno je napredovala glavnim smjerom napada Virovitica – Lončarica. Istovremeno su hrvatske snage istočno od glavnog pravca djelovale na neprijateljske položaje. Zrakoplovstvo JNA toga je dana ponovno djelovalo borbena prema hrvatskim snagama.²⁶⁵

Četvrti dan, 3. studeni 1991. godine, postrojbe 127. brigade iz Virovitice s pridodanim su postrojbama sjevernim smjerom napada na svom pomoćnom pravcu uspjele zauzeti poligon JNA u Gakovu i Veliku Peratovicu. Na prilazima Velikoj Peratovici iz smjera Male Peratovice spojile su se s postrojbama 57. samostalnog bataljuna. Glavni pravac napada hrvatskih snaga bio je prometnica Virovitica – Grubišno Polje. Ondje su snage 127. brigade zauzele Lončaricu, Veliku Dapčevicu i Malu Dapčevicu. Na prilazu mjestu Dapčevički Brđani spojili su se s postrojbama 57. samostalnog bataljuna. Time su njihova borbena

²⁶³ A. MIJATOVIĆ, *Otkos-10*, str. 211.; *Raščlamba operacije „Otkos-10“*, GS OS RH, listopad 1997., knj. IV., str. 27.

²⁶⁴ N. MARTINIĆ JERČIĆ, *Oslobodilačke operacije hrvatskih snaga u zapadnoj Slavoniji u jesen i zimu 1991./1992. godine*, str. 212.; *Raščlamba operacije „Otkos-10“*, n. dj., str. 27.

²⁶⁵ A. MIJATOVIĆ, n. dj., str. 214.; *Raščlamba operacije „Otkos-10“*, n. dj., str. 28.

napadna djelovanja u operaciji *Otkos-10* u potpunosti završila.²⁶⁶ Prometnica između Virovitice i Grubišnog Polja 3. studenoga 1991. godine stavljena je pod nadzor hrvatskih snaga nakon gotovo puna tri mjeseca neprijateljskog nadzora.²⁶⁷ U Raščlambi operacije *Otkos-10* navodi se podatak kako su 3. studenoga 1991. godine hrvatske snage, osim navedenih, zauzele Sibenik, Cremušinu i Topolovicu.²⁶⁸ Snage 127. brigade iz Virovitice četvrtog su dana operacije *Otkos-10* u potpunosti izvršile svoj zadatak.

Petog i završnog dana operacije *Otkos-10* (4. studenoga 1991. godine), snage 57. samostalnog bataljuna u suradnji sa snagama 52. samostalnog bataljuna Daruvar i desetine policije koje su napredovale dvama smjerovima (Rastovac – Munije – Velika Maslenjača i Rastovac – Munije – Dijakovac) u popodnevnim su satima ušle u mjesto Turčević Polje. U Turčević Polju spomenute su snage zauzele neprijateljsko zapovjedno mjesto i ubrzo uspostavile obrambene položaje.²⁶⁹ Peti dan operacije *Otkos-10* ustvari je bio kraj prve faze operacije hrvatskih snaga.

4. Plan produžetka operacije i mirovne konferencije

Načelnik stožera Operativne zone Bjelovar pukovnik Ivan Plasaj je, nakon dostizanja crte uz rijeku Ilovu, htio iskoristiti to što su hrvatske snage dobro i uspješno napredovale na okupirano područje i nastaviti s borbenim djelovanjem i zauzimanjem teritorija do prometnice Bastaji – Đulovac. Time je htio izvršiti drugu fazu operacije *Otkos-10*. Ubrzo je predložio zapovjedniku operacije pukovniku Franji Kovačeviću da okupi snage, odnosno oformi odred koji bi izvršio spomenuto napadno djelovanje na neprijateljske položaje na okupiranom teritoriju. Međutim, u to vrijeme pukovnik Franjo Kovačević nije raspolagao snagama koje bi to izvele. Zapovjedništvo Operativne zone Bjelovar sve je snage u to vrijeme angažirala u borbama, tako da nije imalo pričuvnih snaga koje bi bile dostatne za drugu fazu operacije *Otkos-10*. Tijekom same operacije došlo je do odluke da se od pripadnika Štaba TO sektora sjever u Bjelovaru formira 55. samostalni bataljun Bjelovar. U spomenuti samostalni bataljun ušle su i neke druge snage s područja Bjelovara. Na spomenuti se način došlo do potrebnih

²⁶⁶ N. MARTINIĆ JERČIĆ, *Oslobodilačke operacije hrvatskih snaga u zapadnoj Slavoniji u jesen i zimu 1991./1992. godine*, str. 216.

²⁶⁷ I. DEBIĆ, A. DELIĆ, *OTKOS*, str. 103.

²⁶⁸ *Raščlamba operacije „Otkos-10“*, GS OS RH, listopad 1997., knj. IV., str. 28.

²⁶⁹ A. MIJATOVIĆ, *Otkos-10*, str. 215.

svježih snaga.²⁷⁰ Ivan Plasaj navodi podatak kao je 55. samostalni bataljun Bjelovar formiran 31. listopada 1991. godine te kako je on imao 350 ljudi, a 250 ih se trebalo pozvati iz pričuve. Bojna je formirana 2. studenoga 1991. godine, dakle, u tijeku operacije *Otkos-10*. Ubrzo je stavljena na raspolaganje pukovniku Franji Kovačeviću.²⁷¹ Očito je kako su sve snage na terenu u vrijeme operacije *Otkos-10* aktivno sudjelovale te se nikoga nije štedjelo. Pričuvne snage nisu postojale što bi u slučaju manjka ljudi na terenu bio potencijalno velik problem za hrvatske snage, ali ipak do toga nije došlo pošto je prva faza operacije *Otkos-10* uspješno privedena kraju.

U Haagu je na Mirovnoj konferenciji o Jugoslaviji 5. studenoga 1991. godine potpisan dogovor o prekidu svih borbenih djelovanja. U skladu sa spomenutim dogovorom načelnik GS OS RH general Anton Tus izdao je zapovijed o prekidu vatre u 17 sati istoga dana. Spomenuti je dogovor onemogućio produžetak izvođenja druge faze oslobodilačke akcije pod radnim nazivom „Ledina“. Time je u planu bilo odsijecanje neprijateljskih napada u smjerovima Virovitica – Jasenaš – Đulovac te Turčević Polje – Bastajski Brđani – Veliki Bastaji.²⁷² U skladu sa zapovijedi koju je izdao general Anton Tus, zapovjednik Operativne zone Bjelovar pukovnik Miroslav Jerzečić istoga je dana izdao zapovijed u kojoj zapovijeda da se postigne apsolutni prekid vatre u skladu s prethodnom zapovijedi, ali i da se prekid vatre strogo poštuje te da se ne izazivaju nikakvi incidenti. Također je zapovjedbno da se u slučaju neprijateljske vatre najžešće odgovori. Međutim, neprijateljska strana dogovora se nije pridržavala te je pokušavala diverzantskim akcijama postići određene uspjehe.²⁷³ Istoga dana, 4. studenoga 1991. godine, Narodna skupština Srbije donijela je deklaraciju u kojoj je tražila da se zaustavi „genocidno djelovanje Hrvatske“ u mjestima na Bilogori. Dan poslije u Zagrebu je održana konferencija za tisak Promatračke misije Europske zajednice (EZ) na kojoj je navedeno kako će promatrači EZ obići područja koja se spominje kao mjesta „genocidnih djelovanja“. Nitko nije javnosti obznanio da je to rečeno zbog srpske deklaracije. Dana 6. studenoga 1991. godine promatrači EZ posjetili su spomenuta područja, a prema

²⁷⁰ N. MARTINIĆ JERČIĆ, *Oslobodilačke operacije hrvatskih snaga u zapadnoj Slavoniji u jesen i zimu 1991./1992. godine*, str. 218.; Ivan Plasaj u svom feljtonu napominje kako je predložio pukovniku Franji Kovačeviću da osnuje goneći odred koji bi produžio za neprijateljem, ali snage za takvo što nije bilo. Naime, u operaciju se krenulo bez pričuve.; vidi: Ivan PLASAJ, *Kako se oslobađala Bilogora?* (feljton), Bjelovarac, 15. 11. 2001.

²⁷¹ Ivan PLASAJ, *Kako se oslobađala Bilogora?* (feljton), Bjelovarac, 15. 11. 2001.

²⁷² A. MIJATOVIĆ, *Otkos-10*, str. 215. U razgovoru s Antunom (Antom) Delićem 27. listopada 2017. godine dobio sam potvrdu podatka da je „Ledina“ naziv za drugu fazu operacije *Otkos-10*.

²⁷³ I. DEBIĆ, A. DELIĆ, *OTKOS*, str. 106.

njihovom izvještaju jasno je vidljivo da na tim područjima nije počinjen nikakav zločin nad Srbima.²⁷⁴

Zapovjedništvo Operativne zone Bjelovar 2. studenoga 1991.²⁷⁵ godine izdalo je zapovijed za angažiranje dvije satnije 55. samostalnog bataljuna. Pouzdanih podataka o satnijama do 5. studenoga nema, ali toga su se dana sigurno pojavile na području Grubišnog Polja. Druga satnija 55. samostalnog bataljuna istoga je dana dobila zadatak osiguranja oslobođenog teritorija, točnije mjesta Gornja Kovačica, Mali Grđevac, Topolovica, Cremušina i Sibenik. Na osiguranju šireg bilogorskog područja sudjelovale su i snage Izvidničko-diverzantske satnije Operativne zone Bjelovar, 127. brigada iz Virovitice te 57. samostalni bataljun iz Grubišnog Polja. Dan poslije novoformljene snage 55. samostalnog bataljuna dobile su zadatak učvršćenja linije obrane Ivanovo Selo – Munije – Turčević Polje – Dijakovac s ciljem slanja dijela snaga na odmor. Zapovjedno mjesto postrojbe nalazilo se u Ivanovu Selu. Ubrzo su spomenute snage dobile zadatak nastavka napada neprijateljskih linija pravcem Turčević Polje – Bastajski Brđani – Veliki Bastaji. Idućeg dana, 7. studenoga 1991. godine 55. samostalni bataljun je dobio određena pojačanja te je od toga dana imao četiri satnije. Dana 8. studenoga 1991. godine neprijateljske su snage terorizirale stanovnike u mjestu Mali Miletinac te su stanovnici prebjegli u Dijakovac koji je bio pod kontrolom hrvatskih snaga. U noći s 8. na 9. studenoga 1991. godine neprijateljske su snage napravile zasjedu 127. brigadi. Ušli su im iza leđa između mjesta Ramovac i Gornjih Cjepidlaka te mjesta Kravljak i Mala Klisa. Iz smjera Velike Klise krenuo je napad diverzantskih srpskih postrojbi prema snagama 127. brigade koji su bili prisiljeni povući se i tako su upali u postavljenu zasjedu te je tom prilikom poginulo sedam njezinih pripadnika, a više ih je ranjeno. Neprijateljske postrojbe imale su za cilj osvajanje kote Kosinj. Druge postrojbe 127. brigade uspjele su ubrzo izvući ostatak snaga iste brigade, a do 10. studenoga 1991. godine vratile su crtu bojišnice na položaje prije spomenutih događaja.²⁷⁶ To govori u prilog tome da su hrvatske snage u spomenuto vrijeme očito bile već dosta dobro organizirane i brojčano nadmoćne nad neprijateljskim snagama, demoraliziranim zbog povlačenja vlastitih snaga

²⁷⁴ P. BAŠIĆ, I. MIŠKULIN, *Grubišnopoljska kronika 1990. – 1991. (II. dio)*, str. 489-490.

²⁷⁵ Istoga dana počelo je pregrupiranje hrvatskih snaga i uvođenje svježih snaga među pripadnicima 57. samostalnog bataljuna Grubišno Polje. Popis svježih snaga koje su pristupile istome do stupanja na snagu Sarajevskog sporazuma 3. siječnja 1992. godine nalazi se u knjizi Debića i Delića.; vidi: I. DEBIĆ, A. DELIĆ, *OTKOS*, str. 109.

²⁷⁶ N. MARTINIĆ JERČIĆ, *Oslobodilačke operacije hrvatskih snaga u zapadnoj Slavoniji u jesen i zimu 1991./1992. godine*, str. 218-221.

prema južnom dijelu zapadne Slavonije, a poslije prema Bosni i Hercegovini i Srbiji (Beogradu).

5. Događaji nakon 10. listopada 1991. godine i provedba druge faze operacije

Dana 10. studenoga 1991. godine, pomoćnik za sigurnost zapovjednika pukovnika Franje Kovačevića, Ivica Debić izvještava trojicu zapovjednika o odmetničko-terorističkim grupama koje planiraju i izvode diverzantske napade po snagama ZNG-a, MUP-a, Odreda narodne zaštite, ali i stanovništvu. Napominje kako su dvije diverzantske skupine locirane na potezu Đulovac – Koreničani, ali i pretpostavlja kako one nisu jedine. Bilo je potrebno poduzeti mjere protiv njih.²⁷⁷ Iz ovoga je jasno kako je nakon provedbe prve faze operacije Otkos-10 ipak ostalo nešto neprijateljskih snaga protiv kojih je trebalo poduzeti određene mjere kako bi se očistio i osigurao sav prethodno okupirani teren te kako bi ga se moglo početi vraćati u normalan život.

Druga faza operacije *Otkos-10* provedena je 11. i 12. studenoga 1991. godine. Prva satnija i vod 3. satnije 55. samostalnog bataljuna iz Bjelovara za zadatak su imale napad pravcem Munije – Veliki Miletinac. Odatle su trebale nastaviti prema Bastajskim Brđanima i zaseoku Rekići. Druga satnija 55. samostalnog bataljuna u suradnji s Izvidničko-diverzantskom satnijom Operativne zone Bjelovar trebala je uz pratnju dvaju tenkova T-55 napasti neprijatelja pravcem Dijakovac – Mali Miletinac, a nakon toga produžiti prema Bastajskim Brđanima. Druga satnija 55. samostalnog bataljuna i Izvidničko-diverzantska satnija Operativne zone Bjelovar oslobodile su prvoga dana Mali Miletinac i uz potporu minobacača i tenkova krenule prema Bastajskim Brđima. Tenkovi nisu bili od osobite pomoći zbog nepreglednog terena. Na ulasku u šumu na prometnici Mali Miletinac – Bastajski Brđani zaustavljeno je napredovanje hrvatskih snaga. Neprijateljske snage bile su dobro utvrđene i osigurane minama te hrvatske snage nisu uspjele probiti njihovu liniju. Toga dana hrvatske su snage pretrpjele gubitak jednog vojnika. Prva satnija 55. samostalnog bataljuna prvoga je dana bez poteškoća osvojila Veliki Miletinac, ali su zaustavljeni u daljnjem napredovanju na ulasku u Bastajske Brđane kod groblja. Neprijateljske snage prvoga su dana u pomoć pozvale zrakoplovstvo JNA koje je djelovalo po hrvatskim naseljima i položajima, a zatražile su i

²⁷⁷ I. DEBIĆ, A. DELIĆ, *OTKOS*, str. 107.

pomoć u ljudstvu. Idućeg dana, 12. studenoga 1991. godine, Prva satnija 57. samostalnog bataljuna Grubišno Polje došla je u pomoć hrvatskim snagama koje su dan prije zaustavljene na ulasku u šumu blizu Bastajskih Brđana. Snagama koje su zaustavljene kod groblja u Bastajskim Brđanima u pomoć je pristigao izvidnički vod 57. samostalnog bataljuna Grubišno Polje. Sve snage koje su sudjelovale prvoga dana, kao i pridošla pomoć, uz pomoć minobacača i tenkova toga su dana uspješno probile neprijateljske položaje. Bastajski Brđani i zaselak Rekići oslobođeni su toga dana, a pod nadzorom hrvatskih snaga našla se i prometnica između Daruvara i Đulovca. Obrana srpskih snaga povukla se na područje Koreničana. Zrakoplovstvo JNA pomagalo je neprijatelju, ali je pogodilo i Veliku Klisu koja je bila pod njihovim nadzorom. To je imalo negativan utjecaj na neprijateljske snage. Dana 13. studenoga 1991. godine neprijateljske snage su izvele protunapad na Bastajske Brđane. Hrvatske su snage pretrpjele gubitak od osam pripadnika i više ranjenih, ali su uspjele obraniti mjesto. Idućeg mjeseca (5. prosinca 1991. godine)²⁷⁸ neprijateljske snage predvođene tzv. Belim orlovima²⁷⁹ pokušale su ponovo osvojiti Bastajske Brđane, ali nisu uspjeli. Hrvatske su snage toga dana izgubile dva pripadnika, a neprijateljske više desetaka.²⁸⁰ U razgovoru s Antunom (Antom) Delićem dobio sam podatak kako bi se operacija *Otkos-10* trebala prostorno ograničiti maksimalno do Bastaja te da se sve dalje od Bastaja ne bi trebalo „gurati“ pod operaciju *Otkos-10*.²⁸¹ Ivan Plasaj napominje kako operacija nije u potpunosti izvedena te kako je cilj bio otići još kilometar i pol do četiri kilometra dalje od dostignute linije.²⁸² Može se zaključiti kako su hrvatske snage imale određenih poteškoća pri osvajanju Bastajskih Brđana, ali su ipak uspjele osvojiti mjesto. Neprijateljske snage su se našle u teškom položaju te su bile prisiljene tražiti pomoć zrakoplovstva JNA i pomoć u ljudstvu što je dokaz da su bili svjesni kako bez adekvatne pomoći nemaju prevelike šanse zadržati svoje položaje i zadržati

²⁷⁸ Debić i Delić u svome djelu navode podatak kako je druga faza operacije *Otkos-10* počela 5. prosinca 1991. godine. Navode kako su u toj fazi operacije djelovale iste snage kao i u prvoj fazi operacije uz dodatak 55. samostalnog bataljuna ZNG-a Bjelovar, postrojbi Podravske Slatine te puni udio 52. samostalnog bataljuna ZNG-a Daruvar. Također navode kako su nakon spomenutog datuma uslijedile desetodnevne borbe u kojima su hrvatske snage realizirale sve svoje zadaće.; vidi: I. DEBIĆ, A. DELIĆ, *OTKOS*, str. 107.

²⁷⁹ Paravojne dobrovoljačke postrojbe tzv. Beli orlovi i Dušan Silni Srpske narodne obnove Mirka Jovića na prostore Hrvatske došli su iz Srbije i Bosne. U okolici Daruvara nalazili su se pripadnici četničkih dobrovoljaca Srpske radikalne stranke Vojislava Šešelja.; vidi: J. RAGUŽ, *Ustrojavanje i raspad Teritorijalne obrane Srpske autonomne oblasti (SAO) Zapadne Slavonije 1991. godine*, str. 188-189.; Natko MARTINIĆ JERČIĆ, *Operacija Papuk-91 (Oslobađanje širega papučkog područja u jesen i zimu 1991./1992. godine)*, Radovi Zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru, HAZU, sv. 8, Bjelovar, 2014., str. 48.

²⁸⁰ N. MARTINIĆ JERČIĆ, *Oslobodilačke operacije hrvatskih snaga u zapadnoj Slavoniji u jesen i zimu 1991./1992. godine*, str. 221-224.

²⁸¹ Podatak dobiven u razgovoru s Antunom (Antom) Delićem 27. listopada 2017. godine.

²⁸² Ivan PLASAJ, *Kako se oslobađala Bilogora?* (feljton), Bjelovarac, 22. 11. 2001.; Kovačević i Crkvenac također spominju kako operacije nije u potpunosti izvršena.; vidi: F. KOVAČEVIĆ, Đ. CRKVENAC, *Vojna operacija Otkos-10: Planiranje, izvođenje i rezultati*, str. 486.

Bastajske Brđane pod svojim nadzorom. Neprijateljskim je snagama mjesto Bastajski Brđani očito bilo od velike važnosti s obzirom na činjenicu da su ga čvrsto branile, a u studenom i prosincu dva su ga puta pokušale ponovno osvojiti, što im u konačnici nije pošlo za rukom. Loš utjecaj na neprijateljske snage odigrala je i činjenica da je zrakoplovstvo JNA zabunom pogodilo jedan od njihovih položaja, ali i to da su se vojnici povlačili s civilima sa zadanih položaja.

6. Hrvatske postrojbe u operaciji i omjer sukobljenih snaga

Prije je spomenuto da su hrvatske snage u operaciji *Otkos-10* brojale 2847 pripadnika. Te snage bile su sastavljene od sljedećih postrojbi: 127. brigada iz Virovitice, 57. samostalni bataljun ZNG-a Grubišno Polje, dijelovi 52. samostalnog bataljuna Daruvar, Specijalna jedinica policije Omega PU Bjelovar, Izvidničko-diverzantska satnija Operativne zone Bjelovar, dragovoljačka satnija Koprivnica, Samostalni vod Veliko Trojstvo, snage Policijske postaje Virovitica, snage Policijske postaje Grubišno Polje, snage Policijske postaje Veliki Grđevac, oklopno-mehanizirani vod 105. brigade Bjelovar, 19. mješoviti protuoklopni artiljerijski divizijun Virovitica, 24. mješoviti artiljerijski divizijun Daruvar, 34. inženjerijska satnija Čakovec Operativne zone Bjelovar, Odredi Narodne zaštite iz bilogorskog kraja. Navedene postrojbe bile su pod Zapovjedništvom obrane Grubišnog Polja.²⁸³ S područja općine Grubišno Polje u raznim postrojbama ili jedinicama policije bilo je angažirano više od 1800 ljudi.²⁸⁴

Neprijateljske snage imale su vrlo vjerojatno između 1700 i 1750 pripadnika u svojim redovima. To ukazuje na to da su hrvatske snage imale omjer 1,6:1 u svoju korist. Hrvatske snage imale su na raspolaganju dvanaest tenkova, oklopnih transportera i borbenih oklopnih vozila, ali i osamnaest topova te dvadeset minobacača. Neprijateljske snage na raspolaganju su imale oko osam tenkova, oklopnih transportera i borbenih oklopnih vozila (BOV). Spomenuto ukazuje na omjer 1,7:1 u korist hrvatskih snaga. Hrvatske su snage na raspolaganju imale osamnaest topničkih oružja, a neprijateljske snage deset što ukazuje na omjer 1,8:1 u korist hrvatskih snaga. Hrvatske su snage imale i dvadeset minobacača 120 mm,

²⁸³ Detaljniji popis brigada i postrojbi koje su sudjelovale u operaciji *Otkos-10*, kao i njihovih zapovjednika i dužnosnika, nalazi se u knjizi Anđelka Mijatovića.; vidi: A. MIJATOVIĆ, *Otkos-10*, str. 216-223.

²⁸⁴ *Raščlamba operacije „Otkos-10“*, GS OS RH, listopad 1997., knj. IV., str. 8.

a neprijateljske snage dvanaest (1,8:1). Jedina premoć neprijateljskih snaga u odnosu na hrvatske bila je u zrakoplovstvu jer su raspolagali s četiri do šest zrakoplova, dok hrvatske snage nisu imale niti jednu letjelicu na raspolaganju.²⁸⁵ Odnos hrvatskih snaga u odnosu na neprijateljske ocijenjen je u hrvatsku korist s omjerom 2:1, koji doduše nije idealan za napadne operacije, ali je ipak pozitivno utjecao na donošenje odluke o provedbi operacije.²⁸⁶

7. Uspješnost operacije i saniranje posljedica

Operacija *Otkos-10* prva je uspješno isplanirana i provedena operacija hrvatskih oružanih snaga u Domovinskom ratu. Spomenutom operacijom snage srpskih pobunjenika s prostora Bilogore, kao i snage JNA koje su im pomagale, bile su poražene te je bilogorski prostor u potpunosti oslobođen. Sama činjenica da je to bila prva, ali i uspješno provedena operacija govori u prilog tome da je ona sigurno ostavila golem i višestruko pozitivan utjecaj. Prvo, hrvatske su snage operacijom *Otkos-10* pokazale da su u stanju potpuno samostalno isplanirati i uspješno provesti napadnu vojnu akciju. Hrvatske su snage provedbom operacije stekle veliko vojno iskustvo. Drugo, akcijom *Otkos-10* slomljen je mit o nepobjedivosti srpskih vojnika. Treće, hrvatske su snage ovom operacijom onemogućile plan srpskih pobunjenika i JNA da presijeku Hrvatsku na dva dijela i na taj način lakše osvoje istočnu Slavoniju, ali i druge dijelove Hrvatske. Četvrto, hrvatske su snage ovom operacijom slomile san srpskih pobunjenika i JNA o tzv. Velikoj Srbiji. Peto, hrvatske su snage ovom operacijom znatno smanjile liniju bojišnice čime su itekako olakšale daljnju borbu protiv pobunjenika na području zapadne Slavonije. Šesto, uspješno provođenje operacije *Otkos-10* pozitivno je utjecalo na podizanje morala hrvatskih snaga, prvenstveno onih koje su sudjelovale u samoj operaciji. Podizanje morala bilo je vrlo važno jer velika većina pripadnika hrvatskih snaga koje su sudjelovale u operaciji nastavila je svoje aktivno borbena sudjelovanje u Domovinskom ratu. Isto tako, te su snage nakon podizanja morala mogle pozitivno utjecati na podizanje morala svih onih koji bi se naknadno pridružili hrvatskim snagama u Domovinskom ratu.

²⁸⁵ A. MIJATOVIĆ, *Otkos-10*, str. 215-216.

²⁸⁶ F. KOVAČEVIĆ, Đ. CRKVENAC, *Vojna operacija Otkos-10: Planiranje, izvođenje i rezultati*, str. 476.; U prezentaciji Borislava Vitocha naveden je podatak kako je ukupan omjer bio 2,5:1 u korist hrvatskih snaga.; vidi: HMDCDR, ZMG: DVD 2907, Borislav VITOCH, *Domovinski rat 1991. godine na širem prostoru grada Grubišno Polje* (power point prezentacija), 2004.

U operaciji *Otkos-10* važnu ulogu odigralo je obavještajno osiguranje. Ustrojene su izvidničke skupine jačine do voda. Oni su bili zaduženi za prikupljanje podataka o neprijateljskom borbenom rasporedu na prostoru Bilogore. Skupine su bile angažirane na glavnom smjeru napadnih djelovanja postrojbi. Sustav je dobro djelovao prije i tokom operacije *Otkos-10*. Izvidničke su skupine u potpunosti izvršile svoju zadaću. Važnu ulogu odigralo je i inženjerijsko osiguranje operacije koje je bilo podijeljeno u dvije faze, onu prije početka i onu za vrijeme trajanja operacije *Otkos-10*. Inženjerijske postrojbe izvršile su uspješno sve svoje zadatke prije i tijekom operacije, a radili su i na asanaciji terena i razminiranju oslobođenih područja te raščišćavanju i održavanju prometnica. U operaciji je sudjelovao i sustav Protuzračne obrane (PZO) koji nije imao puno posla jer su neprijateljski zrakoplovi uglavnom bili izvan dometa te su ispaljene rakete bile uništene bačenim mamcima. Važnost PZO je u tome što je ono na vrijeme upozoravalo civilno stanovništvo i postrojbe o neprijateljskim zrakoplovnim napadima.²⁸⁷

Važnu ulogu za provedbu operacije *Otkos-10* odigrala je i tehnička struka. Oni su se brinuli o izradi oružja, o popravci neispravnih i oštećenih vozila, topničkog oružja, pješačkog oružja itd., koje je dolazilo iz osvojenih objekata JNA. Spomenuti zadatci uspješno su izvršeni. Uza sve navedeno, tehnička se struka uspješno brinula o popravcima na terenu, prikupljanju ratnog plijena i potrebama za gorivom. Ne smiju se zaboraviti niti opskrba, zdravstvena, prometna i veterinarska struka. Što se tiče opskrbe, u restoranu tvrtke „Zdenka“ i hotelu „Bilogora“ obavljene su pripreme za distribuciju hrane za potrebe ljudstva u napadnim djelovanjima na dva od tri spomenuta smjera (sjeverozapad i jug). Opskrba za potrebe ljudstva na smjeru sjever obavljena je u sklopu 127. brigade. Sve osobe imale su tijekom operacije osiguran smještaj i vodu, a dobivali su i komplete ili dijelove kompleta odora. Zdravstvena struka neposredno prije operacije *Otkos-10* našla se u nezavidnoj i nezahvalnoj situaciji. Naime, kako je veći dio radnika Doma zdravlja u Grubišnom Polju napustilo posao prije početka operacije, četiri preostala liječnika morali su se brinuti o 11 000 stanovnika. Uz njih morali su se brinuti i o snagama na terenu, odnosno pripadnicima ZNG-a, policije i ONZ-a. Prisutnost liječnika organizirana je na četiri mjesta (Grubišno Polje, Veliki Zdenci, Veliki Grđevac i Ivanovo Selo) 24 sata dnevno. Dana 18. kolovoza 1991. godine stigla je i pomoć u ljudstvu sa sanitetskim vozilom i opremom iz Medicinskog centra Bjelovar. Zdravstvena je struka provodila obuku vojnog i civilnog ljudstva na području Bilogore, a u suradnji s ONZ-om brinula se o bunarima na području Bilogore i provodila asanaciju terena. Prometna struka

²⁸⁷ Raščlamba operacije „Otkos-10“, GS OS RH, listopad 1997., knj. IV., str. 31.

uspješno je obavljala svoju zadaću nabave potrebnih prijevoznih sredstava i njihova stavljanja u funkciju te prilagođavanja određenim potrebama. Veterinarska struka velik je posao obavila prilikom asanacije terena na Bilogori.²⁸⁸ Sve su spomenute struke bile od velike važnosti prije, ali i tijekom operacije *Otkos-10*. Samostalno, ponekad i udruženim snagama, obavljale su zadaće koje su bile od velike važnosti za pripremu i provedbu operacije, ali i za vrijeme nakon provedbe operacije kako bi se život civilnog i vojnog stanovništva nakon iste što prije vratio u normalno stanje. Prilikom izvršavanja zadataka našle su se u mnogim problemima, ali zadatke su uspješno izvršile.

Zbrinjavanje stoke počelo je 12. listopada 1991. godine u četirima mjestima u bilogorskom kraju koja su stradala od strane neprijateljskih snaga prilikom čega je zbrinuto 200 komada goveda, a izvršena je i sanacija terena od ljudskih i životinjskih leševa. Asanacija područja oslobođenog tijekom operacije *Otkos-10* provedena je nakon operacije. Dijelovi 34. inženjerijske bojne iz Čakovca brinuli su se već tijekom operacije o razminiranju potrebnih područja, sigurnosti kretanja prometnicama i asanaciji bojišta. Tijekom operacije stradalo je više stotina kuća, gospodarskih objekata, traktora, mehanizacije i pokućstva. Nakon operacije zbrinute su velike količine goveda, svinja, ovaca, koza i konja. Mnoge mrtve životinje su zakopane. Prikupljeno je i oko 1200 raznog poljoprivrednog alata i strojeva.²⁸⁹ Velika je važnost provedbe asanacije terena prije, tijekom i nakon operacije u tom što su prijetile zaraze na području Bilogore radi ljudskih i životinjskih leševa koje je trebalo zakopati. Minirana područja polako su se nakon operacije vraćala u normalan život, a podatak o prikupljenim poljoprivrednim alatima i strojevima govori u prilog tome koliko je kaotično stanje zahvatilo područje Bilogore. Srpsko stanovništvo prilikom napuštanja prostora Bilogore za sobom je, osim oružja i vojne opreme, ostavljalo mnoge neispravne traktore, alat i strojeve koje su prvotno planirali odnijeti sa sobom.

Odredi civilne zaštite imali su puno posla tijekom i nakon operacije *Otkos-10* na području Bilogore. Nakon operacije *Otkos-10* brinulo se i o drugim stvarima poput uništavanja eksplozivnih naprava kojih je uništeno više od 3500, ali i prognanicima i izbjeglicama koji su zbrinjavani. Građevinski vod CZ-a sanirao je Grubišno Polje od posljedica raketiranja zrakoplova JNA. Pripadnici CZ-a bili su naoružana pratnja vatrogascima prilikom njihova izlaska na teren, a neki pripadnici CZ-a priključili su se aktivno obrani grada zbog manjka ljudi. Važno je spomenuti i Ratni centar veze (RCV).

²⁸⁸ Raščlamba operacije „*Otkos-10*“, n. dj., str. 34-37.

²⁸⁹ Raščlamba operacije „*Otkos-10*“, n. dj., str. 37-38.

Centar se brinuo o svim mogućim tipovima veze, od onog koji su koristile postrojbe i zapovjednici preko onih koje je koristilo medicinsko osoblje do onih za potrebe puštanja u rad radio stanice Grubišno Polje. Za potrebe ratnih veza ljudstvo je učilo poseban način govora kako neprijateljska strana ne bi znala o čemu se govori ukoliko bi otkrila vezu koju su koristile hrvatske snage. Neprijateljske snage koristile su radio stanicu „SAO Zapadna Slavonija“ u Lončarici, koja je poslije prisilno preseljena u Puklicu na obroncima Papuka.²⁹⁰ O situaciji na terenu brinuo se i Martin Špegelj koji je u studenome 1991. godine posjetio grubišnopoljski kraj. Zahtijevao je od Kriznog stožera da se osigura imovina, zbrine stoka, ali i da se zaključaju kuće i poprave crjepovi na njima gdje je to potrebno.²⁹¹

Operacija *Otkos-10* posebna je po činjenici da su se neki od pripadnika hrvatske i srpske nacionalnosti borili, takoreći, s pripadnicima suprotne strane. Postoji primjer Srbina koji se s pripadnicima hrvatskih snaga borio protiv pobunjenih Srba. Radi se o Dušanu Rekiću iz Lončarice.²⁹² Postoji i obrnuti primjer. Prema svjedočenju Antuna (Ante) Delića, hrvatske su snage u Gornjoj Rašenici na krovu jedne kuće ubile Hrvata koji se borio na strani pobunjenih Srba i koji je mitraljezom gađao pripadnike hrvatskih snaga. Spomenuti se prezivao Pendelj. Razlog zašto se borio na strani pobunjenih Srba te je li se borio na njihovoj strani svojevrijedno ili prisilno, nitko ne zna.²⁹³ Operaciju *Otkos-10* obilježilo je, osim spomenutog, aktivno sudjelovanje žena u njoj. Mnoge žene ostavile su neizbrisiv trag u vojnim, ali i drugim djelatnostima tijekom operacije *Otkos-10*.²⁹⁴

U operaciji *Otkos-10* u dvije faze oslobođeno je 370 km² površine hrvatskoga teritorija u bilogorskom kraju.²⁹⁵ Delić navodi kako se kod količine oslobađanja okupiranog teritorija

²⁹⁰ Raščlamba operacije „Otkos-10“, n. dj., str. 39-43.

²⁹¹ Ivan PLASAJ, *Kako se oslobađala Bilogora?* (feljton), Bjelovarac, 22. 11. 2001.

²⁹² *OTKOS 10 – Bilogorske istine (jesen 1991.) (1.)* (dokumentarni film), ur. Obrad Kosovac, 24. 9. 2007.

(<https://www.youtube.com/watch?v=IVZ0gojRxaw>), datum i vrijeme posjeta: 20. 8. 2017. u 1 i 15 sati.

²⁹³ Podatci dobiveni u razgovoru s Antunom (Antom) Delićem 27. listopada 2017. godine.

²⁹⁴ Za više informacija vidjeti: Ivan PLASAJ, *Kako se oslobađala Bilogora?* (feljton), Bjelovarac, 29. 11. 2001.; I. DEBIĆ, A. DELIĆ, *OTKOS*, str. 112-115.

²⁹⁵ Oko veličine površine koju su hrvatske snage oslobodile tijekom operacije *Otkos-10* postoje razni podatci u literaturi. Martinić Jerčić navodi kako je u dvije faze operacije oslobođeno oko 270 km² površine. Kovačević i Crkvenac također navode podatak o 270 km² oslobođenog okupiranog područja. Isti podatak navodi se u dokumentarcu *Velike pobjede Domovinskog rata*. Debić i Delić navode kako je u prvoj fazi operacije oslobođeno oko 300 km², a u drugoj fazi oko 900 km² površine. U raščlambi operacije *Otkos-10* navodi se podatak kako su neprijateljske snage pod svojom kontrolom držale 280 km² površine. Mijatović navodi kako je u operaciji oslobođeno 370 km² površine te se nakon pregleda spomenute literature taj podatak čini točnim ukoliko konačnom zbroju pridodamo teritorij koji je oslobođen bez neprijateljskog otpora. Isti podatak kao i Mijatović spominju Bašić i Miškulin.; vidi: N. MARTINIĆ JERČIĆ, *Oslobodilačke operacije hrvatskih snaga u zapadnoj Slavoniji u jesen i zimu 1991./1992. godine*, str. 225.; F. KOVAČEVIĆ, Đ. CRKVENAC, *Vojna operacija Otkos-10: Planiranje, izvođenje i rezultati*, str. 486.; HMDCCR, ZMG: DVD 3329, *Velike pobjede Domovinskog rata: Otkos-10* (dokumentarni film), autor: Darko Dovranić, 2012.; I. DEBIĆ, A. DELIĆ, n. dj., str. 108.; *Raščlamba operacije*

treba voditi računa o tome da su neki dijelovi teritorija zauzimani bez ikakva otpora te da bi stvarna veličina oslobođenog teritorija na kojima je pružen neprijateljski otpor vrlo vjerojatno bila bliže broju od 270 km². Isto tako napominje kako bi se pod operacijom *Otkos-10* moglo smatrati samo oslobađanje teritorija do otprilike Bastaja jer sve dalje od njih trebalo bi se uvrstiti u akciju oslobađanja Papuka.²⁹⁶ Operacijom je oslobođeno 21 selo i više zaselaka u općini Grubišno Polje. Spomenuta sela su Sibenik, Zrinska, Topolovica, Cremušina, Gornja Kovačica, Mali Grđevac, Mala Barna, Velika Barna, Mala Jasenovača, Mala Peratovica, Velika Peratovica, Brđani Dapčevići, Mala Dapčevica, Velika Dapčevica, Lončarica, Treglava, Gornja Rašenica, Turčević Polje, Rastovac, Munije i Dijakovac. U općini Daruvar oslobođena su tri sela te jedan zaselak. To su Mali Miletinac, Veliki Miletinac, Bastajski Brđani i Rekići.²⁹⁷ Važno je napomenuti kako su u operaciji oslobođeni poligon JNA Gakovo, Jasenaš u općini Virovitica, ali i prometnica između Virovitice i Grubišnjog Polja koja je bila i ostala jedna od najvažnijih prometnica bilogorskoga kraja.²⁹⁸ Ta je prometnica bila vrlo važna hrvatskim snagama zbog psihološkog aspekta, ali i zbog lakšeg stavljanja pod kontrolu i vraćanja u normalu života u bilogorskom kraju.

„*Otkos-10*“, GS OS RH, listopad 1997., knj. IV., str. 9.; A. MIJATOVIĆ, *Otkos-10*, str. 259-260.; P. BAŠIĆ, I. MIŠKULIN, *Grubišnopoljska kronika 1990. – 1991. (II. dio)*, str. 486.

²⁹⁶ Podatci dobiveni u razgovoru s Antunom (Antom) Delićem 27. listopada 2017. godine.

²⁹⁷ N. MARTINIĆ JERČIĆ, *Oslobodilačke operacije hrvatskih snaga u zapadnoj Slavoniji u jesen i zimu 1991./1992. godine*, str. 225.

²⁹⁸ A. MIJATOVIĆ, n. dj., str. 227.

Slika 3. Područje oslobođeno trima operacijama u zapadnoj Slavoniji potkraj 1991. i početkom 1992. godine²⁹⁹

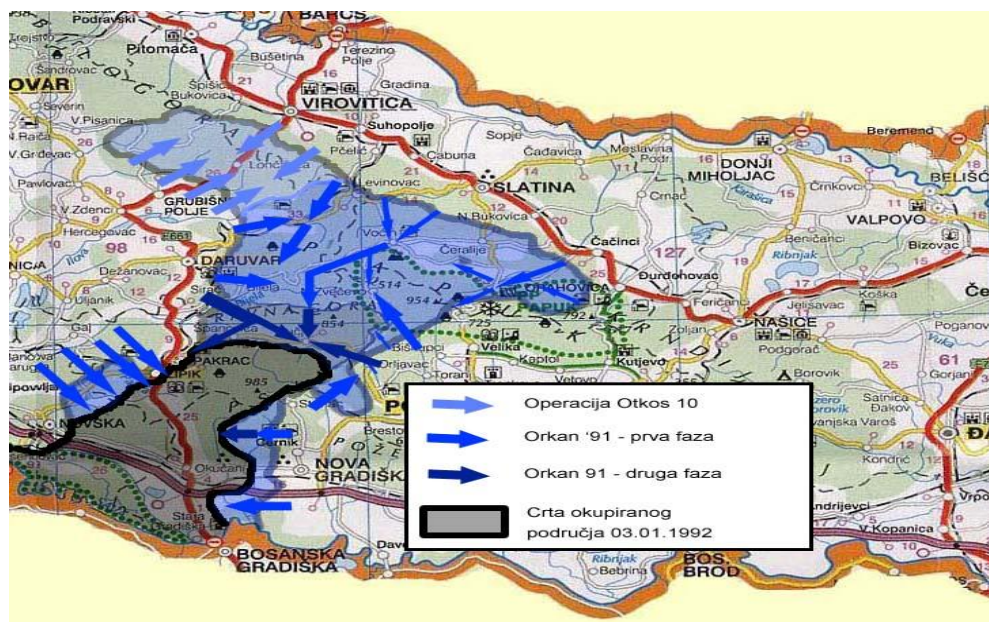
Operacijom *Otkos-10* crta bojišnice je poprilično skraćena. Ona je pomaknuta na područje općine Daruvar. Nakon završetka akcije hrvatske su se snage mogle posvetiti sudjelovanju u drugim operacijama, posebice onima u zapadnoj Slavoniji. Neprijateljske snage u zapadnoj Slavoniji provedbom ove operacije oslabljene su za pripadnike TO Grubišno Polje koji su pod pritiskom hrvatskih snaga napustili okupirano područje i nastavili svoje djelovanje na području Baranje. Nakon nekog vremena zanemariv ih se broj vratio na područje općine Grubišno Polje. Hrvatske snage u mnogim su situacijama uhvatile neprijateljske snage nespremne te su one u žurbi tijekom povlačenja ostavljali goleme količine naoružanja i vojne opreme, što su hrvatske snage kojima je manjkalo oružja i vojne opreme tokom cijele operacije, pa i nakon nje, znale iskoristiti.³⁰⁰ Hrvatske su snage pronašle i znatnu količinu neprijateljske ratne dokumentacije.³⁰¹ Cilj hrvatskih snaga u operaciji bio je osloboditi okupirani teritorij do prometnice Virovitica – Đulovac – Veliki

²⁹⁹ Zemljovid preuzet sa stranice Požega.eu (<http://pozega.eu/napadna-akcija-orada-1992-godine-zivote-dali-marko-maric-nikola-bлагоjevic-stipo-kovacevic-ivica-simunovic/>), datum i vrijeme posjeta: 27. studenoga 2017. u 1 i 10 sati.

³⁰⁰ N. MARTINIĆ JERČIĆ, *Oslobodilačke operacije hrvatskih snaga u zapadnoj Slavoniji u jesen i zimu 1991./1992. godine*, str. 225.

³⁰¹ I. DEBIĆ, A. DELIĆ, *OTKOS*, str. 108.

Bastaji. Zbog pomanjkanja svježih snaga i zamora postrojbi taj se cilj nije ostvario. Dio hrvatskih snaga bio je angažiran na drugim područjima zapadne Slavonije, a zrakoplovstvo JNA otežavalo je i usporavalo napredak hrvatskih snaga u operaciji. Veći dio cilja unatoč svemu je ostvaren.³⁰² Neprijateljska organizacija u okviru Teritorijalne obrane raspala se u prosincu 1991. godine. Vojnici koji su bili pripadnici Teritorijalne obrane uglavnom su se priključili Banjolučkom korpusu JNA.³⁰³ Neprijateljske snage u operaciji *Otkos-10* doživjele su potpuni neuspjeh.³⁰⁴ Neki izvori govore kako je operacijom *Otkos-10* dostignut krajnji domet hrvatskih snaga u datom trenutku.³⁰⁵ Teško je reći je li to uistinu tako, ali vrlo vjerojatno jest zbog umora hrvatskih snaga i problema s naoružanjem. Ipak, daljnja djelovanja nastavila su se u operacijama *Orkan-91.* i *Papuk-91.* potkraj 1991. i početkom 1992. godine.

Slika 4. Operacije *Otkos-10* i *Orkan-91.* te okupirano područje na dan 3. siječnja 1992. godine³⁰⁶

³⁰² N. MARTINIĆ JERČIĆ, *Oslobodilačke operacije hrvatskih snaga u zapadnoj Slavoniji u jesen i zimu 1991./1992. godine*, str. 226.

³⁰³ D. MARIJAN, *Bjelovar i Bjelovarsko-bilogorska županija u Domovinskom ratu*, str. 23.

³⁰⁴ Kovačević i Crkvenac navode pet razloga zašto su neprijateljske snage doživjele potpuni neuspjeh na Bilogori.; vidi: F. KOVAČEVIĆ, Đ. CRKVENAC, *Vojna operacija Otkos-10: Planiranje, izvođenje i rezultati*, str. 486.

³⁰⁵ N. MARTINIĆ JERČIĆ, n. dj., str. 226.; HMDCCR, ZMG: DVD 2907, Borislav VITOCH, *Domovinski rat 1991. godine na širem prostoru grada Grubišno Polje* (power point prezentacija), 2004.

³⁰⁶ Zemljovid preuzet sa stranice Udruge sudionika Domovinskog rata Republike Hrvatske „Bilogora 91“ (<http://usdr-rh-bilogora91.hr/wp-content/uploads/2014/08/otkos-karta.jpg>), datum i vrijeme posjeta: 27. studenoga 2017. u 1 i 20 sati.

Ivan Plasaj u svome feljtonu u kojem spominje pismo koje je slao generalu JNA Vladi Vukoviću u veljači 1992. godine navodi kako je od njega tražio povlačenje Banjolučkog korpusa s teritorija Hrvatske bez obzira na to došle ili ne mirovne snage Ujedinjenih naroda (UN). U protivnom bi se dogodio napad hrvatskih snaga na neprijateljske snage. Napominje kako je znao sve slabosti operativnog položaja generala Vukovića te da zna kako ne bi uspio barem polovinu svojih snaga prevesti preko Save. Navodi kako zna da bi hrvatske snage pretrpjele velike gubitke, ali da bi pobjeda ipak bila na hrvatskoj strani.³⁰⁷ Pismo koje je Ivan Plasaj poslao generalu JNA Vladi Vukoviću govori u prilog tome kako je u veljači 1992. godine JNA nuđeno mirno rješenje na prostoru zapadne Slavonije. Do mirnog rješenja ipak nije došlo. Uza sve navedeno, iz pisma je evidentno kako je Ivan Plasaj vjerovao u hrvatske snage i njihovu pobjedu te je dobro poznao prilike i planove JNA.

Teško je reći koliku je ulogu u operaciji *Otkos-10* odigrala činjenica da su se u njoj hrvatske snage borile protiv pobunjenih Srba, ali bez prave pomoći JNA. Izravni sukob s JNA u toj je operaciji izbjegnut. JNA je pomagala u naoružavanju pobunjenih Srba i slala u pomoć pobunjenicima svoje zrakoplove, ali njezine snage nisu uspjele prodrijeti do Bilogore i izravno se sukobiti s hrvatskim snagama. Banjolučki korpus nije ispunio svoju zadaću i nije se probio na sjever koliko je to u početku bilo planirano od strane JNA. Može se pretpostaviti da je ta činjenica bila od velike koristi hrvatskim snagama, ali teško je procijeniti kako bi se rat na području Bilogore odvijao da su se pobunjenim Srbima pridružile snage koje su to trebale prema planu JNA. Vjerojatno bi se u slučaju planiranog prodora JNA na granicu s mađarskom istočna i zapadna Slavonija ubrzo u potpunosti našle u rukama pobunjenih Srba i JNA. Općina Grubišno Polje više ne bi bila u hrvatskim rukama, a stanovništvo bi ju moralo napustiti u nadi da mu se se neće dogoditi scenarij kakav je u drugoj polovici studenoga 1991. godine viđen u Vukovaru. Zagreb bi se također našao u iznimno nepovoljnom položaju.

Marijan komentira tezu o tome kako su hrvatske snage mogle osloboditi cjelokupan okupirani prostor zapadne Slavonije. U tome su navodno onemogućene političkim odlukama. Za to nema nikakvih potvrda u izvorima.³⁰⁸ Teško je reći što su hrvatske snage mogle napraviti da se nije potpisalo primirje u Sarajevu 2. siječnja 1992. godine. Postoji mogućnost da bi hrvatske snage uspjele daljnjim napadnim djelovanjima na prostoru zapadne Slavonije osloboditi ostatak okupiranog teritorija, ali to se ne može sa sigurnošću tvrditi, a i pitanje je uz koju cijenu, tj. broj žrtava. To se može prihvatiti jedino kao pretpostavka koja svoje uporište

³⁰⁷ Ivan PLASAJ, *Kako se oslobađala Bilogora?* (feljton), Bjelovarac, 6. 12. 2001.

³⁰⁸ D. MARIJAN, *Sudionici i osnovne značajke rata u Hrvatskoj 1990. – 1991.*, str. 61.

može imati u uspješnosti provedbe triju akcija potkraj 1991. i početkom 1992. godine na području zapadne Slavonije.

U operaciji *Otkos-10* zarobljeni su neki od pripadnika neprijateljskih snaga. To je vrlo važno zbog toga što su oni korišteni za razmjenu civila koji su bili zarobljeni od strane neprijateljskih snaga (četnika).³⁰⁹ Npr., prema riječima Šandora Totha, zapovjednika Policijske postaje Grubišno Polje u vrijeme operacije, hrvatske su snage razmjenom zarobljenika uspjele spasiti 14 zarobljenika iz Velike Peratovice.³¹⁰ U prvoj fazi operacije *Otkos-10* hrvatske su snage imale gubitak od šest pripadnika.³¹¹ Više od trideset³¹² hrvatskih vojnika je ranjeno.³¹³ Prilikom povlačenja s prethodno okupiranog područja pobunjeni su Srbi ubili 23 osobe u Velikoj Bukovici, Velikoj Peratovici³¹⁴ i Malom Grđevcu.³¹⁵

Dva dana prije početka operacije *Otkos-10*, 29. listopada 1991. godine, započela je operacija *Orkan-91*. koja se odvijala na širem području Novske i Nove Gradiške. Operacija je završila nakon operacije *Otkos-10* te se zbog toga operacija *Otkos-10* smatra prvom uspješno provedenom operacijom hrvatskih oružanih snaga u Domovinskom ratu. Operacijom *Orkan-91*. oslobođeno je 675 km² okupiranog područja.³¹⁶ Na novljanskoj bojišnici oslobođeno je 370 km², a na novogradiškoj 305 km² okupiranog područja. Operacijom *Papuk-91*. čija je provedba počela 28. studenoga 1991. godine oslobođeno je 1230 km² okupiranog područja.³¹⁷ Bila je to teritorijalno najopsežnija operacija hrvatskih snaga u zapadnoj Slavoniji u Domovinskom ratu. U literaturi postoje tvrdnje da bi se cijela zapadna Slavonija oslobodila da nije došlo do potpisivanja Sarajevskog primirja 2., odnosno stupanja na snagu 3. siječnja

³⁰⁹ I. DEBIĆ, A. DELIĆ, *OTKOS*, str. 108.

³¹⁰ HMDCCR, ZMG: DVD 3329, *Velike pobjede Domovinskog rata: Otkos-10* (dokumentarni film), autor: Darko Dovranić, 2012.

³¹¹ Za detaljnije podatke vidi: MIJATOVIĆ, *Otkos-10*, str. 223-224.

³¹² Marijan navodi podatak da je ranjen 21 sudionik operacije *Otkos-10*.; vidi: D. MARIJAN, *Bjelovar i Bjelovarsko-bilogorska županija u Domovinskom ratu*, str. 29.

³¹³ N. MARTINIĆ JERČIĆ, *Oslobodilačke operacije hrvatskih snaga u zapadnoj Slavoniji u jesen i zimu 1991./1992. godine*, str. 225.

³¹⁴ U školskoj zgradi u Velikoj Peratovici 31. listopada 1991. godine srpski su pobunjenici počinili zločin. Prema svjedočenju Vlade Kambara u podrum škole bačena je ručna bomba.; vidi: *OTKOS 10 – Bilogorske istine (jesen 1991.) (3.)* (dokumentarni film), ur. Obrad Kosovac, 24. 9. 2007.

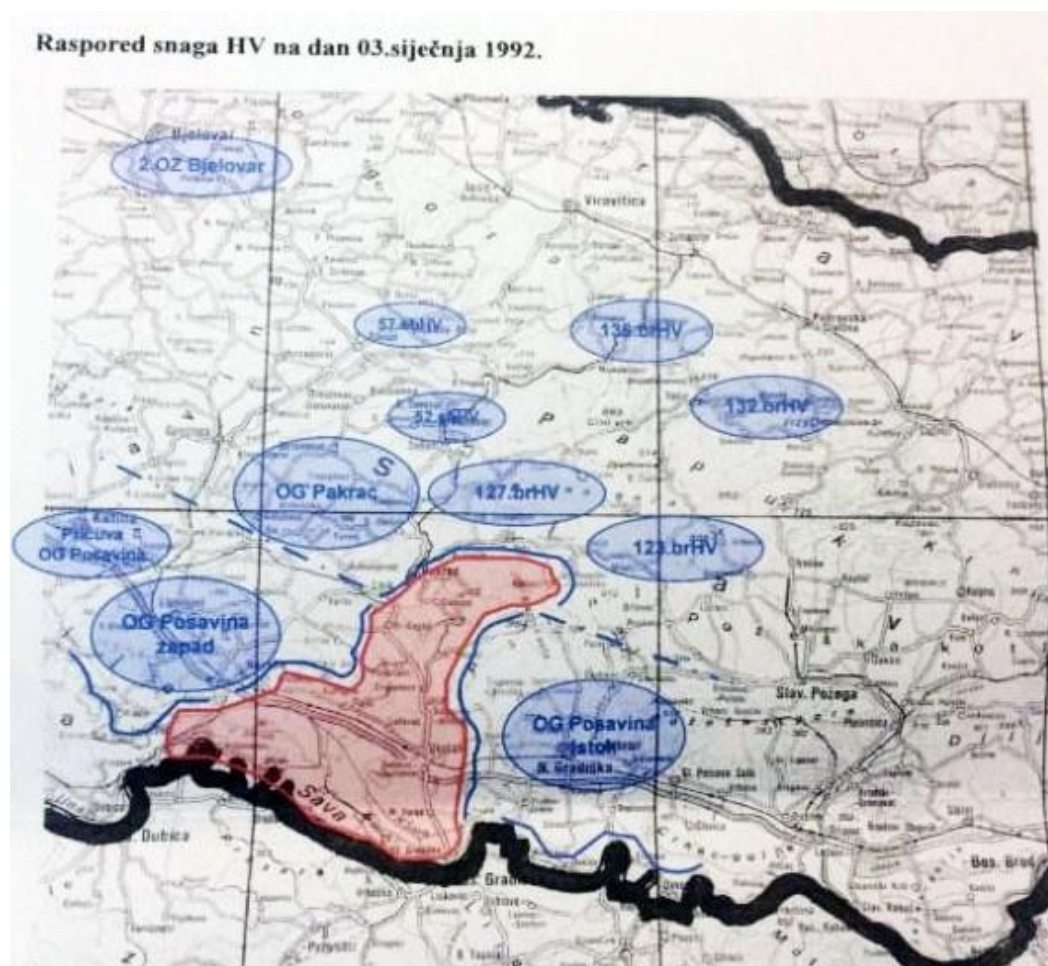
(<https://www.youtube.com/watch?v=IFDTfHm2bPQ>), datum i vrijeme posjeta: 20. 8. 2017. u 1 i 30 sati.

³¹⁵ D. MARIJAN, n. dj., str. 29.

³¹⁶ A. MIJATOVIĆ, n. dj., str. 259-260.

³¹⁷ Martinić Jerčić spominje kako je oslobođeno oko 1000 km² okupiranog područja. Mijatović na str. 260 uz pomoć karte daje objašnjenje zašto smatra da se radi o 1230 km² okupiranog područja.; vidi: N. MARTINIĆ JERČIĆ, *Operacija Papuk-91 (Oslobađanje širega papučkog područja u jesen i zimu 1991./1992. godine)*, str. 45.; A. MIJATOVIĆ, n. dj., str. 259-260.

1992. godine, te da se onda ne bi trebala provoditi operacija *Bljesak* 1995. godine.³¹⁸ Nakon tri spomenute operacije hrvatskih oružanih snaga (*Otkos-10*, *Orkan-91.*, *Papuk-91.*) pod srpskom okupacijom ostalo je oko 699 km² teritorija Hrvatske. Taj teritorij nalazio se od Save do Pakraca³¹⁹ i između Novske i Nove Gradiške. Neprijateljske snage na području zapadne Slavonije u potpunosti su uništene vojno-redarstveno operacijom *Bljesak* 1. i 2. svibnja 1995. godine te je time oslobođen preostali dio okupiranog teritorija.

Slika 5. Raspored snaga HV-a u zapadnoj Slavoniji na dan 3. siječnja 1992. godine³²⁰

³¹⁸ USPDRTRENK.HR, *Vojna operacija „Papuk“*, 3. 1. 2017. (<http://www.uspdrtrenk.hr/index.php/dogaaj/8-vijesti/609-vojna-operacija-papuk>), datum i vrijeme posjeta: 16. 10. 2017. u 19 i 45 sati.

³¹⁹ U Pakracu je tijekom Domovinskog rata srušeno 76% gradskog stambenog fonda što ga stavlja uz bok Vukovaru, Hrvatskoj Kostajnici i Slunju koji su proživjeli vrlo sličnu sudbinu.; vidi: I. Z. IVANČIĆ, *Domovinski rat na području bivše općine Pakrac*, str. 133.

³²⁰ Zemljovid preuzet sa stranice Dani ponosa – HRT (<http://daniponosa.hrt.hr/dogadaji-i-price/22/jna-i-pobunjeni-srbi-najtezi-su-poraz-dozivjeli-u>), datum i vrijeme posjeta: 27. studenoga 2017. godine u 2 i 10 sati.

6. Zaključak

Događaji u zapadnoj Slavoniji i na području Bilogore te grubišnopoljske općine bili su odraz događaja na razini cijele Hrvatske na područjima gdje su pripadnici srpske nacionalnosti bili u većini, odnosno odraz politike stvaranja tzv. Velike Srbije i želje za državom u kojoj bi živjeli svi Srbi s prostora bivše SFRJ. Planovi JNA i Srba bili su brzo ispresijecati Hrvatsku i osvojiti istočnu i zapadnu Slavoniju te krenuti u napad na zapad prema Zagrebu i potpuno poraziti novoizabranu hrvatsku vlast. Isto tako, cilj im je bio postaviti granicu tzv. Velike Srbije na liniji Virovitica – Karlovac – Ogulin – Karlobag. No, hrvatske snage u zapadnoj Slavoniji pružile su veličanstven otpor jednoj od, u tom trenutku, jačih vojski u državama s komunističkim uređenjem na području Europe.

Kronološki gledano prva operacija hrvatskih snaga za oslobođenje okupiranog zapadnoslavonskog teritorija kodnog naziva *Orkan-91*. počela je 29. listopada 1991. godine. Dva dana poslije, 31. listopada 1991. godine, počela je operacija *Otkos-10*. Njezina prva faza trajala je do 4. studenoga 1991. godine te je u njoj oslobođeno oko 370 km² okupiranog prostora. Tom su operacijom snage pobunjenih Srba s Bilogore otjerane u pravcu istoka, a operacijama *Orkan-91*. i *Papuk-91*. do kraja 1991. i početka 1992. godine potisnute prema Savi te je sveukupno oslobođeno 2275 km² prostora. U tim je trenucima ostalo još oko 699 km² okupiranog prostora od strane pobunjenih Srba i JNA.

Operacija *Otkos-10* može se smatrati prvom uspješno isplaniranom i provedenom oslobodilačkom vojno-redarstvenom operacijom hrvatskih vojnih i policijskih snaga u suradnji s Odredima narodne zaštite. Ona je počela dva dana nakon operacije *Orkan-91*, ali je završila mnogo prije te ju se iz tog razloga može smatrati prvom. Operacijom je oslobođen prostor grubišnopoljske općine, ali i dijelovi daruvarske i virovitičke općine. Njom su stvoreni uvjeti za daljnje napredovanje hrvatskih snaga prema Papuku, ali i na jug prema Savi. Rasterećena je obrana Pakraca koji je bio u kritičnoj situaciji i stvoreni su uvjeti za kompletno oslobađanje zapadne Slavonije od snaga pobunjenih Srba i JNA.

Uz stečeno vojno iskustvo operacijom *Otkos-10* podignut je moral vojnicima na hrvatskom ratištu. Snage Banjolučkog korpusa JNA nisu ostvarile zacrtane ciljeve presjecanja teritorija Republike Hrvatske, zaustavljene su na području općine Pakrac. Može se reći kako

je protivnik u zapadnoj Slavoniji poražen unatoč činjenici da je ostalo oko 699 km² prostora pod okupacijom.

Operacija *Otkos-10* prema mnogim izvorima u datom je trenutku bila krajnji domet hrvatskih snaga. Prema nekim izvorima ona nije provedena u potpunosti, ali možemo zaključiti kako je u njezine dvije faze ostvaren velik dio od zamišljenog plana. Može se zaključiti kako je bilo određenih problema u spremnosti i iskustvu pojedinih jedinica tijekom operacije. Naime, snage Specijalne jedinice Omega sigurno su bile najiskusnije jedinice koje su sudjelovale u operaciji. Sve u svemu, treba obratiti pozornost na činjenicu da su hrvatske snage s relativno malom količinom naoružanja i bez zrakoplovne potpore uspjele napraviti golem uspjeh provedbom ove obrambene operacije. Je li to uistinu bio tada njihov krajnji domet, teško je reći, to je možda više stvar subjektivnog mišljenja. Sigurno da ima onih koji vjeruju da ostvareno u operaciji ipak nije bio krajnji domet hrvatskih snaga u tim trenucima. U svakom slučaju, važnost operacije *Otkos-10* i njezin utjecaj na hrvatske vlasti, hrvatske vojnike, civilno stanovništvo i daljnji tijek Domovinskog rata bili su izrazito veliki i pozitivni.

7. Popis priloga

1. Slika 1. Planovi Banjolučkog i Bjelovarskog korpusa JNA na području zapadne Slavonije 1991. godine. Zemljovid preuzet sa stranice Wikipedija (https://hr.wikipedia.org/wiki/Operacija_Orkan_%2791.#/media/File:Zapadnaslavonija_okupacija_1991.jpg), datum i vrijeme posjeta: 26. studenoga 2017. godine u 23 i 20 sati.
2. Slika 2. Planovi JNA za napad na Republiku Hrvatsku 1991. godine. Zemljovid preuzet sa stranice Wikipedija (https://hr.wikipedia.org/wiki/Domovinski_rat#/media/File:JNA_offensive_plan_1991_-_hr.svg), datum i vrijeme posjeta: 26. studenoga 2017. godine u 23 i 30 sati.
3. Slika 3. Područje oslobođeno trima operacijama u zapadnoj Slavoniji potkraj 1991. i početkom 1992. godine. Zemljovid preuzet sa stranice Požega.eu (<http://pozega.eu/napadna-akcija-orada-1992-godine-zivote-dali-marko-maric-nikola-blagojevic-stipo-kovacevic-ivica-simunovic/>), datum i vrijeme posjeta: 27. studenoga 2017. u 1 i 10 sati.
4. Slika 4. Operacije *Otkos-10* i *Orkan-91*. te okupirano područje na dan 3. siječnja 1992. godine. Zemljovid preuzet sa stranice Udruge sudionika Domovinskog rata Republike Hrvatske „Bilogora 91“ (<http://usdr-rh-bilogora91.hr/wp-content/uploads/2014/08/otkos-karta.jpg>), datum i vrijeme posjeta: 27. studenoga 2017. u 1 i 20 sati.
5. Slika 5. Raspored snaga HV-a u zapadnoj Slavoniji na dan 3. siječnja 1992. godine. Zemljovid preuzet sa stranice Dani ponosa – HRT (<http://daniponosa.hrt.hr/dogadaji-i-price/22/jna-i-pobunjeni-srbi-najtezi-su-poraz-doživjeli-u>), datum i vrijeme posjeta: 27. studenoga 2017. godine u 2 i 10 sati.

8. Popis literature

1. Knjige:

1. BARBIERI, Veljko, *Tko je sa mnom palio kukuruz (Dnevnik iz Pakraca)*, Naklada Društva hrvatskih književnika, Zagreb, 1996.
2. BRSTILO REŠETAR, Matea; NEVEŠĆANIN, Ivica; SMETKO, Andreja, *Domovinski rat (Katalog izložbe)*, Hrvatski povijesni muzej, Zagreb, 2013.
3. DEBIĆ, Ivica; DELIĆ, Ante, *OTKOS*, Matica hrvatska Grubišno Polje, Bjelovar, 1999.
4. MACAN, Trpimir; HOLJEVAC, Željko, *Povijest hrvatskoga naroda (IV. izdanje)*, Školska knjiga, Zagreb, 2013.
5. MARIJAN, Davor, *Slom Titove armije – Jugoslavenska narodna armija i raspad Jugoslavije 1987. – 1992.*, Golden marketing-Tehnička knjiga, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2008.
6. MARTINIĆ JERČIĆ, Natko, *Oslobodilačke operacije hrvatskih snaga u zapadnoj Slavoniji u jesen i zimu 1991./1992. godine* (doktorska disertacija u rukopisu), Hrvatski studiji, Zagreb, 2014.
7. MIJATOVIĆ, Anđelko, *Otkos-10*, Udruga dragovoljaca i veterana Domovinskog rata RH, HMDCDR, Zagreb, 2011.
8. NAZOR, Ante; LADIĆ, Zoran, *Povijest Hrvata – ilustrirana kronologija*, Multigraf, Zagreb, 2003.
9. OGOREC, Marinko, *Hrvatski domovinski rat (1991 – 1993)*, Otokar Keršovani, Opatija, 1994.
10. PAVLIČEVIĆ, Dragutin, *Povijest Hrvatske (II. izdanje)*, Naklada Pavičić, Zagreb, 2000.
11. RADELIĆ, Zdenko; MARIJAN Davor; BARIĆ, Nikica; BING, Albert, ŽIVIĆ, Dražen, *Stvaranje hrvatske države i Domovinski rat*, Školska knjiga, Zagreb, 2006.
12. RUPIC, Mate (ur.), *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990. – 1995.* (Dokumenti – Knjiga 1.), HMDCDR, Zagreb, 2007.
13. VUKASOVIĆ, Ante (ur.), *Domovinski odgoj* (Priručnik za vojnike, dočasnike i časnike), Politička Uprava Ministarstva obrane Republike Hrvatske, Zagreb, 1996.

2. Članci u periodici (časopis, godišnjak):

1. BAŠIĆ, Petar; MIŠKULIN, Ivica, *Grubišnopoljska kronika 1990. – 1991. (I. dio)*, Scrinia Slavonica, Slavonski Brod, god. 7/br. 1, 2017.
2. BAŠIĆ, Petar; MIŠKULIN, Ivica, *Grubišnopoljska kronika 1990. – 1991. (II. dio)*, Scrinia Slavonica, Slavonski Brod, god. 10/br. 1, 2010.
3. IVANČIĆ, Ivan Zvonimir, *Domovinski rat na području bivše općine Pakrac*, Essehist: časopis studenata povijesti i drugih društveno-humanističkih znanosti, god. 7/br. 7., Osijek, 2016.
4. KOVAČEVIĆ, Franjo; CRKVENAC, Đuro, *Vojna operacija Otkos-10: Planiranje, izvođenje i rezultati*, Radovi Zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru, HAZU, sv. 8, 2014.
5. MARIJAN, Davor, *Bjelovar i Bjelovarsko-bilogorska županija u Domovinskom ratu*, Radovi Zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru, HAZU, sv. 8, Bjelovar, 2014.
6. MARIJAN, Davor, *Jugoslavenska narodna armija – važnija obilježja*, Polemos: časopis za interdisciplinarna istraživanja rata i mira, FFZG, god. 9/br. 17, Zagreb, 2006.
7. MARIJAN, Davor, *Oružane snage SFRJ u izvanrednim prilikama*, Časopis za suvremenu povijest, Hrvatski institut za povijest, god. 34/br. 2, Zagreb, 2002.
8. MARIJAN, Davor, *Rukovođenje i komandovanje Oružanim snagama SFRJ: Vrhovna razina*, Časopis za suvremenu povijest, Hrvatski institut za povijest, god. 41/br. 3, Zagreb, 2009.
9. MARIJAN, Davor, *Sudionici i osnovne značajke rata u Hrvatskoj 1990. – 1991.*, Časopis za suvremenu povijest, Hrvatski institut za povijest, god. 40/br. 1, Zagreb, 2008.
10. MARIJAN, Davor, *Zamisao i propast napadne operacija JNA u rujnu 1991.*, Časopis za suvremenu povijest, Hrvatski institut za povijest, god. 44/br. 2, Zagreb.
11. MARTINIĆ JERČIĆ, Natko, *Operacija Papuk-91 (Oslobađanje širega papučkog područja u jesen i zimu 1991./1992. godine)*, Radovi Zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru, HAZU, sv. 8, Bjelovar, 2014.

12. MIŠKULIN, Ivica, *Srpska pobuna u općini Pakrac 1990. – 1991.: Uzroci, nositelji i tijek*, Scrinia Slavonica, god. 11./br. 1., Slavonski Brod, 2011.
13. RAGUŽ, Jakša, *Borbena djelovanje Posebne jedinice policije Policijske uprave Bjelovar Omega 1991. godine*, Radovi Zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru, HAZU, sv. 8, Bjelovar, 2014.
14. RAGUŽ, Jakša, *Ustrojavanje i raspad Teritorijalne obrane Srpske autonomne oblasti (SAO) Zapadne Slavonije 1991. godine*, Zbornik Janković, Daruvar, god. 1./br. 1., 2015.
15. RUŽIĆ, Slaven, *Izravni demografski gubici na privremeno okupiranom području općina Daruvar i Grubišno Polje 1991. godine, na temelju arhivskog gradiva „RSK“*, Radovi zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru, HAZU, sv. 8, Bjelovar, 2014.
16. ŠKVORC, Đuro, *Zapadna Slavonija uoči i u Domovinskom ratu do studenoga 1991. godine*, Cris, Križevci, god. 11/ br. 1, 2009.

3. Izvori:

1. Dnevnik Živka Zagorca, kopija u privatnom vlasništvu (neobjavljeno).
2. HMDCDR, ZMG: DVD 3329, *Velike pobjede Domovinskog rata: Otkos-10* (dokumentarni film), autor: Darko Dovranić, 2012.
3. HMDCDR, ZMG: DVD 2907, Borislav VITOCH, *Domovinski rat 1991. godine na širem prostoru grada Grubišno Polje* (power point prezentacija), 2004.
4. *OTKOS 10 – Bilogorske istine (jesen 1991.) (1.)* (dokumentarni film), ur. Obrad Kosovac, 24. 9. 2007.
(<https://www.youtube.com/watch?v=IVZ0gojRxaw>), datum i vrijeme posjeta: 20. 8. 2017. u 1 i 15 sati.
5. *OTKOS 10 – Bilogorske istine (jesen 1991.) (3.)* (dokumentarni film), ur. Obrad Kosovac, 24. 9. 2007.
(<https://www.youtube.com/watch?v=1FDTfHm2bP0>), datum i vrijeme posjeta: 20. 8. 2017. u 1 i 30 sati.
6. *OTKOS 10 – Bilogorske istine (jesen 1991.) (4.)* (dokumentarni film), ur. Obrad Kosovac, 24. 9. 2007.

(https://www.youtube.com/watch?v=lLhBmr_t8m0), datum i vrijeme posjeta:

20. 8. 2017. u 1 i 40 sati.

7. *OTKOS 10 – Bilogorske istine (jesen 1991.) (5.)* (dokumentarni film), ur.

Obrad Kosovac, 24. 9. 2007.

(<https://www.youtube.com/watch?v=8lmBAxRuxbY>), datum i vrijeme

posjeta: 20. 8. 2017. u 1 i 50 sati.

8. PLASAJ, Ivan, *Kako se oslobađala Bilogora?* (feljton), Bjelovarac, 30. 8. – 6. 12. 2001.

9. *Raščlamba operacije „Otkos-10“*, GS OS RH, listopad 1997., knj. IV.

4. Internetski članci:

1. USPDRTRENK.HR, *Vojna operacija „Papuk“*, 3. 1. 2017.

(<http://www.uspdrtrenk.hr/index.php/dogaaj/8-vijesti/609-vojna-operacija-papuk>), datum i vrijeme posjeta: 16. 10. 2017. u 19 i 45 sati.